

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

GÖÇ ALANINDA SİVİL TOPLUM PROFESYONELLERİ

Mert ÖZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

GÖÇ ALANINDA SİVİL TOPLUM PROFESYONELLERİ

Mert ÖZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Mert ÖZ tarafından hazırlanan Göç Alanında Sivil Toplum Profesyonelleri başlıklı bu çalışma, 11/01/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nevin Yıldız

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Emel Uzun Avcı

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Asuman Özgür Keysan

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın (Unvanı, Adı ve Soyadı) Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

MERT ÖZ

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Tez Danışmanının Dr. Emel UZUN AVCI** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Mert ÖZ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı tamamlamak benim için uzun ve yoğun emek isteyen bir süreç oldu. Bu süreçte beni sürekli destekleyen annem Sevil Z'e ve babam Muharrem Z'e teşekkür ederim. Sevgili danıőmanım Dr. Emel UZUN AVCI'YA tez yazımı süresince yaptığı uyarılar ve yönlendirmeler yönümü bulmamı ve geliőmemi sağladığı için sonsuz teşekkür ediyorum. Zorlandığım her anda yanımda olan Cemre AKIN'A, yapıcı önerileriyle destek olan Mehmet KAYIN, Deniz AYMA, Ilgım ŞİMŞEK, Rodi HAZNEDAROğLU ve Deniz YAVUZYILMAZ'A çok teşekkür ediyorum.

ÖZET

ÖZ, Mert. *Göç Alanında Sivil Toplum Profesyonelleri*, Yüksek Lisans, Ankara, 2022.

Bu tez çalışmasının ana konusu göç alanına odaklanan sivil toplum kuruluşları ve bu kurumlar içinde gelişen profesyonellik kültürüdür. Çalışma sivil toplumun tarihsel arka planı ve kavramsal dönüşümü ile başlamaktadır. Sivil toplumda profesyonelleşme eğiliminin oluşmasında sektörleşme ve Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylık sürecinin hızlandırıcı etkisi üstünde durulmaktadır. Araştırmanın temel problemi, sivil toplumda göç alanında profesyonelliğin oluşumunun nasıl gerçekleştiğidir. Göç alanı sivil toplumda profesyonelleşmenin ortaya çıkışında belirleyici bir alan olması nedeniyle tercih edilmiştir. Elde edilen veriler eleştirel bir perspektifle analiz edilerek sivil toplumun sektörleşmesinin göç alanında profesyonelliğin oluşumunu ortaya çıkaran birinci eksen olduğu sonucuna varılmıştır. Göçe özgü problemlerin ise göç alanında sivil toplumda profesyonelliğin oluşumunda ikinci eksen olduğu ortaya çıkmıştır. Bu iki eksen üstünden sivil toplumda göç alanında profesyonelleşmenin gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Sivil Toplum, Stk, Profesyonellik, Profesyonelleşme, Göç

ABSTRACT

ÖZ, Mert. *Civil Society Professionals in the Field of Migration*, Master, Ankara, 2022.

The main subject of this thesis is non-governmental organizations that focus on migration and the culture of professionalism that develops within these institutions. The study begins with the historical background and conceptual transformation of civil society. Sectorization and the accelerating effect of Turkey's European Union candidacy process in the formation of the professionalization trend in civil society were emphasized. The main problem of the research is how the formation of professionalism in the field of migration takes place in civil society. Since it is a determining area in the emergence of professionalization in civil society, the field of migration was preferred. The obtained data were analyzed from a critical point of view and it was concluded that the sectoralization of civil society is the first axis that reveals the formation of professionalism in the field of migration. Migration-specific problems emerged as the second axis in the formation of professionalism in civil society in the field of migration. It has been concluded that professionalization in the field of migration in civil society takes place through these two axes.

Keywords

Civil Society, Ngo, Professionalism, Professionalization, Migration

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM:SİVİL TOPLUMUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	8
1.1 SİVİL TOPLUM KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ.....	8
1.2 II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI SİVİL TOPLUM	17
2. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ ETKİSİNDE TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN DÖNÜŞÜMÜ.....	22
2.1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SİVİL TOPLUM YAKLAŞIMI	22
2.1.1 Avrupa Birliği'nde Sivil Toplumun Vatandaşlık İnşasındaki İşlevi	22
2.1.2 Avrupa Birliği'nde Sivil Toplumun Piyasa İşlevi	24
2.1.3 Avrupa Birliği'nde Sivil Toplumun Yönetim İşlevi	25
2.2 AVRUPA BİRLİĞİ ADAYLIK SÜRECİNİN TÜRKİYE SİVİL TOPLUMUNA ETKİLERİ	28
2.3 TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN SEKTÖRLEŞMESİ.....	31
2.3.1 Sivil Toplumun Sektörleşmesinde Devletin Rolü	32
2.3.2 Sivil Toplumun Sektörleşmesinde Sermayenin Rolü	33
2.3.3 Sivil Toplumun Sektörleşmesinde Üniversite Etkisi	35
2.3.4 Sivil Toplumun Sektörleşmesinde Yerelleşme Etkisi	36
2.4 SEKTÖRLEŞME BAĞLAMINDA SİVİL TOPLUMDA PROJECİLİK	37
3.BÖLÜM: GÖÇ ALANINDA SİVİL TOPLUMUN GELİŞMESİ	41

3.1 TÜRKİYELİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GÖÇ ALANINDA GELİŞİMİ.....	42
3.2 ULUSLARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ETKİSİ.....	45
4.BÖLÜM:SİVİL TOPLUMUN GÖÇ ALANINDA PROFESYONELLEŞMESİ..	48
4.1 PROFESYONELLİK KAVRAMI.....	48
4.2.SİVİL TOPLUMDA PROFESYONELLİK	52
4.2.1 Profesyonellik Gönüllülük İlişkisi.....	53
4.3 GÖÇ ALANINDA PROFESYONELLEŞME	55
4.3.1 Göç Alanında Sivil Toplumda Profesyonelliğin Oluşumu.....	55
4.3.2 Göç Alanında Sivil Toplumda Profesyonelliğin Dili	57
4.3.3 Göç Alanında Sivil Toplumda Profesyonelliğin Çalışma Biçimi	59
4.3.4 Göç Alanında Sivil Toplumda Profesyonelliğin Çalışma Mekânı	61
5.BÖLÜM: ANALİZ	63
5.1 GÖÇ ALANINDA SİVİL TOPLUM PROFESYONELİ OLMAK.....	64
5.1.1 Profesyonelliğin Kuruluşu	64
5.1.2 Profesyonelliğin Deneyimlenme Biçimleri	66
5.1.3 Projelerin Geleceği.....	70
5.1.4 Performans: Projelerin Ölçümlenmesi	72
5.1.5 Göç Alanında Sivil Toplum Kuruluşları Arası Rekabet.....	76
5.1.6 Profesyoneller Arasında Rekabet ve Çatışma	77
5.2 GÖÇ ALANINA ÖZGÜ PROBLEMLERİN PROFESYONELLEŞMEYE ETKİSİ.....	81
5.2.1 Dil Farklılığı	86
5.2.2 Kültür Farklılıkları	87
5.2.3 Etnik ve Dini Aidiyetlere Yaklaşım	91
5.2.4 İş Cinsiyetlere Göre Biçimlendirmek	92
5.2.5 Farklı Kuşaklardan Göçmenlerle Çalışmak.....	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	102

EK 1. ORJİNALLİK RAPORUHata! Yer işareti tanımlanmamış.

EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU....Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

GİRİŞ

Suriye’de 2011 yılında, Suriye yönetimine karşı protestoların ülke çapına adım adım yayılması ve birçok etnik, dini ve siyasi grubun taraf olmasıyla büyük bir iç savaş başlamıştır. Bu iç savaş, çok sayıda can ve mal kaybına sebep olmuş ve binlerce insanın zorla yerinden edilmesi gibi ağır sonuçlar doğurmuştur. “Savaşta can ve mal güvenliği nedeniyle 5,5 milyonun üstünde insan başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır” (Erdoğan, 2019, s.1). Suriyeli sığınmacıların çoğunluğu Türkiye, Ürdün, Mısır, Lübnan, Irak topraklarına göç etmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre Türkiye’de 3,7 milyon mülteci bulunmaktadır¹. Nitekim Türkiye’nin 1951 Cenevre Antlaşması’na koyduğu şerh nedeniyle Suriyeli sığınmacıların² hukuki statüleri “geçici sığınmacı” olarak tanımlanmaktadır. Suriyeli sığınmacıların yanında Afganistan, Pakistan ve Irak’taki siyasi istikrarsızlık, yoksulluk, bitmeyen çatışma ortamı bu ülkelerden de Türkiye’ye göçün süreklilik kazanmasına yol açmıştır. Bu çalışmada sığınmacı ve mülteci yerine göçmen tanımı kullanılmaktadır. Bu tercihin nedeni farklı ülkelerden gelen bireylerin yasal statüleri farklı olmaktadır. Buna rağmen göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşları bütün göçmenlerle eşit temelli çalışma gerçekleştirmektedir.

Göçmenler farklı etnik gruplardan olmasına rağmen göçmenlerin kimlikleri gündelik yaşamdaki karşılaşmalarda ve medyada yalnızca “Suriyeliler” olarak tanımlanmıştır. Suriyeliler kimliği bütün göçmenleri tanımlamak adına genel ve toptancı bir ifadeye indirgenmiştir. Bu toptancı yargının aksine Türkiye’ye gelen göçmenler içerisinde çok çeşitli kültür, din ve etnisiteden insan grubu bulunmaktadır. Türkiye toplumunun genelindeki intiba, Suriyeli sığınmacıların geçici bir süre Türkiye’de kaldıktan sonra Suriye’ye geri dönecekleri yönündeyken Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de geçirdikleri

¹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHRC) verilerine ülkelere göre sığınmacı ve mülteci sayısına dayanmaktadır. İlgili veriye bu adresten erişilebilir: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>

² Türkiye’de 1951 Cenevre sözleşmesine koyduğu şerh nedeniyle geçici sığınmacı ifadesi kullanılmaktadır. Uluslararası literatürde mülteci statüsü kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise “geçici sığınmacı”, “mülteci” ya da “uluslararası koruma” kavramları yerine göçmen kavramı kullanılmaktadır.

sürenin uzaması sonucu, bir anlamda Türkiye'nin çeşitli büyük şehirlerinde yerleşik hale geldiler.

Nüfus hareketliliğindeki ve sığınmacı sayısındaki artış, uyum çalışmalarına ve dolayısıyla bu hizmeti verebilecek kurumlara olan ihtiyacı arttırdı. Bu sebeple, 2013 yılında *Göç İşleri Genel Müdürlüğü* kuruldu. *Göç İşleri Genel Müdürlüğü* göç yönetimi ve uyumdan sorumlu yetkili kamu kuruluşu olarak çalışmalarını yürütmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği uluslararası kuruluşlar arasında süreç içerisinde önemli bir yere sahiptir. Birleşmiş Milletler'in yanı sıra sığınmacı nüfusun Türkiye'de hizmetleri tanıyabilmesi, erişebilmesi ve uyum gösterebilmesi için sivil toplum kuruluşları da sorumluluk üstlenmeye başladı. Kamplardan kentlere doğru geçiş yoğunlaştıkça göçmen nüfusun karşılaştığı problemler istihdam, dil sorunu, kamu hizmetlerini öğrenme alanlarında yoğunlaştı (Mackreath, Sağnıç, 2017). Türkiye Cumhuriyeti devlet kuruluşları sığınmacıların kayıtlarının yapılması, gıda yardımı, kamplara yerleştirilmesi eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak gibi faaliyetlerde bulundu. Kızılay sürecin başından beri oynadığı rol ile kilit kurumlardan biri oldu. Sivil toplum kuruluşları temel ihtiyaçların giderilmesi, psikososyal destek sunulması, kamu hizmetlerine erişimin tanıtılması gibi hizmetler sunmaya başladılar. Bu çalışmanın gerçekleştirildiği sivil toplum kuruluşu da göç alanına odaklanmış olmakla beraber profesyonel olarak çalışmalarını sürdüren bir kuruluştur. Çalışmada bu kategoride bir kuruluşun seçilme nedeni çalışmanın temel problemi olan sivil toplumda göç alanında profesyonelliğin nasıl oluştuğu sorusunu yanıtlayabilmektir.

Özellikle 2012 yılı sonrasında yeni sivil toplum kuruluşları peş peşe kurulmaya başladı. Sivil toplumda göç alanında çalışmalar yürüten dernek ve vakıfların sayıca artması ve daha öncesinde göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının büyümesiyle birlikte bu kuruluşların yürüttüğü projeler için bir insan kaynağı ihtiyacı doğdu. Bu ihtiyaç ilk olarak farklı alanlardan acil ihtiyaç olan alanlara doğru geleneksel ilişki ağlarının işlevselliğiyle doldurulurken zaman içerisinde proje endüstrisinin büyük bir dalı haline geldi.

Sivil toplumun sektörleşmesi göç alanında ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarından önce de vardı. Şirketler yerine, sivil toplumda çalışmak 2010'lı yıllarda üniversite mezunu olan gençler için alternatif çalışma alanı haline geldi. Türkiye özel sektörünün kronik

problemleri uzun mesai saatleri, düşük ücret gibi zorluklar karşısında Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve uluslararası kuruluşların sunduğu fonlar sayesinde bir standart ekseninde ücret elde etme şansı sundu. Ayrıca yapılan işin sosyal bir anlam ifade etmesi bir tür cazibe yarattı. Farklı alanlarda çalışan sivil toplum kuruluşları da krizin aciliyeti doğrultusunda ve finansal kaynaklara erişebilmenin kolaylaşmasının da etkisiyle göç alanında proje yürütmeye yöneldiler. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarında bir proje kültürü oluştuğu söylenebilir (Kuzmanovic,2010). Proje alanlarının yelpazesi zamanla oldukça genişledi. Gıda yardımı, istihdama yönelik eğitimler, psikososyal destek sunulması, bilgilendirmeye yönelik hizmet verilmesi, toplumsal cinsiyet odaklı yürütülen çalışmalar, çocuklara yönelik sunulan destekler, gençlerin eğitime yönlendirilmesi gibi birçok farklı konuda projeler sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirildi.

Aynı yıllarda Avrupa Birliği gönüllülük projelerinin Türkiye'de özellikle üniversite öğrencisi genç nüfus üzerinde ilgi uyandırması Türkiye sivil toplumunda gönüllülük kavramına yeni bir anlam kazandırdı. Sivil toplumda gönüllü katılım ya da gönüllülük yeni bir kimlik edinme, yeni bir sosyal çevre edinme gibi sosyal işlevlerin yanı sıra, Türkiyeli gençler için yurtdışına çıkma fırsatı sundu. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının bir kısmı Avrupa Birliği perspektifiyle büyümeye başladı.

Örgütlü sivil toplum kuruluşları demokratik katılımın bir aracıdır. Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda insan hakların savunulmasında birer aktördürler. Bu çalışma bağlamında demokratikleşme ve katılım gibi işlevler aracılığıyla ele alınan sivil toplum alanında son yıllarda görünür olan profesyonelleşme eğilimi eleştirel bir perspektifle ele alınmaktadır. Sivil toplumun profesyonel olarak çalışan insanlardan oluşmasının hikayesi 1980 sonrasında sivil toplum rolü tartışmalarına dayanmaktadır. 80'li yıllarda Sovyet Birliği'nde sivil toplum, toplumsal muhalefetin mecrası haline gelmiştir. Özellikle Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Doğu Avrupa'da 1990'lı yıllarda sivil toplumun demokrasideki rolüne dair tartışmalar gerçekleşmiştir. (Killigsworth,2012). Türkiye'de yine 1990'lı yıllarda kadın hareketi temelinde ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları proje metoduyla faaliyet yürütmeye başlamışlardır. 1990 yıllarda kadın hareketi özelinde gerçekleşen değişim sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşması olarak tanımlanmaktadır (Bora, Günal, 2002). 2000'li yıllarda sivillığe dair yapılan tartışmalarla birlikte sivil toplum kuruluşları yeni bir ivme kazanmıştır.

Türkiye sivil toplumunda Avrupa Birliği adaylık sürecinin etkisiyle profesyonel sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır (Kuzmanovic,2012). Bu sivil toplum kuruluşları yönettikleri projelerde neo-liberal bağlamda kalkınmacı bir perspektifle hareket etmektedirler. Bu tarzdaki sivil toplum kuruluşları Avrupa Birliği ile Türkiye halkları arasında iletişimi kolaylaştırarak Avrupa Birliği ile Türkiye arasında bir köprü oluşturmuştur (Ketola,2011). Sivil toplum kuruluşlarının bu perspektifle hareket etmesi bağışçı kuruluşlardan elde ettikleri fon ve hibelerle projeleri gerçekleştirmelerine neden olmaktadır. Bu tarzda çalışan sivil toplum kuruluşları arasında yaygın bir proje kültürü doğmuştur. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının bağışçı kuruluşlarla kurmuş oldukları ilişki sivil toplum kuruluşunun faaliyetlerini sürdürmesi açısından belirleyici bir rol oynamaktadır (Ketola,2016).

Sivil toplumda Avrupa Birliği perspektifi güçlenirken özellikle Suriye iç savaşı sonrası Avrupa Birliği'ne doğru yönelen göç hareketlerinin sayı ve yoğunluğunun artması göç krizinin Türkiye-AB arasında bir siyasi fay hattına dönüşmesine neden oldu. Göç hareketlerinin artmasıyla birlikte göç alanında faaliyet gösteren profesyonel sivil toplum kuruluşları ortaya çıktı. Göç alanında ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları hak savunuculuğundan daha çok hizmet temelli çalışan sivil toplum kuruluşları olmaktadırlar (Şenses,2020).

Çok kısa bir zaman dilimi içerisinde ve bu kadar yoğun biçimde yaşanan göç hareketinin akademik araştırma alanındaki yansımaları da bu süreç içerisinde farklı disiplinler çerçevesinde hızlı bir şekilde görünür oldu. İlk etapta insani yardım, uluslararası ilişkiler ve güvenlik politikaları ekseninde bir tartışma evreni uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, sosyal hizmet ve psikoloji alanlarındaki çalışmalarda artış gösterdi. Krizin yeni boyutlar kazanmasıyla birlikte sosyoloji, iletişim bilimleri başta olmak üzere sosyal bilimlerin birçok dalında göçe yönelik araştırmalar gerçekleştirmeye başladı.

Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi³ alanlarında politika perspektifiyle hukuk temelinde göç kuramlarından yola çıkan araştırmalar yürütülürken, sosyal hizmet ve psikoloji

³ Arap Baharı Sonrası Türkiye'deki Suriyeli göçmenlere yönelik göç politikaları: Avrupa Birliği açısından bakış (Uğurludoğan, 2020), Haklar ve Demokratik Hesap Verilebilirlik: Yunanistan, Türkiye ve İspanya'daki düzensiz göç üzerine karşılaştırmalı bir çalışma (Şenses, 2012), Göçün güvenikleştirilmesi ve kimlik inşası: Türkiye ve Almanya örneğinde Suriyeli sığınmacılar (Ölçüm, 2019).

alanlarında daha çok göçmen bireylerin vaka olarak değerlendirildiği danışmanlık temelinde arařtırmalar⁴ yürütölmektedir. Yine sosyal hizmet ve psikoloji alanında sivil toplum profesyonellerine yönelik çalışmalar olmakla birlikte bunlar daha çok yıpranma ve mesleki teknik tartıřmalara⁵ yönelik olmaktadır. Sosyoloji alanında sığınmacıların yaşadığı mahallelerin dönüşümü, toplumsal cinsiyet perspektifiyle sığınmacı kadınlara yönelik⁶ ve sığınmacıların kimlikleri⁷ üzerine araştırmalar yapılmıştır. İletişim bilimleri alanında sığınmacıların medyadaki temsilleri⁸ ve kültürlerarası iletişim bakışıyla⁹ çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Sivil topluma dair tartışmalar “kamusal alan”, “sivillik”, “devlet”, demokrasi gibi kavramlarla birlikte ele alınabilecek öldüka geniş bir tartışma alanıdır. Ancak çalışmanın sınırlılıkları gereği bu kapsam göç alanında çalışan sivil toplum profesyonellerine odaklanan bir noktada sabitlenmiştir. Bu araştırma temel olarak “göç alanında sivil toplum çalışanlarının nasıl profesyonelleştiği, profesyonelleşme eğiliminin nasıl gerçekleştiği” soruları etrafında şekillenmiştir. Bu problemden hareketle, bu araştırma sivil toplum çalışanlarının profesyonelleşmesine etki eden neo-liberal toplumsal dönüşüm unsurları ile ele alınarak açıklamayı amaçlamaktadır.

Göç alanında yer alan sivil toplum kuruluşları hesap verilebilirlik, şeffaflık ve insani yardım ilkeleri meslek kodlarına sahiplerdir. Göç alanında çalışan sivil toplum profesyonellerinin etik kodları insani yardım ve sosyal hizmet kökenli olmakla birlikte

⁴Geici koruma statüsündeki Suriyeli kadın hastaların psiko-sosyal destek durumlarının ve sosyal hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesi (Kapısız, 2019).

⁵ Sosyal hizmet uzmanı bakış açısı ile Türkiye’de mültecilere ve sığınmacılara yönelik sosyal hizmet müdahalesi (Demir, 2018) Mültecilerle alışan sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları sorunlar: İstanbul örneği (Kaaner, 2019).

⁶ Suriyeli kadın öğrencilerin sosyal dışlanma deneyimleri: Mersin Üniversitesi örneği (şahin,2020), Uluslararası göçün toplumsal cinsiyet boyutu: Karaman örneği (Açıkalin, 2018).

⁷ Misafirden ötekiye: Samsun’da Suriyeli algısı (Kuşcuoğlu, 2019), Gündelik yaşamda ‘yerleşikler ve dışarlıklar’: Suriyeliler ve yerli halkın karşılaşmaları (atak, 2018).

⁸ Yerel Medyada Nefret Söylemi: Suriyeli Sığınmacıların Kilis Yerel Basınında Temsili (Erdoğan, 2018), Suriyeliler ve Türk vatandaşlığı: Yazılı basında çıkan haberler üzerine bir inceleme (Nişancı, 2020), Türk yazılı basınında Suriyeli mültecilerin temsili (Filiz, 2018), Yerel medyada Suriyeli göçmenlere yönelik haber üretim pratiğini anlamak: Hatay örneği (Bodur, 2020).

⁹ Gündelik hayat bağlamında Suriyeli sığınmacıları şeytanlaştırma pratikleri (Arıcan, 2019) Kültürlerarası iletişim bağlamında sığınmacılık deneyimi: Gaziantep örneği (Oğuz, 2013), Elâzığ’da Suriyeli mülteciler: Elâzığ halkının Suriyeli mültecilere bakış açısı üzerine bir araştırma (Dilaver, 2020).

profesyonelleşmenin deneyimlenmesinde bu kodlara başvurulmaktadır. Bu çalışmada sivil toplumun profesyonelleşmesi bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Birinci bölümde ilk olarak sivil toplum kavramının dönüşümü konu edinilmektedir. İkinci bölümde ise Avrupa Birliği'nde sivil toplumun işlevlerine odaklanılmaktadır. Bu işlevlerin Avrupa Birliği adaylık süreciyle birlikte Türkiye sivil toplumuna yansımaları ele alınmaktadır. Yine bu bölüm içerisinde çalışmanın problemi ve amacı doğrultusunda sivil toplumun sektörleşmesi ve proje temelli uygulamaların yükselmesi Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki sivil toplum bağı çerçevesinde tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde sivil toplumun göç alanında gelişimi yer almaktadır. Göç alanındaki gelişmelerle birlikte sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının göç alanındaki büyüme süreci bu bölümde ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde çalışmanın temel kavramı olan "profesyonellik" tartışılmaktadır. Bu bölümde profesyonellik ve profesyonelleşme kavramı kapitalizmin tarihi çerçevesinde sınıf ilişkileri içerisinde ortaya çıkışı ve neo-liberalizmle birlikte kazandığı anlam bağlamında ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu bölümde göç alanında bu profesyonelleşmenin sivil toplum alanında göç özelinde geliştirmiş olduğu pratiklere bakılmaktadır.

Araştırma sahası Ankara Keçiören'de bulunan göç araştırmalarına odaklanmış dernek statüsündeki bir sivil toplum kuruluşunun proje ofisi seçilmiştir. Araştırma sahası olarak seçilen ofis, Keçiören Çaldıran Mahallesi'nde yer almaktadır. Çaldıran Mahallesi Ankara'da sığınmacılarla özdeşleşen Önder, Örnek, Battalgazi gibi komşu bir mahalledir. Bu mahalle göçmen nüfusun çoğunluk olmadığı ama belirli bir yoğunlukta bulunduğu bir mahalledir. Bu çalışmada derneğin saha ofisinde çalışan 11 kişiyle görüşülmüştür. Bu kişilerin meslek dağılımı Sosyal hizmet uzmanı (4 kişi), tercüman (2), şoför (1), psikolog (2), psikolojik danışman (1), idari sorumlu (1) şeklindedir. Bireyler 9 kişi 24-30 yaş arasındadır. Çalışmada göçmenlerle çalışması ve işinin bir parçası olarak göçmenlerle mesleki ve kültürel bir karşılaşma içerisinde olması noktası temel alınmıştır¹⁰.

¹⁰ Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarında, Çankaya ve Keçiören'deki çeşitli ofislerde 5 aylık bir gönüllü çalışmanın ardından görüşmelere başladım. Bu gönüllülük faaliyeti sırasında görüşmeleri yaptığım derneğin hem merkezinde hem de çalışmayı gerçekleştirdiğim saha ofisinde yer aldım. Covid-19 virüsünün Türkiye'de girip girmediğinin yeni tartışıldığı bir dönemde araştırmayı yüz yüze şekilde tamamladım.

Bu çalışmanın araştırma yönetimi etnografidir. Bu yöntemin tercih edilme nedeni araştırmanın problemi ve araştırmanın gerçekleştirildiği konu ve probleme uygun olmasıdır. Bu yöntemin katılma olanağı vermesi etkili oldu. Aynı zamanda gönüllü olarak saha içerisinde 5 ay süreyle yer aldım. Sahanın dinamiklerini ve profesyonellerin yaklaşımlarını görme fırsatı elde ettim. Etnografinin sunduğu içeriden bakışı geliştirme şansını yakaladım. Alana dair derinlemesine bilgi edindim. Bu süreçte göç alanında farklı konferans ve eğitimlere katılma fırsatı buldum. Göç alanında çalışan sivil toplum çalışanlarıyla güçlü bir gündelik temas imkânım oldu. Gönüllü olarak katıldığım etkinlik ve faaliyetler çalışma biçimini takip edebilmemi sağladı. Bu araştırmada edindiğim deneyim veri olarak araştırmada kullanıldı. 11 kişiden ve sahada bulunduğum süreçte aldığım notlardan elde edilen veriler değerlendirilerek analiz gerçekleştirildi.

Çalışmanın analiz bölümünde profesyonelliğin oluşumu iki eksen üstünden tartışıldı. Birinci eksen sivil toplumun sektörleşmesi temelinde göç alanındaki profesyonelleşme eğilimi sahadan elde edilen verilerle birlikte analiz edildi. İkinci eksen ise göç alanına özgü problemlerin profesyonelleşmenin oluşumundaki etkisi tartışmaya açıldı.

Sonraki aşamada Covid-19 pandemisinin ilk günlerindeki karantina ortamı ve kendi durumumdaki belirsizlik benim çalışmayı yavaşlatmama, umutsuzluğa kapılmama ve ara vermeme neden oldu.

1.SİVİL TOPLUMUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1 SİVİL TOPLUM KAVRAMININ DÖNÜŞÜMÜ

Sivil toplum kavramı en basit haliyle devlet dışında kalan alanı tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre sivil toplum; “Devletin denetimi altında olmayan, kararlarını bağımsız olarak vererek toplumsal etkinliklerde bulunan bireyler topluluğudur”. Etimolojik olarak; “Latince yurttaş anlamına gelen ‘civilis, civis’ kelimelerinden türemiştir ve “sivil “kavramının ilk anlamıyla yurttaşa, hayatına ve haklarına ilişkin bütünü belirlemek için kullanıldığı görülür” (Gündüz,2005, s.75).

Sivil toplum kavramı, etimolojik kökeninin de gösterdiği üzere Batı dünyasının toplumsal dönüşümleriyle yakın bir ilişki içerisinde. “Her ne kadar sivil toplum Batı topluluklarının özgün değerlerini özetlemek için kullanılmışsa da Batı fikir tarihi süreci içinde yerini aradığımızda XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar süren bir zaman kesiti içinde çeşitli anlamlar kazandığını görürüz” (Mardin,1990, s.18-19). Bu bölümde sivil toplum kavramının farklı düşünürlerin düşünceleri karşılaştırılarak Batı düşüncesi içerisindeki dönüşümüne odaklanılacaktır.

Sivil toplum kavramı Antik Yunan ve Roma’da bugünkü anlamına sahip değildi ve temelde sivil toplum kavramının devletten ayrı bir anlamı bulunmuyordu. “Sivil toplumun klasik çağdaki öncü kullanımlarının, Aristoteles tarafından siyasal toplumu belirtmek için kullanılan “koinonia politike” ve Roma dönemine ait bir kavram olan Çiçero’nun “societas civilis” kavramı olduğu görülür” (Gündüz,2015, s.74). 18.yüzyıldaki düşünce dünyası sivil toplum kavramının doğuşuna giden süreci aydınlatmamıza yardımcı olacaktır çünkü kavramın anlamının kırılma yaşadığı yer 18.yüzyıl düşüncesi olmuştur. Rousseau, Locke ve Hobbes’un düşüncelerinde sivil topluma bakışları kavramın yaşadığı dönüşümleri izlememizi mümkün kılmaktadır.

Rousseau, Locke ve Hobbes doğa durumunu tartışarak insanlığın daha farklı bir yapıya geçmiş olduğu değerlendirmesini yapmaktadır (Akbal,2011). Bu düşünürler aynı zamanda sözleşme kuramcılarıdır. Sivil toplum tartışmasının teorik temelleri sözleşme kuramcılarının açmış olduğu hat üstünde kurulmuştur. Sivil toplumun günümüzdeki

anlamına ulaşmasını sağladıkları için bu düşünürlerin sivil toplum kavramına bakışlarını tartışmak gerekmektedir.

Bu düşünürlerin devlet üstüne düşünceleri aynı zamanda birer sivil toplum değerlendirmesini de içinde barındırmaktadır Hobbes *Leviathan*'da devletin gerekliliğini vurgular ve insanın temsil edilmesi için yetkilerin bireylerden güçlü ve üstün bir organizasyon olan devlete aktarılmasını savunur. Bu savunmanın temel nedeni bireylerin güvenilmez olduğudur. Hobbes'un bu görüşü insanı edilgen bir noktaya itmektedir.

“Bu noktada “doğa durumu'nun” işlevinin Hobbes için ne olduğunu bir kez daha hatırlatmak yararlı olacaktır. Düşünürün 17. yüzyılda, İngiliz halkı için güçlü bir devletin gerekliliğini gösterme çabası içinde olduğu göz önüne alınırsa, bu özgül insandan hareket etmesi ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak bu insanı “doğal” öncülü olarak almış olması anlaşılır bir şeydir. Hobbes'un amacı, bu insanlara ne olduklarını gösterip sonra da en uygun siyasal örgütlenme biçimini önermektedir” (Savran, 2013, s. 51).

Hobbes insanın doğa durumunu güvenilmez bulurken devletin güvenliğinin tesisi için devleti mutlaklaştıran bir düşünce öne sürmektedir. Hobbes düşüncesinde güvenlik arayışı sürekli kendini yinelemektedir.

“*Devletin amacı, bireysel güvenlidir.* Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın nihai nedeni, amacı veya hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha onurlu bir hayat sürmek; insanları korku içinde tutacak ve onları, ceza tehdidiyle, ahitlerini ifa etmeye ve on dördüncü ve on beşinci bölümlerde anlatılan doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmadığında, insanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtulmaktır” (Hobbes,2007, s.127) .

Hobbes'un bu düşüncesinde devlet dışında kalan bireylerin özne olarak anlamlı bir eylem üretmesine imkân yoktur. Hobbes'un devleti bireye olan güvensizlik iddiasıyla temellendirmesi sivil arka plana itmiştir. Hobbes'un düşüncesi bir sözleşme aracılığıyla devlete yetki ve güç verilmesinin meşruluğunu savunmaktadır.

“Bir devlet kurmak nedir? *Bir insan topluluğu, kendi arasında ahit yaparak, hepsinin birden kişiliğini temsil etmek, yani onların temsilcisi olmak hakkını hangi kişiye veya heyete verileceği konusunda çoğunlukla anlaştığı vakit, bir devlet kurulmuş denir; lehinde oy verenler gibi, aleyhinde oy verenler de barış içinde birlikte yaşamak ve başkalarına karşı korunmak amacıyla, o kişi veya heyetin bütün eylemlerini ve kararlarını, bunlar kendi eylem ve kararları imişçesine, yetkili kılacaktır.*” (Hobbes,2007, s.131)

Hobbes bu düşüncesinde bireylere devleti var etmekten başka bir rol sunulmamaktadır. Hobbes'un bu yaklaşımı tarihsel süreçte bir devlet teorisiyle sınırlı kalmaktadır. Doğa durumunu tartışan filozoflarından bir diğeri olan Locke'un düşüncesi sivil toplum kavramında önemli bir yere sahiptir. Locke'u önemli kılan şey, sivil toplum kavramını ilk defa kullanan düşünür olmasıdır (Tamer,2010, s.90). Bu nedenle Locke'un düşüncelerinin sivil toplum kavramında yeni bir sıfır noktası yarattığı ve doğa durumu tartışmasında farklı bir yerde durduğu söylenebilir. Locke, Hobbes'un aksine insanlar arası güvensizlik ve çatışma hali üzerinden doğa durumunu tartışmamaktadır. “Locke'un doğa durumu anlayışının hareket noktası, bunun bir özgürlük ve eşitlik durumu olduğudur” (Savran, 2013, s.33). Locke'un doğa durumunu kavramasındaki farklılık devlete ve sözleşmeye bakışını da etkilemiştir. Hobbes'da insana duyulan güvensizlikten dolayı ortaya çıkan sözleşmeyle kurulan bir devlet kurgusu vardır. Locke'un düşüncesi birbirine karşı duyulan güvene dayalı insanın özgürlük hakkına vurgu yapmaktadır. Locke düşüncesinde güvene dayalı bakış nedeniyle devletin rolü daha sınırlı kalmaktadır. “Locke kamusal alana tamamen politik bir boyut kazandırırken, aynı kamusal alanda bireyler ve gruplara, dolayısıyla örgütlü topluma da yer bırakmış ve devleti mutlak bir hegemonya aygıtı olmaktan çıkarmıştır” (Bayhan, 2005, s.151).

Locke'un düşüncesinde küçültülen ve sınırlandırılan devlet rolü, devlet dışında kalan alana yönelik yeni bir düşüncenin oluşmasını sağladı. Devlet dışında kalan alanda devlete devredilen temsil yetkisinin yalnızca bireylerin sorumluluğunda olmadığına yönelik bu düşünce sivil toplum kavramı için büyük bir dönüşümdür. "Doğa durumunda özgür, eşit ve bağımsız olan bireyler, kendi rızalarıyla yaptıkları toplumsal sözleşme ile siyasal ya da sivil toplumu gerçekleştirirler. Locke'a göre iki aşamalı sözleşmeden ilki bireylerin bir araya gelerek sivil toplumu oluşturmaları, ikinci aşama ise yönetim biçimini oluşturmalarıdır" (Tamer, 2010, s.95).

Locke formel bir sivil toplum örgütlenmesi düşüncesi ortaya koymamaktadır. Ancak devlet dışında kalan alanda sosyal grupların mevcut olduğuna yönelik bir düşünce vardır. Bu düşünce sivil toplum alanının varlığını açıklamaktadır. Locke'un düşüncesinde sivil toplumun somutlaşması sivil toplum kavramının giderek ayrı bir anlam kazanmasına yönelik öncü bir gelişme olarak okunabilir.

Hobbes ve Locke'un düşüncesinde olduğu gibi Rousseau'nun düşüncesinde de doğa durumu merkezi bir konumdadır. "Rousseau'ya göre insan doğal hayatta mutludur. Toplum hayatı kavga ve çatışma içerir. İnsanlar barış içinde yaşamak ve kendi mülkiyetlerini korumak için bir araya gelir, özel çıkar ve iradelerini genel iradeye dönüştürerek toplumsal sözleşmeyi gerçekleştirir" (Bayhan,2005, s.151). Rousseau *Toplum Sözleşmesi* eserinde toplum sözleşmesinin amacının devlet ile yurttaşlar arasındaki ilişkiyi düzenlemek olduğunu savunmaktadır. Rousseau bu noktada Hobbes'a göre devletin rolünü daha da idealize etmektedir. Rousseau'nun devlet düşüncesi Hobbes'un düşüncesindeki gibi sert bir role sahip değildir. Rousseau'da devletin rolü bir gerekliliktir. Rousseau'nun düşüncesinde, Hobbes'daki devletin düzenleyici rolünü sözleşme üstlenmiştir. Hobbes'un devlete yüklediği rolde sözleşme daha araçsal bir noktadadır. Rousseau da ise sözleşme ideal bir devlet için amaç konumundadır. Rousseau'nun sivil topluma bakışı ise Hobbes'un sivil toplum bakışına yakındır. Locke'un düşüncesinde olduğu gibi canlı bir sivil alanın varlığı Rousseau'nun düşüncesinde görülmemektedir. "Rousseau insanı doğadan ayırmakta ve yurttaş olarak görmektedir" (Tamer,2010).

19. yüzyıl içerisinde sivil toplum kavramı tamamen ayrı bir anlam kazanmıştır. Bu anlam 18. yüzyılda açıkça ortaya çıkan sivil toplumun ayrı bir alan olduğu düşüncesinin 19. yüzyılda açılan bu yeni yolda olgunlaşmış olmasıdır. Doğa filozoflarında doğa durumu temelinde yola çıkarak devlet, birey ve sözleşme tartışmalarına ek olarak bu noktadan itibaren 19. yüzyıl filozofları olan Thomas Paine, Hegel ve Alexis De Tocqueville düşüncelerinde sivil toplum kavramının dönüşümü tartışmaya dahil edilecektir.

Sivil toplum kavramı 19. yüzyılda devletten daha bağımsız bir biçimde kullanılmaya başlamıştır. Örneğin, Thomas Paine'nin düşüncesinde sivil topluma dair bir vizyon bulunmaktadır ve sivil toplum devletten ayrı görülmektedir (Tamer,2010). Paine'nin düşüncesinde devlet baskıcı karakteriyle öne çıkmaktadır. Sivil toplum hakların yaşanabildiği bir alan olarak görülmektedir. Paine'nin bu vizyonunda Birleşik Devletler'in kuruluş sürecinde kolonilerde yaşadığı deneyim¹¹ etkilidir. Paine'e göre devletin varlığı bir zorunluluk değildir. Devletin varlığının ortadan kalkması halinde bunun yerine bireylerin ortak çıkarlarının devletin yerini alacağını iddia eder (Küçük, 2012). Bu iddia sivil topluma bambaşka bir anlam yüklemektedir. Devletin yönetim fonksiyonu yerine sivil toplumu koymaktadır. Paine'in düşüncesinde devletin rolünün tamamen ortadan kalkabileceği görüşü vardır. Paine 18. yy.'daki öncülerinden oldukça farklı bir düşünceye sahiptir ve devletten tamamen bağımsız hatta onun rolünü üstlenebilen bir sivil toplum tahayyülü sunar. Bu tahayyül her ne kadar bir temenni olsa da sivil toplum kavramının yüklendiği anlamın dönüşümünü net bir şekilde göstermektedir. Onun düşüncesinde sivil toplum; devleti var eden bir noktadan devletin alternatif bir noktaya dönüşmüştür. Sivil topluma aşırı bir iyimserlik yüklenmiştir ve devletin sahip olduğu baskı aygıtları göz ardı edilmektedir. Ayrıca sivil toplumu homojen ve bireyler arası çıkar ve yardımlaşma ilişkisiyle sınırlandırmaktadır. Bu sınırlandırma son derece kaba ve oluşabilecek sorunlar karşısında umursamazdır.

Paine'nin düşüncesi sivil toplumun Batı düşüncesi içerisinde toplumsal değişimlerle güçlü bağımlı bize göstermektedir. Bu bağa örnek Kuzey Amerika'da koloni deneyimi ve daha sonrasında kurulacak olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki demokratik sistemin

11 Thomas Paine Amerikan Kolonilerinde yaşamının bir dönemini geçirmiştir. Kuzey Amerika'da bağımsızlık öncesi koloni döneminde bağımsız bir devlet yoktur.

Batı dünyası içinde yarattığı toplumsal değişimdir. Bu toplumsal değişim Kuzey Amerika'daki demokrasi deneyiminin Avrupa ülkelerinden farklı olmasıdır. Bu farklılığa dayanarak ve bu bölümün bağlamının sivil toplumun kavramsal dönüşümü olduğu için Alexis De Tocqueville'in düşüncelerini de tartışmak yerinde olacaktır.

Tocqueville'in düşüncesi hem sivil toplum kavramının bir dönüşüm safhasını aydınlatmamızı sağlayacak hem de sivil toplumda yeni bir dönüşümü başlatan Amerika Birleşik Devletleri deneyiminin köklerini anlamak için yararlı olacaktır. Tocqueville *Amerika'da Demokrasi*¹² eserinde, Fransa'ya Amerika'daki demokrasi deneyimini aktarmış ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki demokratik sistemi çok yönlü olarak tartışmaya açmıştır. Tocqueville'e göre Amerika Birleşik Devletleri'ndeki demokratik sistem içerisinde sivil toplumun farklı olması iki nedene dayanmaktadır. Bu iki nedenden birincisi monarşi yerine anayasal bir demokrasi olması, ikincisi ise eyalet sisteminin merkezi yönetiminden farklı bir model oluşturmasıdır (Tumay, Okutan,2015). Tocqueville, iki farklılığa vurgu yapmaktadır. Birincisi yönetim biçimi yani monarşi yerine temsili demokrasi olmasıdır. İkincisi ise devlet yapısının eyaletler topluluğu olarak federal devlet yapısını oluşturmasıdır. Bu farklılıklar Amerika Birleşik Devletleri'nin yönetim biçiminin Avrupa'dan farklı olduğunu göstermektedir. Tocqueville 'in bu aktarım çabasında sivil toplum kavramı Amerika Birleşik Devletleri'nin toplumsal yapısı bağlamında değerlendirilmektedir.

Tocqueville'e göre sivil alanın güçlü olabilmesi federal sistemin sağladığı yerelde yer alan kurumların güçlü olmasına dayanmaktadır (Tocqueville,2016). Avrupa'daki gibi yerel toprak mülkiyetine dayalı bir aristokrasinin olmayışı sivil toplumun Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşundan itibaren öne çıkmasını sağlamıştır (Tocqueville,2016). Ayrıca yerelerde oluşan sivil toplum kuruluşlarının ağırlığı eyalet sisteminin etkisiyle hem eyaletlerin kendi içinde hem de bütün federal sistemde sivil toplum kuruluşlarının etkili aktörler olarak konumlanmalarını sağlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde her sorun hakkında bir sivil toplum kuruluşuna rastlanabilir (Tumay, Okatan,2015). Her sorun için bir organizasyonun doğması Amerika Birleşik

12 Alexis De Tocqueville *Amerikan'da Demokrasi* adlı eseri Amerika ziyaretleri sonucu yazılmış olup Amerika'da demokratik sistemi tartışan bir eserdir.

Devletleri’nde sivil toplum kuruluşlarının ‘problem çözümünde’ etkili bir aktör olduğunu da göstermektedir. Tocqueville ’in düşüncesinde sivil haklar içerisinde medya hakları öne çıkmaktadır. Hatta Tocquville’ye göre Amerika’da sivil toplum ile medya arasında kuvvetli bir bağ vardır ve bu bağın gücü demokrasiyi ayakta tutmaktadır (Tocqueville,2016). Tocqueville sivil toplumla medya arasındaki ilişkiyi vurgulamanın ötesinde ikisi arasındaki ilişkiyi ortak bir kader olarak görmektedir.

Tocqueville’in yorumunda Amerika Birleşik Devletleri’ndeki demokrasi deneyiminde sivil toplum alanının genişlediği ve sivil toplum kuruluşlarının demokrasiyi var eden bir ortak olarak devlet tarafından kabul edildiği görülür. Bu kabul edilme sivil toplum kavramının dönüşümünde kritiktir; çünkü devlet tarafından kabul edilme sivil toplum kuruluşlarına yeni bir alan açmaktadır. 19. yüzyıl sivil toplum kavramı için artık yepyeni bir dönemdir. Avrupa’da bu yeni dönemin farklı bir boyutunu Hegel’in düşüncesinde görürüz.

Hegel’in düşüncesinde Tocqueville tarzında yeni bir demokrasi deneyimiyle ilişkili bir sivil toplum tartışması yer almaz. Buna rağmen Hegel sivil toplumu devletten ayırmaktadır. Tocqueville ve Paine’nin düşüncesinde Amerika’da yaşam deneyimlerinin özel bir yer tuttuğu atlanmamalıdır. Hegel’in ise böyle bir deneyimi olmamıştır. Hegel’in felsefesinde sivil toplum oldukça geri plandadır. Hegel’de sivil toplum aile ile devlet arasında diyalektik bir gelişim basamağı olarak tanımlanmaktadır (Savran,2013). Daha önceki düşünürler sivil toplumu devletle ilişkilendirerek tanımlamıştı. Hegel’in diyalektik metodolojisi devlet ile aile arasındaki diyalektiğe odaklanırken sivil toplumu göz ardı etmektedir.

“Hegel’de sivil toplum ne özgürlüklerin teminatıdır ne de bir sözleşmeyle gelişir. Tarihsel bir gelişme olarak modern toplumda olgunlaşan sivil toplum, pazar ekonomisi, sosyal sınıflar, ekonomik şirketler, bireyler ve devlete bağımlı olmayan her türlü kurum ve kuruluşu kapsar. Sivil toplum Hegel’de devlete bağlı olmayan farklı birey, grup, kurum ve kuruluşların bir mozaigini oluşturmaktadır. Bu mozaik özelliği, Hegel’i sivil toplum alanını olumsuz yorumlamaya yöneltmiştir” (Bayhan,2005, s.151).

Hegel düşüncesinde sivil toplum aile ile devlet arasında, toplumsal yaşamdaki her şeyi içine alarak yeniden konumlandırılmaktadır. Sivil toplum karmaşık bir halde bireyler

arası çatışmaya müsait bir alandır. Bu alanın düzenleyecek yoluna koyacak olan Hegel'e göre devlettir. Bu nedenle Hegel'in düşüncesi içerisinde devlet yüce bir konumdadır (Kabataş, Kök, 2021). Sivil toplumu ise devlet dışında kalan alanın tamamına işaret etmesi bu bölümün başında kullandığım basit tanımlamaya yönelik açıklamanın ortaya çıkışını anlatmaktadır. Hegel ile sivil toplum artık devlet dışında kalan alanı büsbütün tanımlayan bir kavramdır. Onun, sivil toplum alanını genişleten bu düşünsel açılımı, sivil topluma bakışını da ortaya koymaktadır.

Hegel'in sivil topluma bakışı kategorik bir temelde aile ve devlet dışında kalan alanı kapsayan her şeyi büyük bir sivil toplum kategorisine sokan bir yaklaşımdır. Bu kategorik yaklaşımına göre sivil toplum karmaşık pek çok ögeden oluşmaktadır ve Tocqueville ve Paine ile kıyaslandığında oldukça olumsuzdur. Hegel'in olumsuz düşüncesine rağmen devlet dışında kalan alanı vurgulaması önemli bir ayrımdır.

Bütün bunların yanı sıra Hegel'in düşüncelerinin eleştirisi Marx'ın düşüncelerinde somut bir şekilde tartışılırken Marx'ın sivil topluma bakışı da Hegel'in düşüncesinden ayrıacaktır. Marx'ın diyalektik materyalizm düşüncesi Marksist felsefinin temelini oluşturmaktadır. Marx'a göre toplumlar sınıflara bölünmüştür. Toplum içerisinde sınıflar birbirleriyle çatışma halindedir. Marx'ın düşüncesinde bireyler ya da diğer düşünürlerin kullandığı yurttaşlar tanımı yerini sınıflara bırakır ve bu sınıflar arasında bir çatışma durumu daima mevcuttur. Marx, 18. yüzyılda sivil toplumun devletle birlikte değil burjuvaziyle birlikte geliştiğini söylemektedir (Tamer,2010). Marx'a göre devlet egemenlik ilişkilerinin yeniden üreterek pekiştiren yer iken, sivil toplum bu egemenlik ilişkilerinin meşrulaştırıldığı alan olarak tanımlanmaktadır (Halifeoğlu, Yetiş, 2013) Aynı zamanda sivil toplum, sınıf çatışmalarının sürekli devam ettiği de bir alandır (Kabataş, Kök,2021). Marx devletin, egemen sınıfın çıkarlarını yeniden ürettiğini savunur. Bu nedenle sivil toplumu burjuva egemen sınıfın çıkarları doğrultusunda onun egemenliğinin pekiştirileceği bir alan olarak konumlandırmaktadır. Marxist perspektifin sivil toplumu sınıf çatışmalarının yaşandığı bir alan olarak ilan etmesi, sivil toplum kavramının bir farklı bakış daha kazanmasını sağlamıştır. Sivil toplum Marksist perspektif içerisinde bir çatışma alanı olmakla birlikte bu çatışma alanının egemenliğinin burjuvaziye ait olduğu ilan edilmektedir.

Marx, burjuvazinin devletteki egemenliğini sürdürebilmesi için sivil toplum alanında egemenliğinin olması gerektiği fikrini savunmaktadır. Bu fikir sivil toplumun ekonomik ilişkilerin var olduğu alt yapının tesis edildiği yer olmasına dayanmaktadır. Marx'tan önceki filozofların düşüncesinde devlet ile sivil toplum paralellikler ya da zıtlıklar gösterirken hatta birbirinin yerine geçebilirken Marx'ın düşüncesinde işçi sınıfı ve burjuva sınıfı arasında sınıf çatışmasına dayanan bir temelde sivil toplumdaki doğan burjuva sınıfının egemenliğinde bir devlet düşüncesi vardır. Her ne kadar sivil toplum alanında devletin egemenliği üretilse de Marx'ın ideolojisi içerisinde en önemli rol işçi sınıfıdır. Sivil toplum kuruluşlarının bir aktör olarak görülmesi düşüncesi Marx'ın düşüncesiyle uyumlanmamaktadır.

Sivil toplumun sınıf çatışmalarının yaşandığı bir alan olarak tanımlanması bunun ötesinde sivil toplumun burjuvazinin devletteki meşruiyet kaynağını sağlayacağı alan olarak görülmesi Marx'ın düşüncesini takip eden düşünürlerden biri olan Gramsci için önemli bir zemin yaratmıştır. Marx'ın düşüncesi sivil toplumu sınıf çatışmalarının yaşandığı alan olarak tanımladığı için Gramsci bu sınıf çatışmasının yaşandığı sivil toplum alanını bir mücadele alanı olarak tanımlamaktadır (Gramsci,2011). Gramsci kendi kavram setini kullanarak düşüncesini yaratmıştır. Bu kavram setinde “rıza”, “tahakküm”, “hegemonya”, “tarihsel blok” ve “organik aydın” kavramları yer almaktadır.

Sivil toplum konusu özelinde, Gramsci'yi diğer düşünürlerden ayıran birinci özellik sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkide doğu-batı ayrımı yapmasıdır. “Doğu’da devlet her şey olup sivil toplum daha filiz halinde ve peltemsiydi; Batı’da devletle sivil toplum arasında kendine has bir ilişki vardı ve devlet sarsıldığında sivil toplumun sağlam yapısı derhal ortaya çıkardı” (Gramsci’den aktaran Anderson,1988, s.23). Gramsci'nin doğu batı ayrımını yapması diğer düşünürlerin aksine doğu ve batı toplumlarının farklı bir sivil topluma sahip olduğunu vurgulayan önemli bir düşünceydi.

Gramsci'yi diğer düşünürlerden farklı kılan ikinci özellik ise devleti tek başına yorumlamamasıdır. O, devlete tek bir bakış yerine çok yönlü bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu çok yönlü bakış altında devletin tek bir noktada konumlandırılmayacağıdır. Devletin sivil toplumu kapsayabileceğini, sivil toplumun devletin karşısında yer alabileceğini ve devletin sivil toplumla aynı olabileceğini söylemektedir (Anderson,1988).

Gramsci sivil toplumu, Marx'dan farklı olarak yalnızca sınıf çatışmalarının yaşandığı bir alan olarak görmemektedir. Sivil toplum, egemen sınıfın hegemonya mücadelesinde üstünlük sağladığı alandır (Halifeoğlu, Yetiş,2013) ve hegemonya kavramı etrafında sivil toplum, rızanın üretildiği yer olarak tanımlanmıştır (Thomas,2010). Hegemonya kavramıyla kurulan üstünlük Gramsci'nin kullandığı bir başka kavram olan "zor" dan ayrılır. Hegemonyanın kurulabilmesi rızaya dayalıdır. Zor baskıyla üretilirken rıza sivil faaliyetle üretilir. Hegemonyanın sürdürülebilmesi için rızanın üretilmesi gerekir. Gramsci'nin sivil toplum hegemonya mücadelesinin yürütüldüğü alan düşüncesi sivil toplumun yeni bir değer kazanmasını sağlamıştır. Bu düşünce sivil toplum alanında kendinden sonra da kavramlar ilgili çeşitli perspektifler içinden tartışmalar yürütülebilmesinin yolunu açmıştır. Bu tartışmalar II. Dünya savaşı sonrası dönemle yakından ilişkilidir.

Bu bölümde sivil toplumun kavramsal olarak dönüşümü değerlendirildi. Sivil toplum kavramının yeni anlamlar kazanmasını sağlayan düşünceleri sivil toplum kavramını nasıl dönüştürdüğü karşılaştırıldı. Bir sonraki bölümde sivil toplumun II. Dünya savaşı sonrası yaşadığı dönüşümler bağlamında tartışılmaktadır.

1.2 II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI SİVİL TOPLUM

II. Dünya Savaşı Avrupa kıtasında büyük bir yıkıma yol açtı. Birleşmiş Milletler Antlaşması¹³ arka arkaya yaşanan iki dünya savaşı sonrasında uluslararası güç ilişkilerini düzenlemek üzere 1945 yılında yürürlüğe girdi. Bu antlaşmayla birlikte kurucu ülkeler tarafından Birleşmiş Milletler'in birinci misyonu küresel barışın sağlanması olarak belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler bu misyonu gerçekleştirmek üzere farklı alanlarda çalışan alt organizasyonlarıyla birlikte uluslararası bir kuruluştur. Birleşmiş Milletler uluslararası bir kuruluş olmakla birlikte bir sivil toplum kuruluşu değil, hükümetler arası bir kuruluş olarak tanımlanmaktadır. Belirli koşulları yerine getiren sivil toplum kuruluşları Birleşmiş Milletlerin ana organlarından biri olan Birleşmiş Milletler

13 50 Devlet tarafından imzalanan Birleşmiş Milletler antlaşmasına <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-1> adresteki linkten ulaşılabilir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Gönüllüleri bireysel başvuruya gönüllü olarak katılım sağlanabilecek bir organdır. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri sivil toplum kuruluşlarına benzer bir katılım özelliğine sahiptir.

Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne danışma statüsünde¹⁴ üye olarak katılabilmektedirler. Birleşmiş Milletler II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan soğuk savaş döneminde sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerini geliştirdi (Bektaş,2017) ve alt kuruluşları aracılığıyla çalıştıkları alanlarda ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliklerini arttırdı. Birleşmiş Milletler alt kuruluşları hibe çağrılarını yayınlamakta ve çalışma alanlarına uygun sivil toplum kuruluşlarıyla proje ortaklıkları kurmaktadır.

Birleşmiş Milletlerle sivil toplum kuruluşlarının ilişkilerinin gelişmesinin yanı sıra 1940'ların başından beri genel bir uluslararasılaşma eğilimi baş göstermiştir (Davies,2014). Bu eğilim sonucu kurulan yeni sivil toplum kuruluşları daha fazla ülkede çalışmalarını gerçekleştirmeye başlamıştır. Uluslararası düzeyde faaliyetlerin artmasıyla birlikte özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ortaklıklar artmaya başlamıştır (Keane,2003). Sivil toplumun uluslararası çalışmalarının artmasıyla birlikte özel sektör ve uluslararası organizasyonlarla iş birlikleri gerçekleştiren kurumsal yapılar haline gelmeye başladıkları tespiti alandaki sektörleşme eğilimi ile ilgili de dönüşümün ipuçlarını vermeyi mümkün kılar.

Avrupa ülkelerinde II. Dünya Savaşı sonrası yıkıcı etkilerin üstesinden gelebilmek amacıyla sosyal devlet politikaları izlenmiştir. 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar geçen dönem refah devleti dönemi olarak adlandırılmıştır (Eser, Memişoğlu, Damar, 2011). Bu refah devleti politikaları çalışma hakları, sağlık sigortası, sosyal hizmet gibi farklı alanlarda uygulanan politikalarlardır.

1955 yılında başlayan Vietnam savaşı, 1963 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin dahil olmasıyla Vietnam'da uzun bir savaş dönemi yaşandı. Vietnam savaşının sonuçlarının ağırlaşmasıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa ülkelerinde giderek artan protestolar savaş karşıtı sivil hareketi büyüttü (Davies,2014). 1960'lı yıllar bütün toplumsal hareketlerin ivme kazandığı bir dönem haline geldi. Vietnam savaşı protestoları Fransa'dan başlayarak bütün dünyadaki üniversitelere yayıldı. Savaş karşıtı protestolar otorite karşıtı gösterilere dönüştü (Özhazinedar,2021). 1960'lı yıllarda hipp

¹⁴Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyine danışma statüsünde üye olan sivil toplum kuruluşlarına <https://esango.un.org/civilsociety/displayConsultativeStatusSearch.do?method=search&sessionCheck=false> bu adresten ulaşılabilir.

kültürü başta Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünya çapında yaygın bir gençlik kültürü (Hall,1968) olarak yaygınlaştı ve anti-otoriter karakteri çağın ruhunu belirledi. 1960'lı yıllarda birçok kesimin sivil haklar için arayışta olduğu bir dönemdir¹⁵ ve bu yıllarda toplumsal hareketlerin dinamizm kazandırdığı bir sivil toplum alanı olduğu açıkça görülmektedir. 1960 yılların yükselen toplumsal hareketleri sivil toplum kuruluşları ekseninde örgütlenmişlerdir (Belge,1998). Toplumsal hareketlerinin aygıtları olarak sivil toplum kuruluşlarının bu yıllarda ön plana çıktığı söylenebilir.

1960'lı yıllar aynı zamanda soğuk savaş dönemi olarak adlandırılan dönemin bir parçasıdır. Bu dönemde komünist Doğu Bloğu ve kapitalist Batı Bloğu olmak üzere iki kutuplu bir dünya düzeni vardır. Batıda toplumsal hareketler sivil toplum kuruluşlarıyla kendilerini ifade edebilirken Doğu Bloku içerisindeki toplumsal hareketler bastırılmıştır (Özhazinedar,2021). Aynı zamanda 1960'lı yıllar Batı'da yeni sol kavramının ortaya çıktığı yıllardır (Kellner,2005). Sovyet Marksizm'ini eleştiren yeni sol düşünceler bu yıllarda yaygınlaşmaktadır¹⁶. Bu yıllarda ortaya çıkmaya başlayan bir toplumsal düşünce de çevre hareketleridir.

Soğuk savaş boyunca süren nükleer savaş tehdidi altında müzakere süreçleri önem kazandı. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının müzakere amaçlı öne çıkması 1970'li yılların getirdiği bir yeniliktir (Davies, 2014). 1970'li yıllardan itibaren sivil toplum kuruluşlarının yerel müzakerelerde ve çatışma alanlarında rol oynayabilmeleri sivil toplum kuruluşlarının arabulucu bir aktör niteliği kazandıklarını göstermektedir.

Refah devleti anlayışı, sivil toplum alanının karşıladığı hizmetleri düzenleyen, denetleyen ve finanse eden bir anlayıştır. Bu kadar büyümüş olan bir devlet anlayışının eleştirisi olarak neo-liberalizm ortaya çıkmıştır. İngiltere'de Thatcher, ABD'de Reagen hükümetleri ile 1970'li yıllarda hâkim olmaya başlayan neoliberal politikalar sivil toplum alanını da dönüşüme uğratmıştır. Neoliberalizm devletin küçülmesini, etki alanının belirli

¹⁵ Örnek vermek gerekirse,1969 yılında yaşanan Stonewall olayları LGBTİ hareketi için bir dönüm noktası olmuştur (Brookes,2009). Batıda LGBTİ hareketi toplumsal gösterilerde Stonewall olayından sonra görünürlük kazanmıştır. Yine 1960'lı yıllar ikinci dalga feminist hareketin yükseldiği yıllardır (Whelan,2005). Siyahi hareketin Amerika Birleşik Devletleri'nde eşitlik talebiyle başlattıkları toplumsal hareketin kökleri de 1960'lı yıllardır (Joseph,2006).

¹⁶ 1960 yılında kurulan New Left Review yeni solun ortaya çıkışını sembolize eden bir yayındır.

alanlarla sınırlı kalmasını talep etmektedir. Bu nedenle devletin çekildiği ya da boş bıraktığı belirli alanlardaki faaliyetleri sivil toplum kuruluşları üstlenmek durumundadır. Devletin alanı küçülürken sivil alan genişlemekte ve sektörleşme eğilimine girmektedir. Bu nedenle devlet ve sivil toplum ayrı birer sektör konumunda değerlendirilmektedir. Bu da refah devletinin çözülmesi anlamına gelmektedir. 1980’li yıllardan itibaren neo-liberal politikalar etkisini giderek arttırmış ve yaygınlaşmaya başlamıştır

Neo-liberalizmin politik alanda yarattığı profesyonelleşme, pazarlamanın merkezileşmesi vb. gibi dönüşümler, ABD ve Avustralya’daki sivil toplum kuruluşlarına bakıldığında kendini 1970’li yıllarda göstermeye başlamıştır. (Lane, Morrison,2006,). Sivil toplum kuruluşlarının pazarlama ve profesyonelleşme eğilimi neo-liberal politikalara geçişin bir uzantısı olarak okunabilir.

1992 yılında Avrupa Birliğinin kurulması Avrupa kıtası için yeni bir milat anlamına geliyordu. Birlik ideali ülkeler arası sınırların kaldırılmasından kültürel, coğrafi, siyasi ve ekonomik bir bütünleşmeye doğru ilerleyen bir vizyona sahipti. Avrupa Birliği aday ülkelerle geliştirdiği süreçlerden biri de sivil toplum diyalogu olmuştur. Bu diyalog süreçleri Avrupa Birliği ile aday ülkeler arasında karşılıklı yürütülen süreçler olmuştur¹⁷. Öte yandan Avrupa kıta düşüncesi içerisinde bir önceki bölümde değerlendirildiği üzere sivil topluma dair bir düşünce hattı bulunmaktadır.

Avrupa Birliği ekseninde sivil toplum güçlü bir yer edinirken Amerika Birleşik Devletleri’nde de nicel olarak göze çarpan bir büyüme yaşanıyor. “Amerika Birleşik Devletleri’nde 1960 yılında 100.000 kişi başına düşen dernek sayısı 11 iken 1990’ların başında 100.000 kişi başına düşen dernek sayısı 34 olmuştur” (Keane, 2003, s.25). Bu istatistik 1960’lı yıllarda başlayan büyümenin istikrarlı bir şekilde sürdüğünü göstermektedir. Büyümenin yanında sivil toplum kuruluşlarının etkinlikleri de ulus ötesi bir tarza geçmeye başlıyordu. 1990’lı yıllar özellikle Greenpeace ve Uluslararası Af Örgütü’nün aktivizmi, savunuculuk faaliyetlerinin uluslararası bir savunuculuğa

17 Avrupa Birliği adaylık sürecinin Türkiye’de sivil topluma etkisi ikinci bölüm olan Türkiye’de sivil toplum bölümü içerisinde ayrı bir başlık altında tartışılacaktır. Avrupa Birliği ile aday ülkeler arasında sivil toplum diyaloguna dair örnek bir tebliğe bu adresten <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISUM:e50022&from=EN> erişilebilir.

geçmesinde etkili oldu (Keane,2003). Farklı ülkelerde etkinlikler gerçekleştirmek üzere bütçe, organizasyon, uzman ve kaynak ihtiyacının yarattığı problemlere bir yanıt olarak kurumsallık arayışının hız kazandığı söylenebilir.

1990'lı yıllar sivil toplum kuruluşlarının şirketlerle halkla ilişkiler ve reklam amaçlı ortaklıklar geliştirmeye başladıkları dönemdir. Şirketlerle gelişen ortaklıklar sivil toplum kuruluşlarında aktivizmin kurumsallaşması sonucunu doğurdu (Dauvergne, Lebaron, 2014). Türkiye özelinde de kadın hareketinde yer alan sivil toplum kuruluşlarının 1990'lı yıllarda kurumsallaşmaya başladığı görülmektedir (Bora, Günal, 2002). Bu kurumsallaşmanın etkileri sivil toplum çalışanlarına da yansımıştır. Bu etkiler performans odaklı çalışma ve şirketlere benzer biçimde unvan kullanımı örnek gösterilebilir.

1993 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılmasına giden süreçte sivil toplum hareketleri muhalefetin oluşumunda rol oynamıştır (Killigsworth,2012). SSCB sonrasında yeni kurulan ülkelerde demokrasinin inşasıyla birlikte sivil topluma dair tartışmalar artış göstermiştir. Bu tartışmalar Orta Asya ve Doğu Avrupa ülkelerinde ağırlıklı olarak yeni rejimlere geçiş tartışmalarıyla birlikte gerçekleşmiştir (Aslan,2010). Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrası yeni kurulan ülkelerde canlanan sivil toplum görece daha genç olduğu için daha cılız olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği'nin bütünleşme stratejisi olarak diplomasinin yanı sıra sivil toplum kanalıyla bir birleşme amacı gütmesi Avrupa Birliği'nin organik ve bütüncül birleşme idealleri doğrultusundadır. Sovyetler Birliği sonrası ortaya çıkan yeni ülkelerde bu sivil toplum politikaları karşılıklı olarak yürütülmeye çalışılmıştır. Türkiye ise Avrupa Birliği'ne aday ülkelerden biri olarak sivil toplumun kurumsallaşması çok yenidir. Bu kurumsallaşma 2000 sonrası Avrupa Birliği'ne gerçekleşen adaylık süreciyle doğrudan ilişkilidir. Bir sonraki bölüm Türkiye'de sivil toplumda, Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinin etkisiyle tartışılacaktır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ ETKİSİNDE TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUMUN DÖNÜŞÜMÜ

Adaylık müzakereleri boyunca Türkiye sivil toplumu Avrupa Birliği’nin sivil toplum yaklaşımı ve tanımlanan işlevler çerçevesinde belirlenmiş ve dönüşmüştür. Bu nedenle sivil toplum alanının bugünkü değişimini anlamak için Avrupa Birliği’nin sivil toplum yaklaşımını ele almak önemlidir. Sivil toplumunun Avrupa Birliği anlayışı ve politikaları içindeki yeri öncelikle üç temel işlevine bakılarak tartışılmalıdır.

Sivil toplumun Avrupa Birliği için birinci ve en önemli işlevi Avrupa vatandaşlığının inşasıdır. Tam da bu nedenle sivil toplum kuruluşları karar alma süreçlerinin önemli bir aktörü ve aktif bir katılımcısı olarak kabul edilir. Avrupa Birliği anlayışında sivil toplumun ikinci işlevi, birliğin ortak pazar politikasına uygun olarak piyasayı geliştirmektir. Bir yönetim modeli olarak yönetim anlayışının işlerliğini sağlamak ise üçüncü önemli işlev olarak anılmaktadır.

Neo-liberal yönetim sivil toplum kuruluşlarının etkisini arttırmada kaldıraç görevi görmektedir. Bu bölümde Avrupa Birliği’nin öngördüğü sivil toplum anlayışı, sivil toplumun kendi politikalarında olduğu şekliyle işlevleri ve yüklendiği görevler çerçevesinde tartışılacak ve “sivil toplumun sektörleşmesi” ve “projecilik” kavramları ele alınacaktır.

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN SİVİL TOPLUM YAKLAŞIMI

2.1.1 Avrupa Birliği’nde Sivil Toplumun Vatandaşlık İnşasındaki İşlevi

Avrupa vatandaşlığının oluşmasında sivil topluma yüklenen rol, Avrupa Birliği raporlarında sık sık ifade edildiği gibi (Avrupa Komisyonu,1997, 1998, 2002, 2011); sivil toplum kuruluşları aracılığıyla Avrupa vatandaşlığının inşasını sağlamaktır¹⁸.

¹⁸ Avrupa vatandaşlığı ve sivil toplum üzerine bir tartışma için bkz. Smismans, 2006; Greenwood 2007.

“Gönüllü kuruluşların vatandaşlık duygusunu güçlendirmek üzere ifade aracı olmaları Avrupa düzeyinde giderek artan bir öneme sahiptir. Nitekim onların bir Avrupa duygusu yaratmada oynayacakları aktif rol Antlaşmanın 8. Maddesinde belirtildiği gibi Avrupa Birliği vatandaşlığı üzerinedir. Gönüllü kuruluşlar ve vakıflar uzun süredir uluslararası teması teşvik ediyor.” (Avrupa Komisyonu, 1997, s.10)

Greenwood’a (2007) göre farklı topluluklar arasında diyalog Avrupa vatandaşlığının oluşmasını sağlamaktadır. Avrupa kurumlarıyla temsil ettikleri Avrupa vatandaşları arasında bir temsiliyet ilişkisi gereklidir (Smismans; 2006). “Vatandaşları hem ulusötesi hem de uluslar üstü karar alma merkezine doğrudan bağlama arzusu vardır” (Koch, 2009, s.50). Koch’un da dediği gibi bu arzuyu tabandan gelen sivil kuruluşları karşılamaya çalışmaktadır. Bu nedenle birlik kurumları tarafından sivil topluma katılım Avrupa vatandaşlığı temelinde teşvik edilmektedir. Avrupa kurumları ile Avrupa vatandaşları arasındaki ilişki, sivil toplum aracılığıyla meşruiyet ve destek kazanmaktadır. Avrupa vatandaşları kendilerini doğrudan etkileyen politikalara sivil toplum aracılığıyla müdahale etmektedirler. Sorunlara yönelik çözüm üretmede sivil toplum kuruluşlarının sürekli bir iş birliği oluşturması vatandaşlık duygusunu güçlendirmektedir. Çünkü “Avrupa Birliği yalnızca bir devletler birliği değil aynı zamanda toplulukların bir birliğidir” (Koch,2009, s.50). Bütün toplumların birlikteliği sürdürebilmesi için toplumsal bir uyum ve onaya ihtiyaç vardır. Avrupa vatandaşları sivil toplum kuruluşlarıyla Avrupa Birliği’nde bu uyum ve onayın oluşmasında etkilidir.

“AB hiçbir zaman modern devletin yönlendirme kapasitesine sahip olmamıştı. Bu nedenle, en başından beri, devlet dışı aktörlerle yakın iş birliği yaparak sorun çözme etkinliğine ulaşmaya çalıştı. Ulusötesi ve konuya özel müzakere sistemleri gelişti ve ilgili devlet ve toplumsal aktörleri bir araya getirdi” (Koch, 2009, s.51).

Devlet dışında kalan toplumsal aktörlerin bir araya gelip sorun çözme etkinliğini kazanmaları, sivil toplumun vatandaşlık temelinde üstlendiği işlevi ortaya koymaktadır. Sivil toplumun vatandaşlık işlevi aynı zamanda insan hakları alanına dair de bir katkı sunmaktadır. Bu katkı sivil toplum kuruluşlarının insan haklarının savunulması, gözetilmesi ve hak ihlallerinin takibini sağlamasıyla Avrupa vatandaşlığının pekiştirilmesidir. Sivil toplum örgütleri insan haklarının sağlanmasında bir mecra haline gelmektedir.

Avrupa vatandaşlarının karar alma süreçlerine sivil toplum aracılığıyla katılması birliğin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır¹⁹. Öte yandan birliğin sürdürülebilirliği ekonomik bir alt yapıya sahiptir. Avrupa vatandaşlarının aynı ekonomik bölge içerisinde yer almaları sivil toplum kuruluşlarının Avrupa çapında birbirine yakınlaşmasını kolaylaştırmaktadır.

2.1.2 Avrupa Birliği'nde Sivil Toplumun Piyasa İşlevi

Avrupa Birliği ortak pazar temelinde kurulmuş olan siyasi bir birliktir ve birliğin ortak pazar politikası sınır serbestliğini beraberinde getirmiştir. Sivil toplum ortak pazarda vatandaşlık temelinde kültürel ve sosyal birlikteliği sağlamaktadır. Birliğin ekonomik birlikteliği sivil toplumun piyasa işlevi kazanmasına neden olmuştur. Bu işleve göre sivil toplum, piyasayı emek ve sermaye olarak geliştirmekle sorumludur.

“Gönüllü kuruluşlar ve vakıflar çok sayıda gönüllüye değerli eğitim ve deneyim sağlar. Birçoğu daha sonra edindikleri uzmanlık ve deneyimle geleneksel iş piyasalarında iş bulabilmektedir. Gönüllülük aynı zamanda birçok insan için paha biçilmez bir koruma aracı olarak bir çalışma alışkanlığı sunmaktadır. Özellikle uzun süreli işsizler düzenli bir şekilde hayatlarını sürdürmekte ilgisiz kalabilmektedir. Gönüllü sektörün zenginleştirici fırsatlar sunması muhtemeldir. Yeni deneyimler kazanmayı hedefleyenler için istihdam edilebilirliği artıracak sosyal beceriler sağlamakla birlikte genç insanlar arasında aidiyet ve vatandaşlık duygusunu güçlendirmektedir. Avrupa Gönüllü Hizmeti bu konuyla ilgilenmektedir ve yerel projelerde gençlerin aktif katılımına dayanan bir eğitim sağlamaktadır.” (Avrupa Komisyonu, 1997, s.9)

Avrupa Komisyonu raporunda görüldüğü gibi sivil toplumun piyasa işlevi, işsizliğin yarattığı olumsuz sonuçları hafifletmekte ve piyasaya sunulmak üzere emeğin niteliklerini zenginleştirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, piyasa çıkarlarıyla uyumlu hareket etmektedir. Bu durum dolaylı olarak sivil toplumun da piyasalaşması ile sonuçlanmaktadır. Raporda sivil toplumun, gönüllü sektör olarak tanımlanması bu piyasalaşmayı kanıtlamaktadır.

Piyasalaşmanın doğal bir sonucu olarak sivil toplum, kalkınmanın bir aktörü olarak görülmektedir. Sivil toplumun piyasa işlevi sivil alanın faaliyetlerinin sermaye

19 Türkiye’de sivil toplumun mevcut işlevlerinde karar alma süreçlerine katılım Avrupa Birliği’nde olduğu gibi işlevsel değildir. Türkiye’de vatandaşlık ile sivil toplum kuruluşlarına katılım arasında Avrupa vatandaşlığında olduğu gibi anlamlı bir ilişki kurmak güçtür.

güdümünde şekillenmesine neden olmaktadır. Birlik politikalarında sivil toplumun piyasa işlevi yönetim işleviyle birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Sivil toplumun yönetim işlevi ise sermayenin karar alma süreçlerine sivil toplum aracılığıyla müdahale etmesine yol açmaktadır.

2.1.3 Avrupa Birliği'nde Sivil Toplumun Yönetim İşlevi

Birliğin vatandaşlık ve piyasa işlevi nedeniyle sivil topluma katılımı teşvik ettiği açıktır. Nitekim bu işlevler sivil toplum kuruluşlarının kilit aktörler haline gelmesi Avrupa Birliği'nin yönetim modelinde bir yönetim yaklaşımını benimsemesiyle yakından ilgilidir. Yönetişim anlayışı, sivil toplumun vatandaşlık ve piyasa işlevlerini pekiştirmeyi ve sivil toplumu, yönetimin etkili bir ortağı haline getirmeyi amaçlamaktadır.

Yönetişim, sivil toplum, yerel yönetimler, özel sektör ve kamu kurumları ortaklığında kurulan ağlar aracılığıyla yönetimi gerçekleştirme iddiası olan neo-liberal bir yaklaşımdır (Bayraktar, 2015). Avrupa Birliği'ndeki neo-liberal yönetim, iktidar aktörleri arasında uzlaşma oluşturmaya çalışmaktadır. Yönetişim paradigmasının iddiasına göre ağlar içerisinde dengenin kurulması pazarlıklar ve karşılıklı denetim yoluyla gerçekleşmektedir.

“Networklerde hiyerarşi, iktidar mücadelesi ve çatışmanın marjinalize olduğu kontratlar, pazarlık, müzakere, karşılıklı bağımlılık ya da karşılıklılık ve güven ilişkileriyle yer değiştirdiği düşünülür. Bu vurgular, kamusal aktörlerin özel aktörler karşısında herhangi bir ayırıcı rol ya da otoritesinin olmadığını ve bu yatay pazarlık ve müzakere süreçleri içerisinde hükümetin rolünün marjinalleştiğini ya da özel aktörlerlerinkine eşitlendiğini ima eder” (Bell & Hindmoor, 2009 ‘dan Aktaran Bayraktar 2015).

Bu pazarlıklar ve karşılıklı denetimin amaçlanması uzlaşının işleyişini açıklamaktadır. Birlik yönetiminde bu uzlaşmayı sağlamada en önemli aktör sivil toplumdur. Sivil toplum, Avrupa Birliği yönetiminde özel sektör ile kamu yönetimi arasında aracı bir rol oynar ve karar alma süreçlerine etki eder (Smismans, 2006) ve aracı rolüyle uzlaşının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Sivil toplumun müzakerelerin oluşmasını ve sonuçlanmasını sağlayarak yönetim işlevini yerine getirmektedir.

Aynı yönetim anlayışı birliğin genişleme politikasında da etkilidir ve aday ülkelerle kurulan ilişkilerde de yönetim süreci yürütülmektedir. Aday ülke ile birlik arasında uzlaşma sağlanması için müzakerelere ihtiyaç vardır. Müzakereler, sürece yayılan, faydaya odaklanan esnek bir entegrasyon sağlamaktadır (Warleigh,2006). Müzakerelere eşlik eden yönetişimin varsaydığı ortak ağ içerisinde birlik aktörleri ile aday ülke aktörleri arasında diyalog kurulmaktadır. Sivil toplum diyalogu bu neo-liberal yönetim yaklaşımının bir boyutudur. Sivil toplumun yönetim işlevi aynı zamanda adaylık müzakerelerinin yönetilmesini de sağlamaktadır. Yönetişim anlayışının benimsenmesi aday ülkelerin tam üyeliğe geçişi için zorunlu kılınmaktadır. Bu nedenle aday ülkelerdeki bütün aktörler arasındaki güç ilişkileri yeniden yapılandırılmaktadır. Aday ülkede yönetim çerçevesinde yönetimin Avrupa tarzı neo-liberal bir yapılandırma ile gerçekleştirilmesi için o ülkede sivil toplumun işlevleri gereği güçlü olması gerekmektedir.

“Üyelik süreci, Avrupa Birliği’ne üye olmak isteyen bütün aday ülkelerin yerine getirmesi gereken ev ödevlerini içerir. Bunun yönetsel boyutunu “yönetsel kapasite” kavramı oluşturur. Bu kavramın içeriğinin doldurulması, idare hukukuna ilişkin “iyi yönetim” ilkeleri ile olmaktadır. Yönetsel kapasitenin içerdiği idare hukukuna ilişkin ilkeler SIGMA29 raporuna göre dört tanedir ve diğer ilkeler bundan türetilmelidir. 1. Güvenilirlik ve öngörülebilirlik, 2. açıklık ve saydamlık, 3. hesap verilebilirlik ve son olarak 4. verimlilik ve etkenliktir. Bu ilkeler aslında Avrupa yönetişiminin ilkelerinin yeniden formüle edilmiş halidir: 1. Açıklık, 2. Katılım, 3. Hesap verilebilirlik, 4. Etkenlik, 5. Tutarlılık” (Şener,2008, s. 123).

Avrupa Birliği tarafından yönetim ilkelerinin aday ülkeler tarafından benimsenmesi teşvik edilmektedir. Sivil toplum, adaylık sürecinde yönetim perspektifinin etkisiyle önem kazanmaktadır. Yönetişim modeliyle sivil toplumun desteklenmesi birlikte ilerleyen bir süreçtir. Avrupa vatandaşlığına uyum ve ortak pazarla bütünleşme sağlanması aday ülke sivil toplum kuruluşlarından beklenen sorumluluklardır. “AB tarafından benimsenen 'medenileştirme misyonu' çevre ile kurduğu ilişkide bir sivil toplum vizyonunu teşvik etmeye çalışabilir. Bu çerçevede sivil toplum dernek hayatı, toplulukların iyi iletişimi ve işleyen bir kamusal hayat olarak değerlendirilir” (Dowd, Dimitrorava, 2011, s.189). Avrupa Birliği genişleme politikasında neo-liberal yönetim, aday ülkedeki sivil topluma Avrupa Birliği sivil toplumunun işlevleri doğrultusunda bir yaklaşım sergilemektedir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye sivil toplum vizyonu da benzer bir bakışa sahiptir. Türkiye'deki sivil toplum, bütün aday ülkelerde olduğu gibi Avrupa Birliği'ndeki sivil toplum işlevlerini kazanabilmesi yönünde teşvik edilmiştir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında gerçekleşen müzakere sürecinde Avrupa Birliği'ndeki bu çok işlevli sivil toplum yaklaşımı Türkiye sivil toplumun dönüşümünü büyük ölçüde etkilemiştir.

2.2 AVRUPA BİRLİĞİ ADAYLIK SÜRECİNİN TÜRKİYE SİVİL TOPLUMUNA ETKİLERİ

Türkiye’deki sivil toplumun dönüşümünü işaret eden en önemli dönemlerden biri 1999 yılı sonrasına, Avrupa Birliği müzakere sürecinin başlangıcına denk gelir. Bu müzakereleri önemli kılan nokta Türkiye’nin müzakereler kapsamında gerçekleştirdiği reformlardır. Yasal olarak demokratik bir standart getirmeyi hedefleyen Avrupa Birliği müzakereleri süreci Türkiye’yi temel haklar, güvenlik, malların serbest dolaşımı, endüstriyel standartlar gibi birçok alanda yasal bir dönüşüm sürecine yönlendirmiştir. Bu süreçte yasal değişiklikler ve demokratikleşme çabası sivil toplum alanının hızlı bir dönüşümünü mümkün kılmıştır.

Yasal dönüşümlerin yanı sıra toplumsal bir değişim yaşanmıştır. Avrupa Birliği’ne üyeliğin gerçekleşebilmesi için Türkiye’de sivil topluma verilen önem artmıştır. Bunun başlıca nedeni birlik tarafından sivil toplumun yukarıda açıklanan işlevleri nedeniyle teşvik edilmesidir.

“AB politika yapıcılarını demokrasiyi başarıyla kurmanın sadece yasal kodların dönüştürülmesi değil, aynı zamanda anlayış ve toplum desteği olarak değerlendirmektedir. AB sivil toplum kuruluşlarına yönelik arzusunu ortaya koymaktadır. (STK'lar) katılım sürecinde önemli bir rol oynayarak güçlenmiştir ve AB, Türkiye'deki 'sivil toplum politikasına' özel önem vermeye başlamıştır” (Zihnioğlu, 2011, s.381).

Bu özel önemle birlikte ortaya çıkan demokratikleşme atmosferi pozitif bir etki yaratmış ve sivil toplum alanı nicel olarak hızlıca büyümüştür. Adaylık sürecinde sivil toplum kuruluşlarının sayısı dramatik bir artış göstermiştir. 2000 yılında 72.370 olan dernek sayısı 2021 yılında 122.14’ye ulaşmıştır²⁰. Artan kuruluş sayısına bağlı olarak 2005 yılında tam zamanlı çalışan sayısı 3.943, yarı zamanlı çalışan sayısı 615 ve proje zamanlı çalışan sayısı 540’tır. 2020 yılında ise tam zamanlı çalışan sayısı 41.411, yarı zamanlı

²⁰ <https://www.siviltoplum.gov.tr/yillara-gore-faal-dernek-sayilari> Bu artışın tek nedeni Avrupa Birliği adaylığına bağlanamaz. Spor kulüpleri, hemşeri dernekleri ve dini kuruluşların yıllık olağan artışı da bu sayı içerisinde olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

çalışan sayısı 4201 ve proje zamanlı çalışan sayısı 32.569'dur²¹ 2223 24. Avrupa Birliği adaylık sürecinin etkisiyle başlatılan pek çok program çeşitli kurumlar tarafından yürütülmekte ve tüm bu program ve projeler aracılığıyla sivil toplum alanının genişlemesi hedeflenmektedir²⁵.

Sivil toplumla ilişkili olarak bürokraside yeni girişimlere eşlik eden bir kurumsal yapılanma gerçekleşmiştir²⁶. 2002 yılında Ulusal Ajans ve 2011 yılında Avrupa Birliği Bakanlığı olmak üzere iki kamu kurumu kurulmuştur. Avrupa Birliği Bakanlığı müzakere sürecinin gözden düşmesiyle başkanlık statüsüne (2018) düşürülmüş ve Avrupa Birliği Başkanlığı'na dönüştürülmüştür.

Avrupa adaylık sürecinin gidişatına bağlı olarak hızla değişen kurumsal ve hukuki ortam güçlü bir araçsallığın işaretidir. Bu araçsal bakış, bürokrasiyi olduğu gibi sivil toplum kuruluşlarını da etkilemektedir. Adaylık süreci Türkiye'de içselleştirilmiş bir demokratikleşme süreci olarak benimsenmemiştir. Adaylık sürecindeki aksamalarla birlikte demokratikleşme ve sivil toplumun demokrasideki yeri ve işlevi vb. konular politik atmosferde son derece âtil meseleler haline gelmiştir. Üyelik idealine bağlılığın bir ifadesi olarak Avrupa Birliği ilişkileri olumlu gittiğinde sivil toplum kuruluşlarının

²¹ Çalışan sayısının 2005 ile 2021 yılları arasındaki sayısal değişimine bu linkten erişilebilir <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-derneklerdeki-calisan-sayilari>. Avrupa Birliği projeleri başta olmak üzere Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü projelerde tam zamanlı ve ücret karşılığı sözleşmeli olarak çalışan bir kitle oluştu. Türkiye'de sivil toplumda çalışan bu kitle farklı meslek gruplarından oluşmaktadır.

²² Sivil toplum kuruluşlarında çalışanlar arasında sınıfsal ve kültürel ortak karakteristik yönler bulunmaktadır. Bu ortak yönler analiz bölümünde sahadan elde edilen verilerle tartışılmaktadır.

²³ Sivil toplum alanının bu gelişimine ek olarak akademik alanda sivil toplum üzerine yapılan araştırma sayısı da artış göstermiştir. 1999-2003 arasında sivil toplum hakkında gerçekleştirilen toplam yüksek lisans ve doktora sayısı 55 iken 2014-2018 yılları arasında bu sayı 114'tür.

²⁴ 2014 yılında Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının Avrupa Birliği Erasmus programı çerçevesinde gençlik derneklerinin gençlik değişimi programına katılmaya başlamaları da bir diğer önemli noktadır. Avrupa Gönüllülük Değişim Programına bugüne kadar Türkiye'den katılan öğrenci sayısı hakkında net bir veri bulunmamaktadır. Türkiye'nin de dahil olduğu Avrupa Birliği gençlik stratejisi kapsamında 2021-2027 yılları arasında programa üye bütün ülkelerden 275.000 gencin değişim gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Ayrıntılı bilgi için linkteki rapora bakılabilir. https://www.ua.gov.tr/media/mg5pqpon/esc_kapsamli2.pdf

²⁵ Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecinde Türkiye'de hak temelli sivil toplum kuruluşlarının çalışmasının desteklenmesi için başlatılan "Sivil Düşün" programı, sivil topluma verilen destekler arasında hak temelli yaklaşımı nedeniyle önemli bir yerdedir.

²⁶ Avrupa Birliği adaylık sürecinin doğrudan etkisiyle kurulan "Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği" de önemli bir kuruluştur. Bu dernek de sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerini arttırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle teknik destekler vermekte ve eğitimler düzenlenmektedir.

²⁶ Bu idari yapılanmayı kısaca özetlemek gerekirse Dernekler Dairesi Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınarak doğrudan İçişleri Bakanlığına Bağlanmıştır. Daha sonrasında ilgili birim Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür. Bu değişiklik sivil toplumun güvenlik bürokrasisi dışında kavranmaya başlandığını göstermektedir.

alanı genişlemekte, olumsuz gittiğinde ise daralmaktadır. Adaylık müzakerelerinin olumlu ya da olumsuz olduğu süreçler sivil toplum kuruluşlarını doğrudan etkilemektedir. Üyelik müzakerelerindeki durumunun sivil toplum üstünde bu derece belirleyici olması sivil toplum kuruluşlarını “Avrupalaşma” aparatlarına indirgemektedir.

Bu araçsal düşünce, Birlik’in sivil toplum yaklaşımıyla birleştiğinde sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin niceliksel geliştirilmesine odaklanılmaktadır. Bu nedenle kuruluşların savundukları pozisyonlar, düşünceler ve özgün konular değerini yitirmekle birlikte kapasitenin artırılması öncelik haline gelmektedir. Kapasite artırılması birliğin vatandaşlık, piyasa ve yönetim işlevleri gereği önemlidir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları birliğin istediği birer kalkınma aktörü olarak bir şirket gibi örgütlenmektedirler. Bu örgütlenme biçimi sivil toplum kuruluşlarının bu tez bağlamında tartışılan piyasalaşma eğilimini de açıklamaktadır.

Bu neo-liberal dönüşüm sivil toplum kuruluşlarının şirketleşme, pragmatikleşme, profesyonelleşme ve bürokratikleşmesine yol açmaktadır (Bayraktar,2018). Bu değişimler Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarında satın alma, kapasite geliştirme, kurumsal iletişim ve insan kaynakları adı verilen birimleri ortaya çıkartmıştır. Bu dönüşümün bir unsuru olarak sivil toplum kuruluşları faaliyetlerini projelendirmeye ve bu projelere finansman sağlamak için hibe ve fon aramaya yönelmişler ve ağırlıklı olarak Avrupa Birliği projeleriyle çalışmak isteyen yeni bir sivil toplum kuruluşu modeli ortaya çıkmıştır. Yine Türkiye’de 1990’lı yıllarda kadın hareketi temelinde sivil toplum örgütlerinde gerçekleşen bir kurumsallaşma olduğu görülmektedir. (Bora, Günal, 2002) Bu kurumsallaşmanın sivil toplum örgütlerinde gerçekleşen dönüşümün bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Sivil toplum örgütlerinde kurumsallaşmanın gerçekleşmesi yukarıda açıklanan sivil toplum örgütlerindeki kurumsal birimleri kanıtlar niteliktedir. Yine kadın örgütleri özelinde gerçekleşen bu kurumsallaşmanın profesyonelleşmeyle benzer biçimde ilerledikleri söylenebilir.

Sivil toplumun sektörleşmesi bu modeldeki sivil toplum kuruluşlarının büyümesiyle, birliğin deyişiyle kapasitesinin artmasıyla, birlikte ilerleyen bir süreçtir. Sivil toplum kuruluşlarının yaşadığı bu dönüşümde sivil toplum kuruluşlarına ve bu sivil toplum kuruluşlarının yararlanıcılarına olumlu etkileri vardır. Araştırma sayısının artması,

kuruluşların daha fazla maddi kaynak sağlaması, çalışanların sosyal güvenlik sigortaları ve ücret haklarının sağlanması bu olumlu etkiler arasında gösterilebilir²⁷. Bu olumlu etkiler 2013 yılında Gezi Parkı olayları sonrasında oluşan baskı ortamı, 2014 yılında Suriye İç Savaşı'nın tetiklediği göç, 2015 yılında gerçekleşen bombalı saldırılar, 2016 yılında yaşanan askeri darbe girişimi, 2018 yılında Başkanlık sistemine geçişle gerçekleşen yönetim güçlükleri ve 2019 yılında başlayan COVID-19 pandemisiyle yara almıştır²⁸. Peşi sıra yaşanan bu olaylar Avrupa Birliği müzakerelerini durdurma girişimlerine sahne olmuştur²⁹. Yaşanan olaylar aynı zamanda sivil toplum alanının daralmasına yol açmıştır. Sivil toplum kuruluşları daha da kabuklarına çekilerek kendilerini daha sınırlı ifade etmek zorunda kalmaktadır. Diğer yandan Türkiye'de artan yoksullaşma ve ifade özgürlüğü problemleri ve sivil toplum kuruluşlarının üzerindeki siyasi baskı, faaliyetlerini sürdürmelerini zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği adaylık sürecinin sivil topluma etkilerinin neo-liberal perspektifle gerçekleştiği açıktır. Bu çalışma sivil toplum kuruluşlarında çalışanların benzer bir perspektif içinde profesyonelleşme eğilimi gösterdikleri ve bu profesyonelleşmenin yeni bir sivil toplum kültürü yarattığı iddiasına sahiptir. Bu yüzden profesyonellik kültürünü Avrupa Birliği'nin Türkiye sivil toplum kuruluşlarına etkileri ve Türkiye'de sivil toplumun sektörleşmesiyle birlikte tartışmak gerekmektedir.

2.3 TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN SEKTÖRLEŞMESİ

En genel anlamıyla sivil toplumun sektörleşmesi kavramı sivil toplum alanının bir pazar haline gelmesini ifade etmektedir. Bu noktada sivil toplum örgütü tanımlaması yapılmalıdır. Sivil toplum örgütü bir amaç etrafından bir araya gelen yapıları ifade etmektedir. Bu çalışmada sivil toplumun sektörleşmesiyle birlikte bu değişimin aktörü olarak sivil toplum örgütleri görülmektedir. Çalışma içerisinde kullanılan sivil toplum örgütü ifadesi bir amaç etrafında tüzel bir kişiliğe sahip, yüksek bütçeli projeler yöneten,

27 Sektörleşme başlığı altında sivil toplumun sektörleşmesinin çok yönlü olarak tartışılmaktadır. Çalışanlarla ilgili tartışma profesyonellik kültürü bölümü altında yapılacaktır.

28 Kapatılan dernek ve vakıf sayısı yıllık olarak paylaşılmamakla birlikte feshedilen dernek sayısına bu adresten erişilebilir. <https://www.siviltoplum.gov.tr/faal-ve-fesih-dernek-sayilari>

29 Avrupa Birliği'nde Türkiye ile müzakereleri durdurma girişimleri bulunmaktadır. <https://www.dw.com/tr/apde-t%C3%BCrkiye-ile-m%C3%BCzakereleri-durdurma-giri%C5%9Fimi/a-57317366>

bu projeler içerisinde profesyonelleri istihdam eden örgütlenmeler olarak ele alınmaktadır. Sivil toplumun sektörleşme eğilimini anlatmak için çok farklı kavramlara başvurulmakta³⁰ ancak Türkiye’de “üçüncü sektör” kavramı daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Kullanılan kavramların ortak paydası “sektörleşme” eğilimine yapılan vurgudur.

Türkiye’de sivil toplumun sektörleşmesinde Avrupa Birliği adaylık süreci hızlandırıcı ve meşrulaştırıcı bir etki yaratmıştır³¹. Bu etki nedeniyle sektörleşme kolaylaşmış ve sağlamlaşmıştır. Neo-liberal yönetim işlevini gerçekleştirmesi beklenen sivil toplum kuruluşları avrupalaşma arzusuyla sektörleşmenin hızlıca bir parçası olmuşlardır. Bu nedenle Türkiye’de piyasa işlevinin Avrupa Birliği’ndeki sivil toplumun diğer işlevlerinden daha başarılı olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu bölümde sivil toplumun sektörleşmesini devlet ve sermayenin rolünün yanı sıra üniversite ve yerelleşme etkisini de ele alarak dört ayrı başlık altında tartışılmaktadır.

2.3.1 Sivil Toplumun Sektörleşmesinde Devletin Rolü

Sivil toplumun sektörleşmesindeki temel fikir neo-liberal devlet anlayışıyla paralel olarak devletin yükümlülüklerinin küçültülmesi ve sermayenin geliştirilmesidir. Bu yüzden sivil toplum-devlet ilişkisi bu bağlamda sektörleşmeyle ilişkili olarak değerlendirilebilir.

“Devletin sosyal hizmetlerden çekilmesiyle oluşan boşluğu doldurmak üzere devreye STK'lar girmiştir. Bu, STK yoluyla özelleştirme anlamına gelmektedir. Bazı örneklerde bu durum devletin sosyal hizmetlerden daha hızlı bir şekilde çekilmesine yardım etti. Dolayısıyla, STK'lar ‘küresel neoliberalizmin Truva atlarıdır’. Dahası bunlar öz itibarıyla demokratik kurumlar değildir. Genellikle seçkin, hesap verme (bağışçıları hariç) sorumluluğu olmayan yapılarıdır ve ne kadar iyi niyetli ya da ilerici olurlarsa olsunlar korumaya veya yardım etmeye çalıştıklarına tabiatları gereği mesafelidir” (Harvey,2015, 186).

30“Bu kavramlardan en yaygın kullanılanlar ise şöyledir: Üçüncü (third) sektör, kar amaçsız (non-profit) sektör, gönüllü (voluntary) sektör, bağımsız (independent) sektör, hükümet dışı sektör (non-governmental), özel gönüllü (private voluntary), hayırsever (philanthropy) örgütler, bağışa dayalı (charitable) örgütler, vergiden muaf örgütler (tax exemp), kamu yararına örgütler (public benefit), karşılıklı yardım (mutual-benefit) örgütler, üye yararına (member benefit) örgütler, vatandaş sektörü, halk sektörü, insanı değiştiren örgütler” (Şimşek,1995,s.3).

31 Sektörleşmeyle ilgili Türkiye ve Avrupa Birliği ortaklığında geliştirilen örnek bir programa <http://siviltoplumsektoru.org/hakkimizda/> adresinden erişilebilir.

Türkiye’de devletin yükümlülüklerinin Harvey’in tanımladığı şekilde sivil topluma doğrudan aktarılması söz konusu değildir. Devletin sivil topluma doğrudan devri yerine kontrollü bir ikame söz konusudur. Sivil toplum kuruluşlarının kamu kuruluşlarıyla gerçekleştirdikleri protokoller kamu-sivil toplum arasındaki neoliberal ikame ilişkini ifade etmektedir. Daha çok devletin sivil toplumu desteklediği ve yer yer devletin sivil topluma hamilik ettiği bir ilişki tarzının geliştiği söylenebilir. Bu kontrollü ikame ilişkisi neo-liberal anlayışa göre devletin sorumluluğundaki sosyal hizmetlerin sivil topluma devredilmesi fikriyle uyumludur.

Sosyal hizmetlerin devrinin yanı sıra Avrupa Birliği’nin ortaya koyduğu yönetim temelli yaklaşım, sivil toplumun sektörleşmesinde büyük bir etkisi olmuştur. Avrupa Birliği adaylığı hedefiyle sivil toplum sektörleşmesi devlet kurumları tarafından açıkça ifade edilmekte ve teşvik edilmektedir.

“Bu bakış açısıyla, AB’ye aday bir ülke olan Türkiye’nin de faydalanmakta olduğu Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı’nın (Instrument for Pre-Accession-IPA) 2014-2020 yıllarını kapsayan ikinci döneminde, Türkiye’nin önerisiyle “sivil toplum” bir sektör önceliği olarak kabul edilmiştir. 26 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe giren Ülke Strateji Belgesi’nde Sivil Toplum Sektörünün hedefi (1) Kamu sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesi, (2) STK’lara yönelik yasal çerçevenin iyileştirilmesi, (3) STK’ların kapasitesinin güçlendirilmesi ve (4) sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Yedi yıllık 2014-2020 dönemi için Sivil Toplum Sektörüne ayrılan toplam bütçe yaklaşık 190 milyon Avro’dur.” (AB Başkanlığı, 2014, s.3)

Yukarıda yer alan AB Başkanlığı’nın hazırlamış olduğu sektörleşme stratejisinde açıkça ifade edildiği gibi sektörleşme, birliğin sivil toplum işlevlerine göre devlet kurumları tarafından şekillendirilmek istenmektedir. Türkiye’de sivil toplumun sektörleşmesinde devletin etkin bir rolü bulunmaktadır. Devlet kurumlarının üstlendiği etkin rol, sivil toplumun sektörleşmesini maddi olarak beslemek, hukuki olarak düzenlemek ve birlik işlevleri doğrultusunda sivil toplumu yeniden yapılandırmaktır.

2.3.2 Sivil Toplumun Sektörleşmesinde Sermayenin Rolü

Türkiye’de sivil toplumun sektörleşmesinde birliğin sivil toplum yaklaşımını belirleyen piyasa işlevi ve yönetim işlevi göz önünde bulundurulmalıdır. Piyasa işlevi sermaye

şirketlerinin sivil topluma yönelmesini sağlamaktadır³². Sivil toplumda yönetim mantığıyla gelişen yönetim işlevi ise sermaye çıkarlarına uygun kararların alınmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu role ilişkin Türkiye özelinde bir literatür bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar genellikle neo-liberalizmin değiştirdiği yönetim anlayışının sivil toplum ve özel sektöre yüklediği yeni roller üstünerdir (Atay, Kalfa,2008; Talas,2011). Öte yandan yönetim anlayışının eleştirildiği çalışmalar da bulunmaktadır (Bayraktar,2015; Güzelsarı, 2019). Bu eleştirilerin merkezinde ise yönetim anlayışı ve şirketleşen devlet yönetimi vardır.

Sermaye şirketleri kurumsal bağışçısı oldukları sivil toplum kuruluşlarıyla ve sermaye gruplarını temsil eden vakıflarla sivil toplumu sektörleştirmekte, bu sektörden pay almakta ve sivil toplumun yönetim işlevi gereği kendi sermaye çıkarlarını meşrulaştırarak tabana yaymaktadırlar. Bir sermaye grubunun yeni bir pazara girmesi gibi sivil toplum sektörüne girmesi, yatırım yapması söz konusudur. Sermaye gruplarının sivil toplum alanına girişi sektörleşme eğilimini güçlendirmektedir.

Sivil toplum kuruluşları da bir sermaye birikimi oluşturarak sektörleşmeyi olgunlaştırmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşlarına ait şirketler, ürün satışı yaptıkları sektörlerle bağlanmaktadır. Bu durum bağlandıkları piyasaya ait olan değer ve kuralların sivil toplum kuruluşlarına transfer edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Sivil toplumun sektörleşmesi farklı piyasalara eklenilerek derinleşmektedir. Sermayenin karakteristik rolü nedeniyle sivil toplum kuruluşlarıyla şirketler arasındaki farklar silikleşmektedir. Sermaye, sivil toplum alanına müdahil oldukça sermaye ait olan değer ve öncelikler sivil toplumu şekillendirmektedir.

32 “İlk Fırsat” programı, sermaye gruplarının sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklıklar kurarak piyasayı geliştirmek üstüne yaptıkları çalışmaların güzel bir örneğidir. Bu program kapsamında yeni mezun olan kişilerin anlaşmalı sivil toplum kuruluşlarında seçilerek istihdam edilmektedir. Seçilen kişilerin şirketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaç duyduğu farklı birimlere yönelik olarak tecrübe kazanmaları sağlanmaktadır. Bu program aynı zamanda Avrupa Birliği’nin piyasa işleviyle aynı tarzda şekillenmiş olan bir sivil toplum sektörünün açık bir örneğidir. Program kapsamında bir sermaye grubu ve 25 sivil toplum kuruluşu yer almaktadır <http://www.ilkfirsat.org/tr/hakkimizda/hakkimizda>

2.3.3 Sivil Toplumun Sektörleşmesinde Üniversite Etkisi

Türkiye’de üniversite ile sivil toplumun neo-liberalleşmesi arasındaki paralellikleri takip etmek önemlidir. Sermayenin sivil toplum kuruluşlarına yönelmesiyle ticaret odaları ve vakıflar aracılığıyla üniversiteye yönelmesi aynı dönemde gerçekleşmiştir. Kalkınmanın bir aktörü olarak görülen sivil toplum kuruluşları gibi Türkiye’de kurulan üniversiteler de buldukları şehirler için birer kalkınma aktörüdür.

Sivil toplumun esnek çalışma biçimi ile üniversitedeki esnek çalışma biçimi birbirine benzemektedir. Nitekim “emeğin ve uzmanlığın esnetilmesi neoliberal retoriğin bir parçasıdır” (Harvey, 2015, s 61). Üniversitede kadrolu çalışma sisteminden tıpkı sivil toplumda olduğu gibi sözleşmeli çalışmaya geçiş gerçekleştirilmiştir. “Geçici sözleşmeli istihdam biçimi çalışanların, özellikle, istediği zaman işine son vermeyi kolaylaştırdığı için sermayenin başat uygulaması olmaya devam etmektedir. İş yerini değiştirmelerde ve işten ayrılmalardaki/çıkarılmalardaki yüksek artış trendi bu uygulamanın başarısına işaret etmektedir” (İlhan,2019, s.363).

Sivil toplum ile üniversitelerin sektörleşmesini gerçekleştiren önemli adım üniversitelerde sivil toplum çalışmalarına odaklanan araştırma merkezlerinin kurulması olmuştur³³. Sivil toplum sektörünü konu alan çalışmalar sivil toplum odaklı araştırma merkezleri tarafından yapılmaktadır. Araştırma ve yayıncılık faaliyetinde, üniversitelerdeki araştırma merkezleri önemli bir rol üstlenmekte ve sivil toplum alanı ile akademi arasında köprü kurmaktadır. Üniversitelerin uzmanlık odaklı araştırma merkezleriyle sivil toplum kuruluşlarının uzman olduğu çalışma alanları birbirine bağlanmaktadır. Bu bağlantıları kuran köprüler proje temelli çalışmalardır. Türkiye’de 2000 sonrası artan üniversite sayısına paralel olarak doktora mezunu sayısının³⁴ artışı ve

33 Koç Üniversitesi- Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları Merkezi, Marmara Üniversitesi- Sivil Toplum Kuruluşları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi- Sivil Toplum Kuruluşları Araştırma Merkezi, Yüksek İhtisas Üniversitesi- Sivil Toplum Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi- Sosyal Politikalar ve Sivil Toplum Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi- Sivil Toplum Kuruluşları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İbn-i Haldun Üniversitesi- Sivil Toplum Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
34 Doktora mezunlarının yıllara göre dağılımı ve artış gösteren sayısına bu linkten erişilebilir.
<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-doktora-ogrencisi-giderek-artiyor>

bu uzmanların sivil toplum sektörü içerisinde araştırmacı ve proje çalışanı olarak yer alma eğilimi gösterdiğinin altını çizmek gerekir.

2.3.4 Sivil Toplumun Sektörleşmesinde Yerelleşme Etkisi

Sivil toplumun sektörleşmesinde yerelleşme etkisi oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılığın nedeni Türkiye’de Avrupa Birliği kriterlerini karşılayan bir yerel yönetim yapısı oluşturulmamış olmasıdır. Yönetişime dayalı neo-liberal yönetim modelinde, yerel yönetimler tıpkı sivil toplum kuruluşları gibi bir aktör olarak değerlendirilmektedir. “Bölgesel ve yerel yönetimlerin sivil toplumla daha güçlü bir etkileşimi olması gerekir. Üye devletler, bunu başarmanın başlıca sorumluluğunu taşımaktadır” (Avrupa Komisyonu, 2001, s.7)³⁵.

Türkiye’de yerel yönetimlerin karşılığının büyükşehir ve şehir belediyeleri olduğu söylenebilir. Öte yandan sivil toplum kuruluşlarının da belediye yönetimlerine dahil olması bir miktar teşvik edilmektedir. Avrupa Birliği adaylık süreci içerisinde Avrupa Kentsel Şartıyla³⁶ yerel sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlere katılmasına imkân sağlayan kent konseylerinin kurulması bu teşviklere örnek gösterilebilir.

Büyükşehirler ve küçük şehirlerdeki sivil toplum kuruluşlarının kapasite ve etki anlamında büyük farkları vardır. Büyük şehirlerdeki sivil toplum kuruluşlarının ulusal ve uluslararası kaynaklara erişimi daha kolaydır³⁷. Bu eşitsizliğe rağmen Avrupa Birliği projeleriyle küçük şehirlerde sektörleşme büyükşehirlerdekine benzer biçimde ancak çok daha küçük biçimde gerçekleşmektedir. Küçük şehirlerde Avrupa Birliği projeleri

35 Avrupa Yönetişiminde sivil toplum ve yerel yönetim arasındaki tarif edilen ilişki biçimi White Paper isimli Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan belgeden alınmıştır. İlgili belgeye bu linkten erişilebilir. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_10

36 Avrupa Kentsel Şartıyla sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimleri katılması hakkındaki yaklaşıma bu link adresinden erişilebilir. <https://rm.coe.int/urban-charter-ii-manifesto-for-a-new-urbanity-publication-a5-58-pages-/168095e1d5>

37 Bu ifadeyi kullanma nedenim, büyükşehirlerdeki sivil toplum kuruluşlarının ulusal ve uluslararası kaynaklara mekânsal olarak yakın olmalarıdır. Ayrıca büyükşehirlerdeki sivil toplum kuruluşlarının üye, çalışan ve gönüllülerinin dil bariyerinin bulunmamasıdır. Bu durumun büyükşehirlerdeki sivil toplum kuruluşlarını daha avantajlı konuma getirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının kaynaklara erişiminde bir rekabet ortamı söz konusudur. Rekabet ortamı piyasalaşmanın güçlü bir kanıtıdır.

gerçekleştiren yeni sivil toplum kuruluşlarının kurulmasıyla sektörleşme yavaş yavaş etkisini yerelde göstermektedir.

2.4 SEKTÖRLEŞME BAĞLAMINDA SİVİL TOPLUMDA PROJECİLİK

Sivil toplum kuruluşları proje temelli çalışmayı benimseyenler ve proje temelli çalışmayı reddedenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Proje temelli çalışmayı benimseyen sivil toplum kuruluşlarının ana eksenini bu projeler oluşturmakta ve varlıklarını proje sistemi sayesinde devam ettirmektedirler. Sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen projelerin bir proje kültürü yarattığı açıktır. Bu bir çalışma biçiminden öteye geçerek bir çalışma kültürü haline gelmiştir. Ortaya çıkan proje kültürü sivil aktivizmin sivil toplum kuruluşlarında profesyonelleşmesiyle sonuçlanmıştır (Kuzmanovic,2010).

“Proje” kavramı sivil topluma endüstriden transfer edilen bir kavramdır. Kelime kökeni “proicere” tasarlamak, öne sürmek ve ileri atılmak anlamına gelmektedir ve ilk kullanımı Dünya Bankası’nın 1970’li yıllardaki kalkınma çalışmalarına dayanmaktadır (Biggs, Smith, 2003). Kalkınma fikri içerisinde projenin bu kadar yer tutmasının nedeni basit bir çalışma dili ve mantıksal bir çerçeveye sahip olmasıdır.

Projenin çalışma mantığı kalkınma bakışıyla kar ve büyüme amaçlıdır. Sonuç odaklı mantıksal bir çerçeveye sahiptir. Proje yönetiminde kullanılan yöntem, “proje döngüsü” yönetimidir. Proje döngüsü yönetimi durum analizi, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarından oluşmaktadır (Yentürk, Duyguoğlu, Aksüz, 2016). Bu aşamaların her birinin muadilleri endüstri projelerinde ve reklam kampanyalarında yer almaktadır. Bu nedenle analiz, strateji, ölçme ve değerlendirme gibi endüstri ve reklamda kullanılan kavramlar sivil toplumdaki proje içeriklerine akmaktadır.

Sivil toplum alanının terminolojisi, endüstriyel üretim alanındaki ile benzedikçe, finans piyasalarıyla kurduğu ilişki biçimi de benzeşmektedir. Sivil toplum kuruluşunun niceliksel olarak büyümesi projelere bağlıdır. Projelerin gerçekleşmesi için kullanılacak olan para bir bütçe biçiminde tasarlanmaktadır. Projenin bu bütçedeki parayı sağlayabilmesi ise *fon* ve *hibe* adı verilen finansman yoluyla gerçekleşmektedir. Fon ve hibe kavramları finans piyasalarına ait kavramlardır. Nitekim finansallaşma neo-

liberalizmin en güçlü işaretlerinden biridir (Harvey,2016). Proje, sivil toplum kuruluşlarının hedeflerini finansallaştırmaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları projelerini gerçekleştirmek için faiz ve kredi gibi finans enstrümanlarına başvurmaktadır. Bu finansallaşma eğilimi, sektörleşmenin güçlü bir kanıtıdır. Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları Avrupa Birliği projelerinde Avrupa Birliği idari ve mali harcama esaslarını dikkate almaktadır. Yürütülen bütün projeler vergi mevzuatı, iş kanunu ve sigorta kanuna göre gerçekleştirilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının fon aldıkları projeler Hazine ve Maliye Bakanlığı denetimindedir. Ekonomik yönden son derece yetersiz durumda olan Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları başta Avrupa Birliği kuruluşları olmak üzere bağışçı kuruluşlara maddi olarak bağımlı hale gelme riski taşımaktadır. Literatürde “*fon bağımlılığı*” olarak adlandırılan bu durum sivil toplum kuruluşlarını olumsuz etkilemektedir.

“Yerli STK'ların dış fon kaynaklarına bağımlılığı bazı önemli kısıtlamalar ve sorunlar yaratır. Uzun veya orta vadeli planlar yapmanın zorlukları bir yana, kurumsal yapılanmanın önündeki kısıtlamalar, malzeme alımına ilişkin kısıtlamalar ve dış kaynaklara bağımlılık STK çalışanları arasında özel baskılar ve güvensizlik duygusu yaratır. Bu açıkça personelin moralini ve üretkenliğini olumsuz yönde etkiler. Personel alımında zorluklara neden olabilir. Daha da kötüsü, kuruluşun bağımsızlığını ve bütünlüğünü tehlikeye atabilir” (Antrobus, 1987, s.99).

Fon bağımlılığı sivil toplum kuruluşlarının devamlılığını riske atmaktadır. Finansal özgürlüğün yokluğu sivil toplum kuruluşlarını bağışçı kuruluşlara ve finans piyasalarına daha bağımlı hale getirir. Bu bağımlılık sivil toplum kuruluşlarını kırılganlaştırır ve fon bağımlılığı döngüsü içerisinde sıkışmalarına neden olur.

Sivil toplum kuruluşlarının fon bulmasının yolu, ürettikleri projelerdir ve bu projeler kuruluşlarca yalnız olarak değil projelere dahil edilen paydaşlarla birlikte yapılmaktadır. Paydaşlar, projelerin gerçekleşmesini sağlamak açısından önemlidir. Finansman arayışında, paydaşlar fon veren kuruluş tarafından proje kapsamında değerlendirilmektedir. Proje paydaşlığı özü itibarıyla neo-liberal yönetim anlayışının sürekli yeniden üretilmesidir.

Hem projenin paydaşlarına hem fon sağlayıcılara hem de proje yararlanıcılara karşı hesap verebilirlik adına sivil toplum kuruluşlarınca gerçekleştirilen projeler idari ve finansal

olarak rapor edilmektedir. Ancak bu raporlama işlemi aynı zamanda şirketlerde ve bürokraside kullanılan bir iktidar tekniğidir ve iş hiyerarşisini sağlamlaştırmaktadır. Projelerin ara raporları ve sonuç raporları hibe veren kuruluşlara gönderilmektedir. Hibe veren kuruluş projeyi raporlar çerçevesinde ele almaktadır. Projeler, hedeflenen sonuçların ölçülebilir verimliliği üzerinden değerlendirmektedir. Bütün bu süreçte hibe veren kuruluş ile sivil toplum kuruluşu arasındaki ilişki kamu kurumları tarafından idari ve mali olarak takip edilmektedir.

Projelerde raporların açıklanması ve paylaşılması sivil toplum kuruluşlarının şeffaflaştığını amaçlamaktadır³⁸. Ancak Han'ın da vurguladığı gibi “Şeffaflık neo-liberalizmin bir aygıtıdır” (2020, s.12). Han'a göre şeffaflık güven yerine kullanılmaktadır ve şeffaflık kavramı güven duygusunun hasar görmesinden dolayı yaygınlaşmıştır. Şeffaflık düşüncesi ve politikası, güven ve itibar arttırmaya yönelik sivil toplum kuruluşlarının benimsedikleri bir politikadır ve iyi yönetim ilkeleri arasında yer almaktadır (Şener,2008). Neo-liberalizmle şeffaflık politikaları arasındaki bağ neo-liberal aygıtların projecilik çerçevesinde uyumlu çalışmasını sağlamaktadır.

Bu sektörleşmenin bir sonucu olarak proje yürüten sivil toplum kuruluşlarının dar gruplar şeklinde varlıklarını sürdürebilecekleri açıktır. Sektörleşmenin getirdiği iç rekabet ortamı sivil toplum kuruluşlarını parçalamakta ve projecilik güçlü bir dış rekabet ortamının canlı kalmasını da sağlamaktadır.

“Bu durum STK’ları, Avrupa Birliği projelerini elde etmek için hem ‘rant kollama’ ve hem de bunun için gerekli teknik bilgiye sahip olma açısından büyük bir yarışa itmiş ve bu yarış sınırlı kaynak için rekabete giren bu gruplar arasında çekişmeyi de kuşkusuz beraberinde getirmiştir. Günümüzde STK sektörünü karakterize eden ve fon veren kuruluşların doğrudan teşvik ettiği bu rekabet baskısı ve beraberinde getirdiği örgütsel istikrarsızlık ve mali belirsizlik altında bu örgütler, çeşitli biçim ve

38 Türkiye’de proje gerçekleştiren sivil toplum kuruluşlarının fon kullanımına yönelik ağır eleştiriler vardır. Bu ön yargılı ve sert tutumlar sivil toplum kuruluşlarını günah keçisi haline getirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının projeleri spekülasyon tartışmalar ve komplo teorileriyle ele alınmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının tekelleşmesi, sivil toplum kuruluşlarında çalışan ve gönüllülerin hakları ve elde edilen kaynakların kullanım biçiminin tartışılması dezenformasyon içerisinde değersizleştirilmektedir. Bütün sektörlerde olduğu gibi sivil toplum sektöründe de emek haklarının korunması ve farklılıkların sürdürülmesi için çalışma, gönüllülük ve kaynak kullanımı alanında düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

düzeylede kâr amacı güden kuruluşlarınkine benzer bir piyasa kültürüne evrilmişlerdir” (Bayraktar,2017, s.131).

Hibe veren kuruluşun fon vermek için tercih edeceği sivil toplum kuruluşunu projeye göre seçmesi proje yazımının önemini arttırmaktadır. Proje yazımı teknik bir bilgiye dayanmaktadır. Endüstride olduğu gibi hibe çağrılarının gereği olarak projede geçen ifadelerden teknik bir dil oluşmuştur. Proje dilinin kurulması sektörel bilgiyi oluşturmaktadır. Bununla birlikte proje yazımı uzmanlık isteyen bir alan olarak kodlanmaktadır. Bu teknikleşmiş alan beraberinde uzmanlaşma eğilimini gerekli kılmıştır. Proje yönetiminde farklı görev ve sorumluluklar, teknik bilginin önemi, sivil toplum sektörü içerisinde belli uzmanlık alanlarında profesyonelleşmeyi beraberinde getirmektedir. Proje yazarı, izleme-değerlendirme-ölçme-öğrenme uzmanı (MEAL), proje asistanı, proje yöneticisi, program koordinatörü, uluslararası sivil toplum kuruluşları için ülke temsilcisi, ofis asistanı, ofis yöneticisi, kaynak geliştirme yönetmeni, kapasite geliştirme uzmanı gibi proje temelli çalışan rolleri doğmuştur. Projelerde yer alan bu iş rolleri projeciliğin sektörleşmesinin temeli olduğunu göstermektedir.

Projeler Türkiye’deki dönemsel sorunlara göre farklı konularda yoğunluk kazanmaktadır. Suriye İç Savaşı sonrası yaşananlarla birlikte göç ve sığınmacı alanında daha fazla sivil toplum kuruluşu ortaya çıkmış ve bu alanda gerçekleştirilen projelerin sayısı çoğalmıştır. Sosyal hizmet uzmanı, psikolog, doktor gibi meslek uzmanları sivil toplum kuruluşlarının projelerinde daha fazla yer almaya başlamıştır.

3. GÖÇ ALANINDA SİVİL TOPLUMUN GELİŞMESİ

Türkiye’de sivil toplumun yaşadığı neo-liberal dönüşüm ve Avrupa Birliği adaylığı süreci sivil toplumun sektörleşmesine neden olmuştur. Sivil toplum sektörünün büyümesine yol açan bir diğer önemli kırılma ise Suriye İç Savaşı sonucunda ortaya çıkan göç hareketliliğidir. Bu bölümde göç alanında sivil toplumun genel bir çerçevesinin çizilmesi amaçlanmaktadır.

Verilere göre 26.08.2021 tarihi itibarıyla Suriyeli sığınmacı sayısı 3.705.109 kişidir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2021). Sığınmacı kişi sayısının fazlalığı ve savaşın yarattığı şiddet ortamı nedeniyle büyük bir insani kriz yaşanmıştır. Bu insani kriz dolayısıyla, sığınmacıların ilk başta barınma, beslenme ve güvenlik başta olmak üzere farklı ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Sığınmacı nüfusun büyüklüğü karşısında kamu kurumlarının yanında sivil toplum kuruluşlarının gıda yardımı, psikolojik destek ve sığınmacıları bilgilendirme faaliyetleri hızlı bir şekilde artmış ve önem kazanmıştır³⁹.

Suriye İç Savaşı döneminde savaşın yarattığı göç hareketliliği dolayısıyla göç alanında çalışan çok sayıda yeni sivil toplum kuruluşu ortaya çıkmıştır. Türkiye’de sığınmacılarla çalışan kuruluşlar farklı şekillerde kategorize eden çalışmalar bulunmaktadır. İGAM (2013)’e göre;

“inanç temelli STÖ’ler, hak temelli STÖ’ler, laik yardım STÖ’leri, mültecilerle daha önce çalışan STÖ’ler, e) Sendika, Birlik gibi Meslek örgütleri olarak” (İGAM, 2013, s.6) sınıflandırılmıştır. Sunata ve Tosun (2018) tarafından göç alanında çalışan kuruluşlar “göçmenlerin kurduğu sivil toplum kuruluşları”, “yerel sivil toplum kuruluşları”,

39 Türk Kızılayı, Mazlumder, İnsani Yardım Vakfı (İHH), Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), Hayata Destek Derneği, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve İnsan Hakları Derneği (İHD) krizden itibaren sığınmacılara yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşları olmuşlardır. Göç krizinin ilk zamanlarında sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine yönelik İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi tarafından hazırlanan “Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar ile İlgili Rapor (2013)’a” bu linkten erişilebilir, <https://igamder.org/uploads/belgeler/IGAMSuriyeSTK2013.pdf>

“uluslararası sivil toplum kuruluşları” ve “profesyonel sivil toplum kuruluşları” olmak üzere dört tipte değerlendirilmektedir.

Özgür-Keysan (2020) ise alandaki sivil toplum kuruluşlarını, “hak temelli kuruluşlar”, “hak temelli ve insani destek kuruluşları”, “ihtiyaç temelli sivil toplum kuruluşları” ve “kadın odaklı sivil toplum kuruluşları” olmak üzere dört farklı kategoriye ayırmaktadır. Bu çalışmalar göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının farklı şekillerde kategorize edildiklerini göstermektedir. Bu çalışmada seçilen sivil toplum kuruluşu, hak temelli ve insani destek kuruluşu olarak sınıflandırılabilir. Bu bölümde göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının gelişimine vurgu yapılmakta ve faaliyetlerini yürüttükleri alanlar üstünde durulmaktadır.

3.1 TÜRKİYELİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GÖÇ ALANINDA GELİŞİMİ

Türkiye’de göç alanında faaliyet gösteren birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Sığınmacılarla çalışan sivil toplum kuruluşları ayrı bir kategori olarak hesaplanmadığı için net bir sayı vermek mümkün değildir. Sığınmacılarla çalışan sivil toplum kuruluşları insani yardım, insan hakları ve araştırma kategorileri başta olmak üzere Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından farklı kategoriler içerisinde değerlendirilmektedir⁴⁰. Öte yandan farklı alanlarda çalışan sivil toplum kuruluşları da sığınmacılarla ilgili projeler ve faaliyetler gerçekleştirebilmektedir.

Türkiye 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesine koyduğu coğrafi sınır gereği sadece Batı ülkelerinden gelenlere “mülteci” statüsü vermektedir. Doğu ülkelerinden gelenler “sığınmacı” olarak kabul edilmektedir. Mülteci ve sığınmacı iki farklı yasal statüdür. Suriye’den savaş dolayısıyla göç eden kişiler geçici sığınmacı statüsünde değerlendirilmektedir. Bu çalışmada en başından beri belirtildiği üzere göçmen ifadesinin kullanımını tercih edilmiştir. Bunun nedeni göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarında

40 Kategorilere dair ayrıntılı bilgiye <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi> linkte yer alan veriden ulaşılabilir.

göçmenler farklı hukuki statülere sahip olsalar bile göç alanında çalışan sivil toplum profesyonellerinin göçmenlere yaklaşımı eşittir.

Göç alanında faaliyet gösteren kuruluşların ezici bir çoğunluğunun kurulması ve profesyonelleşmesi 2014 yılından bu yana gerçekleşen bir süreçtir; İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği (2013), Mülteciler Derneği (2014), Mülteci Destek Derneği (2014), Mülteci Hakları Merkezi (2015), Göçmen Dayanışma Derneği (2016) vb. Bu kronolojik bilgi bize bu kuruluşların göç krizi sonrasında Suriye İç Savaşı'nın yarattığı koşullar içinde kurulduklarını ve faaliyetlerini bu krizi çözmek amacıyla örgütlediklerini göstermektedir.

Temel çalışma alanlarından biri göç olan ve alandaki varlıkları gereği öne çıkan sivil toplum kuruluşlarını saymak mümkündür^{41 42}. Göç alanında çalışan kuruluşların sayısının artmasına paralel olarak bu kuruluşlarda çalışan sayısının arttığı da söylenebilir⁴³. Sığınmacı ve göç alanında çalışan en eski kuruluşlardan biri olan Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin (SGDD) Ağustos 2021 itibariyle 1000'den fazla çalışanı vardır⁴⁴. Bu artış göç alanında çalışan sivil toplumda çok hızlı ve etkili bir profesyonelleşme sürecine neden olmuştur. Kriz dolayısıyla çok sayıda proje gerçekleştirilmiş olmasının yanı sıra göç alanının getirdiği hassasiyet ve güçlükler⁴⁵ uzmanlık gerektirmektedir. Tıp, sosyal hizmet, finans, sosyoloji, psikoloji vb. meslek

41 Mülteci Destek Derneği, Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma Derneği(MYSD), Mülteciler Derneği, Mülteciler Dayanışma Derneği(Mülteci-Der), Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği(SGDD), Göç ve Uyum Derneği, Mülteci Hakları Merkezi , Mülteci Hakları Koordinasyonu, Mazlum-Der, İnsan Hakları Derneği, Uluslararası Mavi Hilal İnsani Yardım ve Kalkınma Vakfı, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, Göç araştırmalar Derneği(GAR), Göç Vakfı, Genç Hayat Vakfı, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı, İzmir Suriyeli Mültecilerle Dayanışma Derneği, İnsani Yardım Hak Hürriyetleri Vakfı(İHH), Şefkat-Der, Hatay Yardımlaşma Derneği, Habitat Derneği, İnsani Gelişim Vakfı, Maya Vakfı, Yuva Derneği, Sevgi ve Kardeşlik Vakfı, Türkiye Mülteci Konseyi, kuruluşları gösterilebilir.

42 Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşları tarafından sığınmacıların durumuna yönelik çok sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir (Mülteci Hakları Merkezi, 2015; Hayata Destek Derneği, 2018; İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, 2019; Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, 2020).

43 Sığınmacılarla çalışan sivil toplum kuruluşları ayrı bir kategori olarak değerlendirilmediği için bu kuruluşların sayısını net olarak vermek mümkün değildir. Bu nedenle göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarında çalışan sayısı net olarak bilinmemektedir.

44 Ayrıntılı bilgi için SGDD örneğine linkten erişilebilir. <https://sgdd.org.tr/hakkimizda/>

45 İç savaşın etkilediği kişilerle çalışmanın getirdiği sorumluluk, özen ve hassasiyeti gerektirmektedir. Ayrıca başta dil olmak üzere sığınmacılarla kültürel farklılıkların bulunması zorluk yaratmaktadır. Bu iki nedenden dolayı sığınmacılarla çalışan sivil toplum kuruluşlarında profesyonelliğin oluşmasında hassasiyetler ve zorluklar anlamlı bir yere sahiptir.

alanlarından gelen uzmanların meslek değerleriyle sivil toplum kuruluşlarının değerlerinin bir sentezi sonucu ortaya çıkan yeni tür bir profesyonelleşmeden söz edilebilir.

Türkiye’de göçmenlerle çalışan sivil toplum kuruluşları hakkında yapılan araştırmalar (İGAM, 2013; Kutlu, 2015; Mackreath, Sağnıç, 2017; Akpınar, 2017; Çelik, Pekküçükşen, 2018) ve yazılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin değerlendirmelerine (Yiğit, 2017; Demirdağ, 2018; Bayrak 2018; Türkay, 2019) bakıldığında yapılan en öncelikli tespitlerden birinin sivil toplum kuruluşlarının başlangıçta sığınmacıların acil ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar gerçekleştirdikleri ve henüz kurumsal bir yapı kazanamadıkları olduğu görülmektedir (İGAM,2013). Acil ihtiyaçların giderilmesi faaliyetlerinden hemen sonra ise sivil toplum kuruluşlarının sığınmacılara psiko-sosyal destek sundukları, sığınmacılara ekonomik olarak geçim kaynakları kazandırmaya çalıştıkları ve sosyal uyuma yönelik çalışmalar gerçekleştirdikleri görülmektedir (Akpınar, 2017). Başka bir ifade ile, sivil toplum kuruluşları krizin ilk zamanlarında insani yardım ağırlıklı çalışmalar gerçekleştirmiş; barınma ve beslenme, çalışma hakkı ve hukuki destek, sağlık, çocuklar ve eğitim, kadınlar ve topluma uyum alanlarında yoğun faaliyetler yürütüldüğü görülmektedir (Türk, 2016). Süreç içerisinde bu çalışma alanları arasından eğitim, istihdam ve sosyal uyum alanlarının ağırlık kazandığı görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının büyüme ve kapasite arttırmayı önceleyen projeci yaklaşımı, göç alanında da etkisini hissettirmektedir. Bu çalışma biçimine eleştirel yaklaşan, dayanışma ağlarıyla çalışan sivil toplum kuruluşları da vardır (Şentürk, Terzi, Altın, 2017) ve bu kuruluşlar “yardım” yerine “dayanışma” sözcüğünü ve anlayışını benimsemektedirler (Çamur, Çamur, 2018). Esnek çalışma alanları ve kapasite arttırmaya önceleyen yaklaşım, sürdürülebilir ve uzun vadeli sonuçlar almayı zorlaştırmaktadır.

Önceki bölümde belirtildiği gibi neo-liberal anlayışla devletin rolünü ikame eden bir yaklaşım sergileyen, himaye altındaki sivil toplum kuruluşları göç alanında mevcuttur (Danış, Nazlı, 2018) ve sektörleşmiş olan sivil toplum alanında, göç krizinin yarattığı etki sivil toplumu kapasite anlamında büyütmektedir. Nitekim sığınmacıların hakları ve sosyal uyumun sivil toplum alanında yalnızca sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin artmasıyla sağlanamayacağı açıktır.

Bugün gelinen noktada ise, göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının karşı karşıya oldukları çok sayıda sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar “devlet kurumlarıyla çekişmeli ilişkiler, finansman açısından STK'ların istikrarsız konumu, mültecilerin taleplerinin karşılanmasındaki zorluklar ve yerel toplulukların hem Suriyeli mültecilere hem de STK'lara yönelik olumsuz tutumları” (Özgür-Keysan,2020, s.130) olarak sıralanabilir. Sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşma ve profesyonelleşme odaklı gelişimi, sıralanan bu sorunlarla birlikte değerlendirildiğinde bu sivil toplum kuruluşlarının geleceği hakkında bir belirsizlik görülmektedir. Göç alanında çalışan sivil toplum profesyonelleri ise çalışma alanlarındaki sorunların yanında bir de sivil toplum kuruluşlarındaki sorunlarla başa çıkmaktadır.

Öte yandan sığınmacıların kurduğu pek çok sivil toplum kuruluşu vardır ve “göçmenler tarafından kurulan sivil toplum kuruluşları” olarak tanımlanmaktadır (Sunata, Tosun, 2018). Bu kuruluşlar, sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, Adana, Mersin, gibi şehirlerde yoğunlaşmaktadır⁴⁶ ve üye ve gönüllülerinin büyük çoğunluğu ikamet iznine sahip sığınmacılardan oluşan kuruluşlardır. Sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları şehirlerin başında gelen İstanbul’da bu kuruluşların güçlü dayanışma ağları sağladığı ve toplumsal uyumu kolaylaştırdığı gözlenmektedir (Adıgüzel, 2019). Sığınmacıların kurduğu sivil toplum kuruluşları, öz örgütlülük olduğu için sosyalleşmeye fırsat veren ve dayanışmacı, bir yapıya sahiptir. Sığınmacıların kurduğu sivil toplum kuruluşları da dahil olmak Türkiye’de göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşları uluslararası sivil toplum alanındaki büyük kuruluşlardan etkilenmişlerdir.

3.2 ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ETKİSİ

Uluslararası kuruluşların Türkiye’deki yardım ve destek çalışmaları Suriye İç Savaşı sonrası yaşanan sığınmacı kriziyle artmıştır. Krizin büyüklüğü karşısında ortaya çıkan problemler uluslararası sivil toplumun çabasını Türkiye’ye yönlendirmiştir. Uluslararası sivil toplumun Türkiye’deki krize yönelmesi hükümetleri arası kuruluşlarla birlikte

⁴⁶Türkiye’de ikamet iznine sahip kişiler dernek kurabilmektedir. Ravdanur Derneği, Bahar Derneği, Sened Derneği, Watan Derneği, Şafak Derneği, Kudra Derneği, Bonyan Derneği bu sivil toplum kuruluşlarına örnek olarak gösterilebilir.

gerçekleşmiştir. UNHRC (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) ve IOM (Birleşmiş Milletler Göç Örgütü) birer hükümetler arası kuruluş olarak göç alanında kilit öneme sahip kuruluşlardır. UNHRC’ın görevlerinden biri “mültecilerin refahı ilgili özel kuruluşların koordinasyonunu kolaylaştırmak” (UNHRC, 1950, s.14) olarak tanımlanmaktadır. IOM ise “hükümetler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşlar arasında göç ve mülteci meselelerinde yakın iş birliğini sağlamak üzere çalışmaktadır” (IOM, 2017, s.5). Bu Birleşmiş Milletler kuruluşları, Türkiye’de göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarıyla uluslararası düzenlenmeler ve uluslararası uygulamalar çerçevesinde ilişki kurmaktadır.

Bu iki Birleşmiş Milletler kuruluşu her ne kadar sivil toplum kuruluşu olmasa da sivil toplum kuruluşlarını desteklemekte ve rehberlik etmektedir. Bu kuruluşlar aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının çalışanları için de bir rol model teşkil etmektedir (Marters, 2006). Birleşmiş Milletler kuruluşları, göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşları çalışanlarının profesyonelleşmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Uluslararası sivil toplum kuruluşları, Türkiye’den farklı olarak birçok coğrafyada benzer krizlere karşı geliştirmiş oldukları bilgi, birikim ve deneyime sahiptir⁴⁷ ve büyük kapasiteleri ve uluslararası çalışma tecrübeleriyle profesyonel, uluslar ötesi ve kurumsal yapılardır. Bu kuruluşlar Türkiye’de İçişleri Bakanlığı’nın çalışma iznine tabi olarak çalışmaktadır⁴⁸. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının sağladığı hizmetler sığınmacıların kayıtlarının gerçekleştirilmesine destek, *hukuki yardım* ve *ülkeye dönüş, eğitime destek, istihdam ve geçim* olmak üzere dört alanda toplanmaktadır (Aras, Duman, 2019).

Suriye’den gerçekleşen göçün özellikle ilk dönemlerinde Türkiye’deki sivil toplum kurumlarının kapasitelerinin gelişmesinde uluslararası sivil toplum kuruluşlarının etkisi olmuştur.

47 Türkiye’de faaliyet gösteren uluslararası sivil toplum kuruluşları uzun yıllardır farklı kriz bölgelerinde çalışmaktadır. Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), Care International, Save The Children, Danish Refugee Council, Mercy Cops, Concern Worldwide, Goal gibi kuruluşlar bu tip uluslararası sivil toplum kuruluşlarına örnek gösterilebilir.

48 İzin almış olan uluslararası sivil toplum kuruluşlarına bu adresten erişilebilir https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/YabanciSTK/izin_verilen_listesi_tr.pdf

“Türkiye’deki Suriyeliler konusu, sivil toplumun ne kadar önemli rol oynadığının anlaşılması bakımından önemli bir tecrübe imkânı yaratmıştır. Başlangıçta uluslararası kurumlar ve uluslararası STK’ların iş birliğinde gelişen kapasite, aradan geçen sürede çok ciddi bir kapasitenin gelişmesine de imkân sağlamıştır. Türkiye’de STK’ların kapasitesinin gelişmesi, uluslararası iş birliği konusunda son derece önemli bir gelişimi de sağlamıştır” (Erdoğan,2019, s.216).

Uluslararası insani yardım kuruluşları, hibe veren ve paydaş olarak Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarıyla proje temelli ortaklıklar geliştirdikleri için kuruluşların kapasite artışını sağlamak ve profesyonelleşmesinde etkili olmaktadır. Bu etki, kapasite artışıyla birlikte profesyonelliğe atfedilen çalışma biçimidir.

4.SİVİL TOPLUMUN GÖÇ ALANINDA PROFESYONELLEŞMESİ

Çalışmanın bu bölümüne kadar sivil toplum kavramının arka planına ilişkin bilgi verilmiş, AB ekseninde Türkiye’de sivil toplumun sektörleşmesi eğilimi ele alınmış ve Türkiye’de göç alanında sivil toplumun gelişimi özetlenmiştir. Bu bölüm ise araştırma sorusunun temel kavramı olan profesyonelleşmeye ayrılmıştır. Bu kavram aracılığıyla, göç alanındaki sektörleşmenin önemli bir bileşeni olan “profesyonelleşme” eğilimi “sivil toplum” bağlamında tartışmaya dahil edilecektir. Sivil toplum alanının önemli kavramlarından biri olan “gönüllülüğün” profesyonelleşme eğilimi ile olan ilişkisinin vurgulandığı bu tartışma, göç alanında çalışan sivil toplum örgütleri bağlamı ile sınırlı tutulacaktır.

4.1 PROFESYONELLİK KAVRAMI

Profesyonellik kavramı etimolojik olarak meslek sözcüğüne dayanır ve meslek sahibi kişiye atfedilen ve tüm meslekler için geçerli değer ve pratiklerin tamamı olarak tanımlanabilir⁴⁹. Profesyonellik kavramı Batı düşüncesi ve toplumsal yapıdaki değişikliklerle karşılıklı olarak şekillenmiştir. “Meslek grupları üzerine yapılan sosyolojik araştırmalarda, açıklamaların geliştirilmesinde yaygın olarak üç kavram kullanılmıştır: meslek, profesyonelleşme, profesyonellik” (Evelt,2013, s.781). Mesleğe yüklenen anlam, profesyonelliğe atfedilen anlamlarla birlikte ele alınmaktadır. “Profesyonelleşme kavramı, meslek statüsü kazanma süreci olarak görülmüştür” (Evelt, 2013, s.782). Nitekim profesyonellik kavramının meslekle iç içe geçişi kapitalizmin yükselişi temelinde gerçekleşmiştir. Meslekle profesyonellik arasında kurulan bağ Sanayi Devrimi’yle ortaya çıkmıştır. “Sanayi Devrimi iş bölümünü zorunlu hale getirmiştir. Bu iş bölümü sadece farklı meslekler arasındaki ilişkiyi değil, aynı işletme içindeki çalışanlar içinde de gerçekleşmiştir” (Aksoy, 2016, s.34). Bu nedenle profesyonellik kavramı için Sanayi Devrimi’yle başlayan uzmanlığa dayalı iş bölümünü mümkün kılan toplumsal yapı güçlü bir zemin oluşturmaktadır.

49 Profession kelimesinin anlamı Oxford dil sözlüğüne göre meslek olarak tanımlanmaktadır. oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/profession?q=profession.

Sanayi Devrimi ile “profesyonellik” ile “orta sınıf” arasındaki ilişkinin temelleri bir tarihsel süreklilik ilişkisi olarak atılmıştır. “Mesleki kariyer modeli, doğum ve himayeye gelen statüye karşılık olarak orta sınıf bir statü kazanma anlamına geliyordu” (Larson,2017, s.5). Bledstein (1976) orta sınıfı karakterize eden üç niteliği; “kazanılmış yetenek”, “sosyal prestij” ve “istenilen yaşam tarzına erişim” olarak açıklamaktadır. Bisher (1989)’a göre ise profesyoneller mavi yaka ve teknisyenler gibi yoğun emek isteyen sektörlerde çalışmamaktadır. Bu durum profesyonellere mavi yaka ve teknisyenin üstünde bir sınıfsal pozisyon sağlamaktadır. Freidson (1973)’e göre ise profesyonellik sanayi sonrası toplumda işçi emeğinin prototipleşmesini sağlamıştır. Post-endüstriyel meslekler zanaattan farklı olarak eğitimle kazanılmakta, uzmanlıkla icra edilmekte ve toplumsal bir statü sunmaktaydı. Bu durum eğitimle kazanılan bütün meslek sahiplerinin profesyonelleşebileceği anlamına gelmektedir (Wilensky,1964). Meslek ile profesyonelleşme kavramlarının iç içe geçmesi güçlenerek ilerleyen bir ilişki haline gelmiştir. Özellikle mesleği icra eden kişinin teknik bilgisinin yanında profesyonelliğe atfedilen değerleri kullanması 1970’li yıllarda yaygınlaşmıştır.

1970’li yıllarda refah devleti döneminden neo-liberal politikalara geçişle birlikte akademik alanda da profesyonelleşme kavramı üzerine çokça çalışma yapılmıştır⁵⁰. 1970’li yıllarda uygulamaya koyulan neo-liberal politikalar refah devletini küçültürken sermayeyi sürekli güçlendirdi. Bu dönemde profesyonelliğin kavramsallaştırılması bir kuşak tartışması içerisinden yürütülmüştür. 80’lerin başında Yuppie kuşağı olarak adlandırılan şehirlî ve genç kitle adlandırması profesyonellik kavramının somutlaşmasını sağlamıştır (Bisher,1989). Nitekim kapitalist endüstrinin kentteki yoğunluğu ile bu kuşak arasındaki ilişki profesyonelliğin endüstri sonrası yeni işçi profilindeki izdüşümü olarak ifade edilebilir (Freidson,1974). Bu durum kapitalizm-profesyonellik ilişkisinin sürekliliğine dair bir vurgu olarak görülebilir. Profesyonellik dünyayı iş odaklı bir teknik tasarım olarak düzenlemektedir. Nitekim ‘teknik tasarım’ olarak ifade edilen şey, ‘işin’ hayatı tasarlamasıdır. Bir ideoloji olarak profesyonellik gerçekliği de bu tasarıma uygun olarak yorumlamaktadır. Bu yorumun en çarpıcı örnekleri kendini iş unvanlarında

50 Carr-Saunders, W. (1966), Goode, W.J. (1969), Turner, C. ve Hodge, M.N. (1970), Freidson, E. (1970), Larson, M.S. (1977).

göstermektedir. Bu nedenle iş ile elde edilen unvanlar, yapılan meslekten bağımsız biçimde gerçekliğin bir yorumunu sunmaktadır. Profesyonellik ideolojisi emeğin esnetilmesini unvanlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

“The Economist (2010) de bu durumu zarif bir şekilde hicvetti. Hiçbir yere gitmeyen ve geleceği olmayan bir işe cafcacflı bir ad verilir ve o işin güvencesiz tarafları gizlenmeye çalışılır. İdare edecekleri bir ordu ya da ekip olmayan kişilere 'şef, 'üst düzey yönetici', 'yönetici memur' gibi unvanlar veriliyor. Alışıldığı üzere kendisine Uluslararası İdari Profesyoneller Derneği (önceden Ulusal Sekreterler Derneği gibi mütevazı bir adı vardı) gibi havalı bir isim veren ABD'li meslek kurumu, beş yüzden fazla iş unvanını yapısında barındırdığını bildirmişti. Bunların arasında 'ön-ofis koordinatörü', 'elektronik belge uzmanı', 'medya dağıtım görevlisi' (gazete dağıtan kişi), 'geri dönüşüm görevlisi' (çöp kutusunu boşaltan kişi) ve 'hijyen danışmanı' (tuvaletleri temizleyen kişi) yer alır. Unvan verme hususunda ortaya konan bu beceri, sadece ABD'nin tekelinde de değil; bu durum her yerde göze çarpıyor” (Standing,2014, s. 37).

Unvanların meslek karşılıklarının zayıf bağlarla kurulması emeğin esnekliğini kolaylaştırmaktadır. Bu unvanlar aynı zamanda bireyin emek piyasasında edinmesi gereken donanımların artması ve değişkenlik göstermesini normalleştirmektedir. Bu durum, neo-liberal ideolojinin emek politikalarının bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır. Standing (2014) mesleklerin parçalanmasının yanı sıra meslek örgütlerinin yıkıldığını söylemektedir.

“Küreselleşme döneminde hükümetler usul mesleklerin ve zanaatların kendi kendilerini idare etmesini sağlayan kurumları ortadan kaldırdı ve bunların yerine düzenlemeyi devletin yaptığı karmaşık sistemler getirdi. Hükümetlerin atmış olduğu bu adımlar nedeniyle meslek gruplarının kendi standartlarını oluşturma, mesleğe girişleri kontrol etme, kendi etik kurallarını koyup bunları yeniden üretme, üyelerini disipline sokup onlara yaptırım uygulama, terfi ve mesleki ilerlemelerle ilgili olarak prosedürleri belirleme gibi yetki ve kapasiteleri de ortadan kalkmış oldu” (Standing,2014, s.72-73).

Bu sürecin sonucu olarak mesleğe giriş ve mesleğin tatbik edilmesi meslek örgütlerinden devlete aktarılmış oldu. Harvey (2005) “meslek örgütlerinin” hedef alınmasını “meslek iktidarının” hedef alınması olarak görmektedir. Meslek örgütlerinin yetkilerinin sınırlandırılması ve parçalanması Türkiye’deki otoriter neo-liberal politikalarda da gözlenmektedir⁵¹. Profesyonelleşmeyle birlikte meslek örgütlerinin terk edilmesi hız

51 Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odası Birliği (TMMOB), Türkiye Barolar Birliği (TBB), gibi kurumların yetkilerinin sınırlandırılması ve parçalanması örnek olarak gösterilebilir.

kazanmaktadır. Bir neo-liberal özne olarak profesyonelin tek başınalığı fikri güçlenmektedir.

Standing (2014), neo-liberal politikaların getirdiği emeğin esnekleşmesi sonucu küresel çapta oluşan yeni sınıfa “prekerya” adını vermektedir. Prekaryanın profesyonellikle ilişkisi tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Prekaryalaşan orta sınıf aynı zamanda profesyonel bir kitledir. Bunun nedeni de neo-liberal politikalarla birlikte çalışma biçimlerinde yaşanan değişimlerdir. ‘Freelance’ çalışma biçimi yarattığı güvence problemleriyle birlikte bu değişen çalışma ilişkilerine örnek olarak gösterilebilir. Neo-liberal küreselleşmenin teşvik ettiği emek dolaşımı sonucu göçmen işçiler birçok yerde, yerli iş gücüne göre daha ucuz bir iş gücü oluşturmaktadır⁵². Aynı zamanda dijitalleşmeyle birlikte, değişen iş mekanları ve iş ilişkileri sonucu sadece internet teknolojilerinde çalışan bir profesyonel kitle ortaya çıkmıştır⁵³.

Neo-liberal politikaların güçlenmesi meslek sahipliği ile profesyonelliğin zorunlu ve eşdeğer tutulmasına yol açmıştır Profesyonelliğin neo-liberalizmle birlikte farklı alanlarda yayılımı gerçekleşmektedir. Profesyonellik aynı zamanda neo-liberal kamu politikaları için bir değer olarak kabul görmektedir. Yönetişimin bir unsuru olarak görülen profesyonelleşme kamu kuruluşlarında gerçekleşmiştir (Argyriades 2006; Karcı 2008). Türkiye’de farklı meslek kollarında profesyonelleşmenin yükselişine ilişkin çalışmalar mevcuttur. Medyadaki profesyonelleşme de 1980 sonrası ortaya çıkmış ve gazeteciliği şekillendirmiştir (Mühürdaroğlu, 2017). Politika üretiminin ve politika sunumunun profesyoneller tarafından yapılması düşüncesi de bu profesyonelleşme rüzgarının bir parçasıdır (Şahan,2018). Bu profesyonelleşme arayışı neo-liberal politikaların güçlenmesinin farklı alanlarda karşılık bulduğunu göstermektedir. Profesyonelleşmenin farklı alanlara yayılmasıyla bağlantılı olarak sivil toplumda da bir profesyonelleşme gerçekleşmiştir.

52 Dünyanın farklı ülkelerinde profesyonellerin genellikle gelişmiş ülkelerin metropollerinde çalışıyor olmaları bu ülkelerde expat adı verilen bir kitle ve kültür yaratmıştır. Tarihsel orta sınıf bağı da göz önünde bulundurulduğunda profesyonel kişilerin göçleri mülteci ve vasıfsız emek göçünden ayrılmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte profesyonellerin göçü de artış göstermiştir. Bu göç “expat” olarak adlandırılan zengin ülkelerde çalışan bir işçi profili ortaya çıkartmıştır

4.2.SİVİL TOPLUMDA PROFESYONELLİK

Sivil toplum profesyonelleri, bir sivil toplum kuruluşuyla ücret karşılığı çalışan ve iş sözleşmesi çerçevesinde kurulan bir iş ilişkisine sahip olan kişilerdir. Dünya’da sivil toplumun profesyonelleşme eğiliminde olduğu görülmektedir (Dobrai, Farkas, 2010; Devlin, 2014; Lohmeyer, 2017). Türkiye’de sivil toplumda çalışmanın bir iş haline gelmesiyle birlikte sivil toplumda profesyonelliğin artış gösterdiği görülmektedir (TACSO, 2011). Bu dönüşüm bu çalışmada daha önce tartışıldığı üzere sivil toplum alanının sektörleşmesi eğilimi ile ilişkili olarak ortaya çıkmakta ve aynı dinamikler içerisinde şekillenmektedir⁵⁴.

Akyüz (2019) Türkiye’de sivil toplum alanındaki dönüşümü ele aldığı önemli çalışmasında, sivil toplum çalışanlarının profesyonel kimliklerinin oluşumunu emek süreçleriyle birlikte değerlendirilerek ele almaktadır. Bu alanda yapılmış bir diğer önemli çalışma ise Güner (2019)’in Türkiye’de Sivil Toplum Çalışanları Neoliberalizm, Özneleşme ve Karşı Tutumları adlı doktora araştırmasıdır. Bu çalışma sivil toplum çalışanlarının özneleşmesini ve karşı tutumlarını neo-liberalizm bağlamında tartışmaktadır. Güner (2019)’in çalışmasının odak noktası neo-liberal politikalara karşı, öznelerin tutum stratejileridir. Bu özneler sivil toplum kuruluşlarının projelerinde çalışmaktadırlar. Bu projeler odaklandıkları faaliyetlere göre personele ihtiyaç duymaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdikleri projelerinde özellikle belirli alanlarda çalışan personele ihtiyaç duyulmaktadır. Başlıcaları; doktor, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, finans uzmanı, muhasebeci, tercüman, şoför, su-sanitasyon-hijyen uzmanı (Çevre mühendisi-Wash officer), insan kaynakları uzmanı vb. Bu mesleklerin yanında profesyonelleşmenin bir getirisi olarak proje koordinatörü, proje asistanı, proje uzmanı, proje yazarı gibi daha çok gerçekleştirilen projeye göre değişen iş tanımlarına sahip unvanlar yaygınlaşmıştır. Yine profesyonelleşmeyle bağlantılı olarak bürokratikleşme sivil toplum kuruluşlarında arttığı için sekreter, idari işler uzmanı, saha

54 (Universus,2020)’nin yapmış olduğu çalışmada, sivil toplum çalışanlarının yaşadıkları çalışma problemleri olarak uzun çalışma saatleri, güvencesizlik, konuları ele alınmaktadır. Sivil toplum profesyonellerinin proje temelli çalışması, çalışanlar açısından güvencesizliği ortaya çıkarmaktadır.

müdürü, ülke müdürü, program yöneticisi, ofis müdürü, izleme-değerlendirme-erişilebilirlik-öğrenme uzmanı (MEAL) unvanlarıyla çalışan kişiler bulunmaktadır.

Sektörleşmenin bir parçası olan, proje temelli çalışma yürüten, ücretli istihdam sağlayan kuruluşlarda profesyonellik pratikleri baskındır (Banger, 2011). Sivil toplum kuruluşlarının kendi ilke ve değerler olarak benimsedikleri çalışma yaklaşımları bulunmaktadır. Bu profesyonellik pratikleri aynı zamanda sivil toplum alanında yaygın olan gönüllülük temelli istihdam içerisinde devam etmektedir. Profesyonelleşme gönüllülüğü biçimlendirmektedir. Bu noktadan hareketle gönüllülük profesyonellik ilişkisine bakılmalıdır. Gönüllülüğün de aynı zamanda profesyonelleşmeye etkileri bulunmaktadır.

4.2.1 Profesyonellik Gönüllülük İlişkisi

Sivil toplumda gönüllülük profesyonelleşmeye giden bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Sivil toplum çalışanlarının bir kısmının gönüllülükle işe başladıkları bilinmektedir (Güner, 2019). Bu durum gönüllülüğü kurumsallaştırmış ve sivil toplum kuruluşları içerisinde hiyerarşik olarak konumlandırmıştır.

Gönüllülük verilerinin toplanması ve değerlendirilmesi çok kısa bir geçmişe sahiptir. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre 2020 yılında Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarında gönüllü sayısı 35.990’dır⁵⁵. Sivil toplum kuruluşlarının artmasıyla birlikte gönüllülük kavramı öne çıkmaktadır.

“Gönüllülük, bir bireyin maddi karşılık beklemeden ya da başka bir çıkar beklentisi içinde olmadan, ailesi ya da yakın çevresi dışındaki bireylerin yaşam kalitesini artırmak ya da genel olarak toplumun yararına olduğu düşünülen bir hedefe ulaşmak için, yalnızca içinden gelerek ve doğru olduğuna inanarak, bir toplumsal girişime ya da bir sivil toplum kuruluşu (STK) bünyesindeki etkinliklere destek olması biçiminde tanımlanabilir” (Nafiz Güder & Özel Sektör Gönüllüleri Derneği,2006, s.5).

55 2004-2020 tarihleri arasında yıllara göre derneklerde yer alan gönüllülerin sayısına ilişkin resmi veriye erişmek için bu link kullanılabilir. <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-derneklerdeki-calisan-sayilari>

Gönüllülük hakkında son dönemde çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi 2012; Arslan, 2018; Universus, 2020; Erdoğan, Semerci, Yentürk, Yurttagüller, 2020). Bu çalışmalardan. Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi (2012)'in çalışmasında Türkiye'de gönüllülüğün genel görünümünü sunulmakta ve gönüllülük kalkınmaya katkısı bağlamında ele alınmaktadır. Arslan (2018) ise çalışmasında gönüllüğe dair mevzuat oluşturulması, kuruluşların gönüllü yönetimi oluşturmaları ve gönüllülük sigortasının yokluğunu sivil toplum kuruluşlarındaki gönüllük sorunları olarak tespit etmektedir. Universus (2020) ise kuruluşlardaki çalışan ve gönüllülerle görüşmeler gerçekleştirerek hazırladığı raporda gönüllülüğün yasal çerçevesinin oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Universus (2020) yine bu çalışmasında sorunlarla ilişkili olarak kuruluşların gönüllü haklarını belirlemesi üstünde durmaktadır. Gönüllük araştırmalarında en güncel ve en geniş çalışmalardan biri olan '*Türkiye Gönüllülük Araştırması*'nda (2020), gönüllülüğün sınırlarının çizilmesi, gönüllülerin iş tanımları, yasal çerçevenin hazırlanması, sorunlara yönelik çözüm önerileri ve gönüllü etiği kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Erdoğan, Semerci, Yentürk, Yurttagüller (2020)'in gerçekleştirmiş olduğu bu çalışma 2019 yılında gerçekleştirilen gönüllülük araştırmasına dayanmaktadır. Bu çalışma Erdoğan, Semerci, Yentürk, Yurttagüller (2020) aynı zamanda farklı ülkelerdeki gönüllülüğü karşılaştırılmalı olarak ele aldığı için alandaki en güncel ve kapsamlı çalışma olarak yer almaktadır. Gönüllülük üstüne yapılan bu araştırmaların gösterdiği üzere gönüllülüğe dair sorunlar sivil toplum profesyonellerinin sorunlarına benzemektedir. Bu sorunların yanı sıra gönüllük alanında yer alan belirsizlikler, mevzuat yokluğu, sigortasızlığın yol açtığı güvencesizlik, mevcut durumu daha karmaşık ve sorunlu bir hale getirmektedir.

Sivil toplumda profesyonelleşme sonucu kuruluşlarda bir organ olarak "gönüllü yönetimi" oluşmuştur. Sivil toplum kuruluşlarında, özellikle büyük kapasiteli kuruluşlarda, "gönüllü yöneticisi", "gönüllü ilişkileri uzmanı", "gönüllü koordinatörü" olarak tanımlanan iş ortaya çıkmıştır. Gönüllülük profesyonelleşme sürecinin bir parçası haline gelmiştir. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin (2006) kuruluşlar için hazırladığı "*Gönüllü Yönetimi El Rehberi*'nde" bu durum net biçimde ele alınmaktadır:

“Gönüllü, STK'nın her türlü talebini yanıtlamayı taahhüt etmiş olan ücretsiz işgücü olarak algılanmamalıdır. STK tarafından güdülecek böyle bir yaklaşım, gönüllünün kendisini mekanik bir araç gibi görmesine ve bir süre sonra STK'dan, hatta benzer toplumsal çalışmalardan uzaklaşmasına yol açabilir. Öte yandan, gönüllü birey de gönüllü çalışmayı plansız programsız, sorumluluk üstlenmeden, istendiği zaman vazgeçilecek bir lütuf olarak görmemelidir. Gönüllü her görevi üstlenmek zorunda değildir, ancak bu, üstlendiği görevleri yerine getirmeme veya eksik yapma hakkı vermez. Gönüllü profesyonel çalışan olmamakla birlikte, üstlendiği görev ne kadar basit olursa olsun onu ‘profesyonelce’ yerine getirmelidir. Gönüllülük amatörlük değildir.” (s.6)

Gönüllülerin, profesyonelce hareket etmesi gönüllülerle profesyonellerin birbiriyle ilişkilerini de etkilemektedir. Örneğin gönüllülük, gönüllülerin seçimi ve gönüllülerin oryantasyonu gibi insan kaynakları politikaları çerçevesinde değerlendirilmektedir (Yunus, Taş ,2015). Sivil toplum kuruluşlarında gönüllülerin profesyonelleşmesi, profesyonellerin emeğinin değerlendirilmesini etkilemektedir. Bu yüzden gönüllülüğün profesyonelleşmesi gönüllülük ve profesyonellik kavramları arasında çizgiyi zaman zaman belirsizleştirmektedir. Bu durumun oluşmasında gönüllük haklarının ve ilgili mevzuatın bulunmayışı etkilidir (Erdoğan, Semerci, Yentürk, Yurttagüller, 2020).

Sivil toplum alanında profesyonellik gönüllülük ilişkileri göç alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları için de geçerlidir. Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının ilgilendikleri alan gereği profesyonelleşmelerinde farklı etkenler söz konusudur. Bu nedenle ayrı bir başlık olarak “Göç Alanında Profesyonelleşme” tartışılmaktadır.

4.3 GÖÇ ALANINDA PROFESYONELLEŞME

4.3.1 Göç Alanında Sivil Toplumda Profesyonelliğin Oluşumu

Sivil toplumun diğer alanlarında olduğu gibi göç alanı da sektörleşme sonucunda profesyonelleşmiştir. Göç alanın profesyonelleşmesi sivil toplumdaki diğer alanlardan farklı olarak daha hızlı ve büyük çapta gerçekleşmiştir. Çünkü Türkiye özellikle son yıllarda önemli bir göç dalgası almış bir ülke olarak bu alanda hızlı bir genişleme, kurumsallaşma ve profesyonelleşme eğilimi göstermek durumunda kalmıştır. Türkiye geçici sığınmacı statüsüne 2020 yılında başvuru yapan sayısı 31.334 ve düzensiz göçmen sayısı 112. 455 ve geçici koruma altındaki sığınmacı statüsüne sahip olan insan sayısı

3.718.332'dir (Göç İşleri Genel Müdürlüğü, 2021). Türkiye yaşadığı göç krizi dolayısıyla bütün dünyada insani yardım yapan ülkeler arasında 8 milyar dolarla ikinci sırada yer almaktadır. (Global Humanitarian Assistance, 2021). Bu verilere dayanarak göç alanında gerçekleştirilen projeler⁵⁶, Türkiye'deki geçici koruma altındaki sığınmacılara ve uluslararası koruma altındaki göçmenlere yönelik olarak gerçekleştirildiği için büyük bir maddi kaynak ve uzman insan ihtiyacı ortaya çıktığı söylenebilir.

Bu nedenle bu çalışmada göç alanında profesyonelliğin oluşumunda iki neden olduğu varsayımı ortaya atmaktadır. İlki, sektörleşmenin getirdiği projecilik ve bu projelerde yer alan uzmanlara olan ihtiyaç ve bir kriz olarak yaşanan göç hareketinin yarattığı ihtiyaçlara hızlıca cevap verebilme gerekliliğidir. Sivil toplumda sektörleşmenin yarattığı etkiler göç alanındaki sivil toplumu da hızlıca etkisi altına almıştır. Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşu profesyonelleri, diğer sivil toplum kuruluşlarında olduğu gibi "proje" temelli çalışmaktadır. Bu iş için aynı zamanda farklı "mesleklerin" yetkinliklerini kullanmak gerekmektedir. Bu meslekler, sözleşmeli bir iş şeklinde tatbik edilmekte ve bir sivil toplum kuruluşu çatısı altında ücret karşılığı yapılmaktadır.

Profesyonelleşme eğiliminin ikinci nedeni ise göçün getirdiği zorluklardır. Sığınmacıların yaşadığı dil engeli, kayıtlarının gerçekleştirilmesi, konut sorunu, geçim, istihdam, eğitim, sağlık, kültürel farklılıklar, resmî kurumlarla ilişkiler gibi birbirinden farklı zorluklar bulunmaktadır. Bu zorlukların her biriyle aynı zamanda göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşu çalışanları da karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlarla kurdukları ilişki sivil toplum çalışanlarının profesyonelleşmesinde etkili olmaktadır. Profesyoneller, mesleki yeterliliğin ötesinde farklı kültürlerle çalışmanın sorumluluklarını üstlenmek zorundadırlar. Bu sorumluluklar, göç alanında çalışan sivil toplum profesyonellerini psikolojik olarak etkilemektedir (Turgut,2014; Acar,2021). Sığınmacılarla çalışan sivil toplum çalışanlarında bu etkiler yıpranma yaratmaktadır (Can,2020). Bu nedenle göç alanında çalışan profesyonellerin kendileri de psikososyal desteğe ihtiyaç duymaktadır. Göç alanında çalışan sivil toplum profesyonelleri, yaptıkları işin bizatihi kendisi bir savunuculuk etkinliği olduğu için mesai dışında da yaptıkları işe

56 Bu projelerin net bir sayısı bulunmamaktadır. Bu nedenle bir sayı verilmemiştir.

ilişkin tartışmalar ve zorluklarla başa çıkmaktadır. Bu çalışmanın saha kısmında da bu zorluklara ilişkin veriler bulunmaktadır.

Profesyonelleşmenin uzmanlıkla ve meslekle olan tarihsel bağı düşünüldüğünde, uzmanların profesyonelliği benimsediği, uyguladığı ve yaygınlaştırdığı söylenebilir. Bu noktada dikkat çekici olan, sektörleşmenin profesyonelleri yarattığı gibi profesyonellerin de sektörleşmeyi profesyonellik pratikleriyle sürdürmeleridir. Bu nedenle profesyonellik pratiklerinin sürdürülmesi sektörleşmenin yeniden üretilmesini sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

4.3.2 Göç Alanında Sivil Toplumda Profesyonelliğin Dili

Göç alanındaki sivil toplum profesyonelleşmenin bir göstergesi olarak çalışma hayatında kullandıkları dil, yönetim yaklaşımıyla farklı aktörlerin karşılıklı katkılarıyla oluşmuş özel bir ‘terminolojinin varlığından söz edilebilir. Bu terminoloji, uluslararası antlaşmalar, tüzük ve yasalar, bilimsel araştırmalar ve diğer yayınlardan doğmuştur. Göç alanında çalışan kamu, sivil toplum ve akademi arasında karşılıklı çalışmalarla süreç içerisinde şekillenmiş olan bir göç terminolojisi bulunmaktadır (Castles, Miller,2008; Göç İşleri Genel Müdürlüğü 2016; IOM,2017; Erdoğan, 2019). Bu dil, tezin neo-liberal üretim ilişkilerinin getirdiği sektörleşme sonucu göç alanında sivil toplumun profesyonelleştiği iddiasının altını çizmektedir. Projecilikle bağlantılı olarak gelişen bu eğilim; Projelerin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi sürecinde gelişmektedir. Bir terminoloji olarak bu dilin oluşmasında göç eylemine yönelik tanımlamalar bir temel oluşturmaktadır. Bu temelde göç eden kişinin tanımlanması⁵⁷, göçün coğrafyaya göre tanımlanması⁵⁸, göç biçiminin tanımlanması⁵⁹ bulunmaktadır.

57 Göçmen, sığınmacı, mülteci gibi ifadeler göç eden kişinin ulusal ve uluslararası hukuka göre yasal statüsünü belirleyen kavramlardır. Bu kavramlar profesyoneller tarafından sıklıkla kullanılır.

58 Kaynak ülke, göçün geldiği ülkeyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Hedef ülke, göçün varmak istediği son nokta olarak tanımlanmaktadır. Geçiş ülkesi, göç güzergahındaki kaynak ülke ile hedef ülke arasındaki yolculuk gerçekleştirilen ülkeleri tanımlamak için kullanılmaktadır.

59 Düzenli göç ve düzensiz göç olarak iki temel ayrı kategoride değerlendirilmektedir. Düzenli göç, belirli kurallar çerçevesinde planlı olarak gerçekleştirilen göç faaliyetlerini tanımlamaktadır. Düzensiz göç ise, ülkesini terk etmek durumunda olan mülteci ve sığınmacıları kapsayan göç faaliyetlerini tanımlamaktadır.

Bu dil, aynı zamanda profesyonelliği meslek olarak adlandırmaktadır. Örneğin kamuda “göç uzmanı” ve “il göç uzmanı yardımcısı” olarak adlandırılmaktadır⁶⁰. Fakat bu kullanımların sivil toplumda son derece farklı olmasının nedeni Standing (2014)’in unvan bolluğuyla emeğin esnekleştirilmesi arasında kurduğu ilişkiden kaynaklanmaktadır.

Göç alanında sivil toplum profesyonelleri arasında kayda değer bir kısmının mesleklerinin sosyal hizmet uzmanı, psikolog, doktor, psikiyatrist gibi alanlardan olduğu görülmektedir⁶¹. Bu alanlar, sağlık bilimleri olduğu için sağlık tekniğine ilişkin kavramlar kullanılmaktadır. Bu nedenle göç alanında sivil toplum profesyonellerinin dilinin şekillenmesinde bu alanlardaki teknik terimler ön plandadır. Bunun en çarpıcı örneği, göç alanında sivil toplum profesyonellerinin ‘vaka’ söylemini benimsemeleridir. Göç alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarında kullanılan bir başka adlandırma ‘faydalanıcı’ olmaktadır (Şenses,2020). Bu çalışmanın alan araştırması içerisinde hem ‘vaka’ hem de ‘faydalanıcı’ adlandırması görülmekte ve profesyonellerin bir kısmı kendini “vaka yönetim sorumlusu” olarak tanımlamaktadır.

Göç alanındaki sivil toplum profesyonelleri ‘göçmen’ kişiyi çalışma nesnesi olarak tanımlayarak bir ilişki geliştirmektedir. ‘Vaka’ söylemi içerisine alınan sığınmacı, bir çalışma nesnesi haline getirilmektedir. Profesyoneller bu şekilde yabancılaştırdıkları ve öteki olarak gördükleri sığınmacı ve göçmen özneyi müdahale edilebilir bir adlandırma ve ilişki düzeni içerisine almaktadırlar. Vaka söylemi aynı zamanda istatistiki bir anlam yaratmaktadır. Erişilen her vaka bir sayı haline getirilerek hesaplanmaktadır. Vakalar sayısallaştırılmakta ve istatistiklere indirilmektedir (UNHRC, 2021).

Göç alanındaki sivil toplum profesyonelleri performanslarını kanıtlamak için projenin sayısal ölçütlerini gözetmek durumundadır. Bu başarı hedefi başka sektörlerde olduğu gibi ‘performans’ göstergesi ve projeler için birer ‘başarı’ ölçütüdür. Nicel verilere dayanan proje sonuç raporları profesyonellik diliyle biçimlenmiştir (MSYD 2019;

60 İl göç uzmanı yönetmeliğine <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130711-6.htm> adresinden ve göç uzmanı yönetmeliğine <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130711-5.htm> adresinden incelenebilmektedir.

61 Kayda değer bir kısım ifadesinin kullanılmasının nedeni, göç alanındaki projelerde çalışan kişilerin meslek dağılımının sayısı bilinmemektedir. Buna rağmen alandaki projelerin içerikleri incelediğinde ve sivil toplum kuruluşlarının iş ilanlarına bakıldığında sosyal hizmet uzmanı, psikolojik danışman yoğunluğu gözlenmektedir.

UNHRC,2020). Bu sayıları hedeflemeye rağmen göç alanın getirdiği kırılmalıklar, göç profesyonellerini belirli kurallar ve yaklaşımlar çerçevesinde çalışmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu sayılara erişebilmek bu nedenle daha büyük bir zorluktur. Bu performans baskısının oluşmasında fon veren kuruluşun öne çıkardığı değerlendirme kriterleri öne çıkmaktadır. Projelerin değerlendirilmesi nitelik yönünden zayıf kaldığı için sayılar büyük önem kazanmaktadır. Bütün bu etkenler çalışma biçimlerini etkilemektedir. Bu nedenle çalışma biçimine ve yapılan işe bakılması gerekmektedir.

4.3.3 Göç Alanında Sivil Toplumda Profesyonelliğin Çalışma Biçimi

Sivil toplumun sektörleşmesiyle ortaya çıkan proje süresine dayanan sözleşmeli çalışma ilişkisi, göç alanındaki sivil toplumda kuruluşlarında da uygulanmaktadır. Göç alanındaki sivil toplum kuruluşlarının projelerinde çalışan profesyoneller göçmenlere yönelik hizmet üretmektedir. Bu hizmetin içeriği projenin konusuna göre değişiklik göstermektedir. Göç alanında çalışan sivil toplum profesyonellerinin projeler içerisinde en yaygın çalışma biçimi danışmanlıktır. Bunun nedeni önceki bölümde açıklanan sağlık meslek kollarının sundukları hizmetlerin projelerde ön plana çıkmasıdır.

Danışmanlık, sığınmacıların yaşadıkları sorunlara yönelik olarak destek olmak ve çözüm üretmeyi içermektedir. Bu danışmanlıklar aynı zamanda kamu kurumlarının işleyişi hakkında bilgilendirme ve yönlendirmeyi kapsamaktadır. Göç alanındaki sivil toplum kuruluşlarında profesyoneller farklı konularda danışmanlık vermektedir. Bu danışmanlıklar başlıca psikososyal danışmanlık, hukuki danışmanlık, eğitim danışmanlığı, sağlık kurumlarında danışmanlık, iş danışmanlığı, göç prosedürlerine⁶² dair danışmanlık olarak sıralanabilir (İGAM, OXFAM, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, Hayata Destek, 2020).

Danışmanlık süreçlerinde profesyonellerin farklı konulara odaklanmalarına rağmen ortak noktası her birinin göçmenlere yönelik olarak hizmet vermeleri ve bu alandaki

62 Göç prosedürü olarak adlandırdığım şeyler; sığınmacıların eğer yoksa kaydının oluşturulması, sığınmacıların seyahat hakları konusunda bilgilendirilmesi, sığınmacıların üçüncü ülkeye göçebilmesine dair prosedürler hakkında bilgilendirilmesi ve sığınmacılar gönüllü geri dönüş hakkında bilgilendirilmesini içermektedir.

problemleri birlikte çözüyor olmalarıdır. Farklı meslek uzmanlarının göçmenlere yönelik olarak danışmanlık yaparken karşılaştığı problemler bu meslek sahiplerini birer “sivil toplumda göç profesyoneline” dönüştürmektedir. Özellikle sosyal hizmet uzmanları göçten dolayı teknik değişimler yaşamaktadır (Pacheo, Plaza, Ramirez, Andres, 2003).

Göç alanında çalışan sivil toplum profesyonelleri farklı alanlardan gelmelerine rağmen, kırılğan gruplarla çalışmaları ve göç alanında yoğunlaşmaları zaman içerisinde onları göç alanına özgü niteliklerle gelişmiş bir profesyonele dönüştürmektedir⁶³. Göç alanında sivil toplum profesyonelleri, kendi mesleki etik ilkeleri doğrultusunda ve aynı zamanda bağlı çalıştıkları sivil toplum kuruluşunun ilkelerine göre hareket etmektedir. Bu da mesleki etik kodların olgunlaşmaya doğru gittiğine dair bir işaret olarak kabul edilebilir.

Psikolog, psikolojik ve rehberlik danışmanı ve psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı, avukat ve tercümanlar çalıştıkları sivil toplum kuruluşu içerisinde ya da başka bir sivil toplum kuruluşuna “vakanın” ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirme gerçekleştirmektedir. Temel ve ortak yaklaşım sığınmacıların hayatını kendi ayakları üstünde sürdürebilmesini sağlamak üstüne kuruludur.

Göç alanındaki sivil toplum profesyonelleri, vaka ile iletişim kurabilmek kullandıkları en yaygın dillerden biri Arapçadır⁶⁴ (UNHRC,2020). Bu dil engeli çalışmayı başından sonuna kadar şekillendirmektedir. İletişim engelleri göç alanının en yaygın zorluklarından biridir. Bu etki, göç profesyoneli Arapça bilmiyorsa danışmanlık hizmeti verildiğinde tercümanın yer almasını zorunlu kılmaktadır⁶⁵. Bu nedenle tercümanlar göç profesyonelleri arasında iletişim sağlayan kilit bir rolde yer almaktadır.

63 Uluslararası sosyal çalışmacı(social-worker) olarak anılan meslek kolu, Türkiye’de genellikle sosyal hizmet uzmanı olarak adlandırılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet ön-lisans ve lisans bölümlerinden mezun olan kişilerdir. Bu bölümlerin yanı sıra sosyoloji alanından mezun kişiler de Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarında sosyal hizmet işi yapabilmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında psikolog-psikolojik danışman rehberlik- sosyolog- sosyal hizmet uzmanı gibi farklı disiplinlerin Türkiye’deki sınırlarının yakınlığı ve muğlaklığı ve birbirini ikame eden alanlar olarak yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu mesleki karmaşa sivil toplumdaki projelerin getirdiği esneklikle birleşmektedir.

64 Göç alanında birçok sivil toplum kuruluşunda Türkçe bilen sığınmacı ve göçmenler aynı zamanda Arapça bildikleri için tercüman olarak çalışmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarında istihdam edilen sığınmacı ve göçmenlere yönelik bir veri bulunamamıştır.

65 Göç alanında çalışan sivil toplum profesyonelleri arasında Arapça bilenlerin oranına dair bir çalışma bulunamamıştır.

Avukatlar, sığınmacılara yönelik hukuki danışmanlık hizmeti sunmaktadır⁶⁶. Avukat-müvekkil ilişkisinin yanı sıra avukatlar sığınmacılar için savunuculuk yapması gerektiği için karşılaştığı zorluklar bulunmaktadır. Ayrıca avukatlar, sığınmacıların hukuka erişim ve yasalar hakkında bilgilendirmektedir. Bu nedenle avukat olmanın ötesinde göç alanında çalışmış olmanın ve bu alanda uzmanlaşmış olmanın gereklilik haline geldiği bir ortam oluşmaktadır.

Danışmanlık çalışmasının gerçekleştirilmesinde kültürel farklılıklar büyük bir çatışma kaynağıdır. Bu farklar ‘zamanın kullanımından’ başlayarak ayrımlar yaratmaktadır. Bu durum sığınmacılarla çalışırken özellikle göz önünde bulundurmasına neden olmaktadır. Cinsiyet, yaş vb. farklılıkların önemli olduğu bir alandır. Bu yüzden göç alanında sivil toplum profesyonelinin, aynı zamanda bu farklılıkları yönetebilmesi beklenmektedir.

Sektörleşmiş olan sivil toplum içerisinde esnek çalışmanın üstüne bir de zor göç alanının yükü binmektedir. ‘Proje temelli’, ağırlıklı olarak ‘danışmanlık’ üstüne kurulu ve ‘farklılıkları yönetmeye dayalı’ çalışma sistemi, göç alanındaki sivil toplum profesyonellerinin duygu ve düşüncelerini etkilemektedir.

4.3.4 Göç Alanında Sivil Toplumda Profesyonelliğin Çalışma Mekânı

Göç alanında çalışan profesyoneller, sivil toplum kuruluşlarının mekanlarında çalışmaktadırlar. Göç alanındaki sivil toplum kuruluşları, “iş yeri” olarak çoğunlukla proje temelli “geçici mekanlar” kullanmaktadır. Bu kuruluşların gerçekleştirdiği mekânsal üretim, proje temelli çalışmanın doğrudan bir yansımasıdır. Bu alanda bir iş mekânının oluşması göç alanındaki sivil toplum kuruluşu çalışanlarının profesyonelleşmesine katkı sağlayan bir unsurdur. Bu alanında, mekânın kullanımını sığınmacılara yönelik hizmet vermek üzere yapılandırmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının hizmetleri çoğunlukla bu iş mekânı olarak kullanılan toplum merkezlerinde gerçekleşmektedir⁶⁷. Mekânın üretimi, profesyonelleşmenin düşünsel

66 Bu alanda çalışan avukatların çalışmalarına dair genel bir çerçeveye bakmak için <https://www.mhd.org.tr/tr/avukatlar-icin> bu linkten yararlanılabilir.

67 Bu merkezler proje temelinde açıldığı için geçici mekanlar olmaktadır. Bu mekanlar sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları mahallelerde bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşunun gerçekleştirdiği projenin hedef kitlesi doğrultusunda farklı isimlere sahiptir. Bilgilendirme ve yönlendirme noktası, kadın ve çocuk

etkisiyle gerçekleşmektedir⁶⁸. Bu düşünsel etki sivil toplum kuruluşları arasında rekabete yol açmaktadır (Banger,2011). Sığınmacı nüfusun yoğun olarak yaşadığı mahallerde farklı sivil toplum kuruluşlarının merkezleri bulunduğu görülmektedir.

Profesyonellik, mekânın üretimini yapılandırmaktadır. Bu mekanlar görüşme odaları, toplantı salonu, etkinlik alanı, danışma noktası, çocuk oyun alanı gibi farklı işlevleri bulunan bölümlere sahiptir. Mekânın üretimi, sivil toplum kuruluşunu projenin hedefleri doğrultusunda biçimlenmektedir. Öte yandan mekân, zamanın kullanımında etkilidir. Mekânın zaman ile olan ilişkisini biçimlendiren bir anlamı vardır.

Göç alanında çalışan sivil toplum profesyonelleri mekânın üretiminde zaman kullanımını mekanla bağlantılı olarak gerçekleştirmektedir. Bu mekanlar -toplum merkezleri- mesai saatleri içerisinde çalışmakta ve sığınmacı ve göçmenlere randevu ile hizmet vermektedir. Bu zaman-mekân ilişkisi, sığınmacılar ve göçmenler tarafından kurulurken güçlükler yaşanmaktadır. Çalışmanın alan kısmı da bu bölümde anlatılan mekân kavramına bir örnek teşkil eden Ankara Keçiören'deki Mülteci Bilgilendirme ve Yönlendirme Noktasında gerçekleştirilmiştir

merkezi, sığınmacı dayanışma merkezi, danışma merkezi gibi kuruluşlar tarafında birçok farklı ad kullanılmaktadır.

68 Açılan toplum merkezleri genellikle buldukları ilçe ve büyükşehir belediyeleri ortak çalışmalar gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

5. ANALİZ

Bu bölümde analiz edilen veriler bir alan araştırması sonucu, göç alanına odaklanmış bir sivil toplum kuruluşunun Ankara'daki saha ofisinde yapılan görüşmelere dayanmaktadır. 11 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu bölümdeki analiz için sahada geçirilen süre boyunca yapılan gözlemlerden de faydalanılmaktadır.

Analiz iki eksen üzerine oturmaktadır. Birinci eksen, sivil toplumun sektörleşmesinin 'göç alanında sivil toplum kuruluşlarında profesyonelliği' nasıl oluşturduğudur. İkinci eksen ise 'sivil toplum profesyoneli olarak sığınmacılarla çalışmak' olarak belirlenmiştir. Birinci eksen üstünde, kuramsal tartışmada ele alınan "sektörleşme" eğilimiyle bağlantılı olarak göç alanında profesyonelleşmenin oluşumunda sektörleşme ve projecilik kavramları ele alınmaktadır. Profesyonelin sivil toplum kuruluşuyla kurduğu ilk iletişimden başlayarak profesyonelleşme süreci eleştirel olarak ele alınmakta ve bu süreçte geçirdiği yolculuk sektörleşmeyle ilişkilendirilerek takip edilmektedir. Bu yolculuk içerisinde yaşanan değişimlerin altı çizilmektedir.

İkinci eksende ise teorik çerçeve ile bağlantılı olarak göç alanına özgü gelişme ve sorunların yaratmış olduğu dinamiklerin profesyonelleşmenin oluşumunda oynadıkları rol analiz edilmektedir. Sığınmacılarla çalışmanın getirdiği her bir problemin yarattığı fiili durumun, yapılan işin bir parçası haline nasıl geldiğini göstermektedir. Bu nedenle göç alanındaki problemlerin ve bu problemlere yönelik üretilen çözümlerin profesyonelleşmede etkili olduğu açıklanmaya çalışılmaktadır.

Çalışma sırasında 11 kişi ile görüşülmüştür. Görüşmecilerden 2 kişi psikolog, 4 kişi sosyal hizmet uzmanı, 2 kişi tercüman, 1 kişi şoför, 1 kişi idari sorumlu, 1 kişi de psikolojik danışman olarak çalışmaktadır. Görüşmecilerden 9'u 25 ile 30 yaş arasındadır. 1 kişi 36 yaşında, 1 kişi ise 51 yaşındadır. 11 kişi içerisinde 10 kişi üniversite mezunudur. 1 kişi ortaöğrenim mezunudur. Görüşmecilere demografik sorular, sivil toplumda çalışmaya ve çalışma biçimlerine dair sorular, göç alanındaki problemler ve göçmenlere yaklaşımlarına dair farklı kategorilerde sorular soruldu. Bu noktada çalışma için seçilen sivil toplum kuruluşu Özgür-Keysan(2020) tarafından kategorize edilen "hak temelli ve insani destek kuruluşları" olarak değerlendirilebilir. Bu kuruluşun seçilme nedeni göç

alanında çalışan profesyonel bir sivil toplum kuruluşu olmasıdır. Çalışmanın soru ve konusuyla uyumlu olarak bu profesyonelliğin oluşumu araştırılmıştır.

5.1 GÖÇ ALANINDA SİVİL TOPLUM PROFESYONELİ OLMAK

5.1.1 Profesyonelliğin Kuruluşu

Göç alanındaki sivil toplum alanında, çalışma düzeni içerisinde gönüllülük deneyimlerinin profesyonellik tarafından şekillendirildiği görülmektedir. Profesyonellerinin tam zamanlı çalışmaya başlamadan önce çoğu zaman gönüllülük deneyimine sahip oldukları da bilinmektedir (Güner,2019). Başka bir ifade ile, gönüllülüğün profesyonelliğe geçiş öncesi bir ön aşama olarak konumlandırıldığı görülmektedir.

“Ben buraya aslında eğitim ve çalışmak için gelmiştim. Sağolsun çok ilgilendiler. Tömer kursuna yönlendirdiler beni birkaç ay sonra beni aradılar tercümanlık işi var gelmek ister misiniz? Geldim görüştük beğendiler. Gönüllü olarak Malala projesinde çalıştım. Sonra part-time olarak beni aldılar” (G1, 24, Tercüman).

Görüşmecilerin aktardığına göre gönüllülük ile düşünülebilecek bir diğer önemli pozisyon stajyerliktir. Görüşmeciler arasından bazıları bu duruma ilişkin bilgi vermektedir. “*Zaten okurken de mültecilerle çalışmak istiyordum. İlk stajımı burada yaptıktan sonra buradan devam etmenin mantıklı olacağını düşündüm*” (G2, 24, Psikolog). Bu durum stajın da profesyonelliğin başlangıç aşaması olarak görüldüğünü göstermektedir. Ancak eleştirel bakış açısıyla bakıldığında profesyonellik, prekaryalaşma süreçlerini kolaylaştırmaktadır. “*Üniversitede 2.sınıfta iken bir hoca vardı. Derneğin kurucuları arasında. Böyle bir dernek var. Stajyer arıyorlar diye. Ben de gitmiştim. 2 ay staj yaptım öyle tanışmış oldum*” (G11, 25, İşletme-İdari sorumlu). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere profesyonellik sürecinde gönüllülük ve staj önemli adımlardır.

Standing’in (2014) prekarya ile staj arasında kurduğu ilişkiyi ele almak bu noktada açıklayıcı olacaktır:

“Eskiden deneme süreli istihdam biçimleri vardı ve bunlar en azından çıraklık gibi istikrarlı bir işle sonuçlanırdı. Stajyerlikte böyle olmuyor. Stajyerliğin doğrudan ya

da dolaylı bir biçimde düzenli bir işe kapı açan faydalı bir deneyim olduğu söyleniyor. Pratikte ise çok sayıda genç, işverenler tarafından ucuz ve kolay elden çıkarılabilecek emek olarak görülüyor. Gençler ise karşılığında para almadıkları ya da az para aldıkları stajyerlikler için, kendilerine meşgale bulmuş olmak, beceri elde etmek, sosyal çevrelerini genişletmek ve staj yaptıkları yerde işe başlayabilmek için birbirleriyle acımasız bir rekabet içine giriyor”. (s.133)

Bu çalışmada ele alınan alanda da stajyerlik, özellikle gençler açısından benzer bir işlev görmektedir. Ben de alanda çalıştığım dönemdeki gözlemlerimden dolayı biliyorum. Kısıtlı sayıda alınabilecek iş için çok sayıda genç ‘stajyer’ bulunması göç alanındaki sivil toplum kuruluşlarında da stajların potansiyel aday-işçi havuzuna dönüşmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu stajlarda Standing’in (2014) dediği gibi stajyerler tıpkı profesyoneller gibi bir rekabet ortamı içerisinde çalışmak zorundadır. Stajyerlere genellikle üniversite tarafından sigorta desteği sağlanmakta ya da stajyerler Erasmus+ programı gibi hibe veren programlarla hak ve gelir elde edebilmektedir. Bunun haricinde sivil toplum kuruluşları staj programları için genellikle ücret ödememektedir. Türkiye’de yakın tarihli bir veri olarak, kayıt dışı istihdam oranı yüzde 33 olduğu açıklanmıştır (Erdal, 2019). Bu ekonomik verilere sahip koşullarda sektörleşmiş olan sivil toplumda da stajyerler için sigorta ya da ücret hakkı söz konusu değildir. Stajyerlik profesyonelliğin başlangıcı olarak anlaşılmakta ve ücretsiz çalışma dönemini ifade etmektedir.

Gönüllülük ya da stajyerlik süreçlerinin sonunda, ‘rekabet’ ortamı içerisinde, göç alanında sivil toplumda işe başlayanlar için profesyonelliğe geçiş söz konusudur. Staj ve gönüllülüğten başlayan profesyonelleşme süreci tam zamanlı sözleşmeli çalışmaya geçişle birlikte ‘sığınmacılarla çalışan bir sivil toplum profesyoneli’ kavramının işaret ettiği uzmanlığa sahip olma aşamasına dönüşmektedir.

“İlk başta bilinmezlik vardı. Bu alan nasıl bir alan biz neler yapacağız dışarda bizi neler bekliyor gibi tabii bu alan hep öğrenmeli bir alan her an bir şey değişiyor. O biraz değişti. Sürekli öğrenme durumunda olmamızı kabullendim. Veya o zaman daha çekiniyorken korkuyorken dışarda görüşmeye burada görüşme yürütmeye şimdi daha tabi günde çok görüşme yaptığımız için o biraz pratikleşti uzmanlık getirdi. Olabildiğimiz kadar.” (G3, 25, Psikolog).

Türkiye özelinde göç alanında yeni olgunlaşmaya başlayan, uzmanlaşma ve profesyonelleşme eğiliminden söz edilebilir. Profesyonellik kavramı bölümünde

tartışıldığı üzere uzmanlaşma profesyonelliğın unsurlarından biridir. G3'ün ifade ettiği gibi profesyonelleşme uzmanlaşmayı gerekli kılmaktadır.

“Evet. İlk başladığım ne yapacağımı bilmiyordum. Alan hakkında çok bilgisizdim. Bilgilendirme toplantıları yapıyorlar. Her şeyi not alıyordum. Neyin işime yarayıp neyin yaramayacağını bilmiyordum. Ha tamam şunu soracağım bu varsa ne oluyordu, siz uluslararası korumasınız, o noluyordu. Yani ne yapacağımı hiç bilmiyordum. Sonradan sonraya daha tecrübenin ve bilginin getirdiği bir şekilde çok rahat bir şekilde tamamdır şu var statüye bu var. Bu statüye bu var. Müracaatı kafamda bir şey anlatırken kafamda sağlık raporu mu bu var şu hastaneye böyle gidebiliriz. Şu gün şunu yaparız. Plan kafamda oluşmaya başlıyor yavaş yavaş. Duygular da. Artık daha az korkuyorum. Kendimden daha eminim. Yapacağım müdahale konusunda veya işte bir kelimeyi söylerken daha az tereddüt yaşıyorum. Söyleyeceğim acaba o doğru olacak mı vaka kendini kötü hissedecek mi ama hani artık sürekli görüşme yapa yapa artık daha az tedirgin hale gelmeye başladım” (G9, 27, Sosyal Hizmet Uzmanı).

Bu alanda çalışmak, yukarıda da belirtildiği üzere, meslek bilgisinin yanında, alanın özgül koşullarına alışma, alanın teknik diline ve işlerin işleyiş mantığını anlamayla ilgili ayrı bir uzmanlaşma gerektirmektedir.

Sahada bulunduğum süre içerisinde en çok dikkatimi çeken şeylerden biri formal ve informal konuşmalarda, konuşmalar derinleştikçe kendilerindeki değişimlere yaptıkları vurgular oldu. Duygularındaki değişiklikler ve çalışma ideallerindeki sönümlenme başlıca değişimlerdi. Profesyonelleşme ile yaşanan bu değişimleri eşleştirmeleri benim profesyonelliğın deneyimlenmesi meselesine yönelmemi sağladı. Göç alanında profesyonelliğın deneyimlendiği biçimler göç alanındaki profesyonellerin özne olarak kavramı hayatlarında nasıl anlamlandırdıklarını göstermektedir. Bu veriler sivil toplumun sektörleşmesinin beraberinde alanın mesleki oluşumunun başladığını göstermektedir. Bu alanda meslek etik ilkeleri alanın genişliği nedeniyle tam oluşmamakla birlikte ilişkili olan alanlar insani yardım, gençlik çalışmaları gibi sivil toplumun alt alanlarında mesleki etik ilkeler tartışılmaktadır.

5.1.2 Profesyonelliğın Deneyimlenme Biçimleri

Profesyonelliğın deneyimlenmesinde ortaklaşan nokta düşünce ve duyguların çalışma süreç içerisinde geçirdiği dönüşümdür. Bu farklılaşmanın oluşması üzerinde etkenlerden biri çalışanların genç olmaları ve ilk iş deneyimleri olmasıdır. Bu yüzden yüksek bir

beklentiyile işe başlamaktadırlar. Bu beklentinin yanı sıra sivil toplumda çalışmaya başlamayla birlikte yapılan işi ‘idealleştirme’ tecrübe kazandırdıkça yerine ‘standartlara’ bırakılmaktadır. Sivil toplumda çalışmanın yanı sıra göç alanında çalışmanın getirdiği ayrı bir deneyim zenginliği mevcuttur. Göç alanı, kültürel, etnik ve dinsel bir karşılaşma alanı olması nedeniyle oldukça hem zenginlikler içeren hem de problemler durumlarının yaşanabilmekte olduğu bir alandır. Tam bu özgül nitelikler dolayısıyla, sıklıkla yaşanan kriz durumları o alanda profesyonelleşme eğiliminin niteliklerini belirler. Bu bölümde sivil toplumun daha çok sektörleşmesiyle gelişen, profesyonelleşmeyle ortaya çıkan deneyimlere odaklanılmaktadır. Bu deneyimlerin düşünce ve duygulardaki yarattığı değişimlerin altı çizilmektedir.

“İlk günlerde dünyayı kurtarıyordum. Mutfakta da dedim ya yine dünyayı kurtardık. Artık inancım kalmadı.” G11 yaptığı işe dair inançsızlığı ve değişimi bu sözler güzel özetlemektedir. Yapılan iş içerisinde etkilenmeler ve değişimler göç alanında çalışan sivil toplum profesyonelleri üstünde duygusal yıpranmalara yol açmaktadır.

“İlk projenin devamına kadar hep beraber çok heyecanlıydık. Güzel işler yapıyorduk hala devam ediyoruz. Ama dediğim gibi biraz süreç insanı yıpratıyor. İlk zamanlarda ilk iş tecrübesi olması sebebiyle de çok heyecan verici. Yeni bir şeyler öğrenmek sürekli kendine bir şey katmak. Şu anda tabii aynı heyecan biraz azaldı. Yeni bir şeyler projenin doğrultusunda güzel şeyler yaptığımızda bu bizi tekrar kaldırıyor. Yeni bir etkinlik düzenliyoruz bu insanlara yararlı olacağını düşünüyoruz. Mutlu ediyor. Amacımız o zaten onlara yararlı olmak kendimi aslında onlara yararlı olamadığımı düşündüğümde daha kötü hissediyorum.” (G10, 26, Sosyal Hizmet Uzmanı).

G10’nun verdiği yanıtta görüldüğü üzere başlangıçta yüksek bir motivasyonu olduğuyla ilişkili olarak yoğun duygusal bir anlatım göze çarpmaktadır. G10’nun da değindiği üzere ilk iş deneyimi olmasının yanı sıra, göç alanında sivil toplum profesyonellerinin çok genç bir yaş grubundan olması da bu alanda daha çok yıpranmaya yol açtığı altını çizmektedir.

“Bu alanda benim gördüğüm ya en azından kendi çevremde gördüğüm birçok alanda çalışan saha çalışanları çok yeni mezunlar. Ya tecrübesizler ilk deneyimleri. Daha tecrübeli olanların ben bu kadar yıprandığımı düşünmüyorum. Tecrübesiz olanların tükendiğini düşünüyorum çabucak. Bir Süpervize desteği verilebilir tükenmişliğin üstüne. Hizmet içi eğitimler arttırabilir. Motivasyonel etkinliklerin olması gerektiğini düşünüyorum. Bir sorunla ilgili kendi psiko sosyal durumuyla ilgili

danışabilecekleri birinin olabileceğini isteyenlere ücretsiz ya da ücretli olarak psikososyal destek hizmetinin sağlanması gerektiğini düşünüyorum”. (G8, 24, sosyal hizmet uzmanı).

Öte yandan G4 kendi çalışma hikayesinden başlangıçtan itibaren benzer çalışma seyri izlediğini ve değişim/etkilenmeler yaşadığını belirtmektedir. Çalışma seyri içindeki benzer hikayeler, duygulanımın sönümlenmesiyle profesyonelleşme arasında bir bağ kurmaktadır. Katılımcılardan G6 tarafından da benzer bir ifade kullanılmaktadır.

“İster istemez ilk gün ilk zamanlar daha heyecanlı her şeyi yapabiliriz bunları planlayabiliriz gibi başlıyor. Süreçte gerek ortam gereği gerek mültecilerle beklentinizin karşılamadığı örneğin çok özveri gösteriyorsunuz karşıdan bu özveriyi alamayınca biraz böyle düştüğünüz noktalar oluyor. Gerçekten bu kadar çabalıyorum ama neden ilerlemiyorum gibi. Hani noktalar oluyor, ilerleyen zamanlarda süreçte tükenmişlik demiyorum ama böyle yıpranma oluyor. Ama sürekli kendi yerini canlı tutmak lazım. İlk zamanlarda çok daha fazla heyecan duygusu vardı. Sonuna doğru stabilizeşme var. Duyguların daha sakinleşiyor. Biraz daha hani galiba kabullenme olduktan sonra normalleşiyor. Duygularında çok büyük bir tepki büyük bir heyecan büyük bir kıpırtı olmuyor. Kendi adıma.” (G6, 26, Psikolojik Danışman,)

Alanda çalışan biri için, işin standartlara uygun olarak yapılmış olması yeterli olduğu anlamına gelmektedir. Bu da profesyonelleşmenin yarattığı standartlaşmayla verilen hizmetin belli bir nitelik biçimi ve düzeyi oluşturduğunu göstermektedir.

“Burası açıldığında duyularımın bahsedebirim inanılmaz heyecanlı ve motive olarak çalışıyordum. Bir an önce vaka almak istiyordum. Gelen vakalar oluyordu. Geri göndermek istemiyordum. Alalım yardımcı olalım. Çok daha motivasyon yüksekti. Günde 30 vaka geldi 30’unu ben aldım. Neden 30’unu da ben alıyorum demiyordum. Mutlu oluyordum. Hem de ne kadar çok vaka alırsanız o kadar şey öğreniyorsunuz süreç içerisinde. Şöyle değişiklikler oldu; Birincisi iş yaşamının getirmiş olduğu şeylerden dolayı şimdi bakıyorsunuz siz sürekli alıyorsunuz karşı tarafta sizinle aynı işi yapıyor olması gerekiyor ama onda öyle bir eğilim yok. Alırken iyi ama mesele sadece vaka almak değil. Bunların dosyalanması, iş kâğıt yükü, database girilmesi... Bunların hepsi iş yükü. Karşınızdakinden iki kat bu işi yüklediğinizi fark ettiğiniz anda, orda bir kötü oluyorsunuz. Niye ben böyle bir şey yaptım ki diye. Dolayısıyla şimdiki motivasyonum biraz daha farklı mesela o zaman her geleni ben alayım, hiç sıkıntı değil diye düşünüyordum. Şimdi öyle düşünmüyorum. Benim işim belli bir şeydeyse o alsın. İş yükü dağılımı eşit olsun diye bir şey. İş üst üste bindikçe, artık bir tane fazlalık kaldıramıyorsunuz. Siz aynı pozisyonlar için yoğunken, öbürünün rahat şey yaptığını görmek de etkilediği için psikolojik olarak daha yani şeyim motivasyonumu kaybetmedim bence. Daha profesyonel yaklaşıyorum diye düşünüyorum” (G4,26, Sosyal Hizmet Uzmanı)

G4, göç alanında sivil toplumda profesyonelleşme sürecini özetlemiştir. Bu süreçte ilk başta yaptığı iş için heyecanlı olduğunu ve yaşadığı problemler neticesinde değişime uğradığını bir tür yabancılaşma etkisi ile bağlantılandırarak “profesyonelleştiğini” ifade etmektedir. G8’de benzer bir çalışma seyriyle profesyonelleşme sürecinde yaşadığı değişimi anlatmaktadır.

“İlk gün çok neşeliydim. Çok mutluydum. Her şeyi yapabileceğimi düşünüyordum. Ben her şeyi hallederim yaparım. Ee Şimdi her şeyi yapabileceğimi düşünüyorum ama motivasyon farkı var arada ilk gün motivasyonum daha yüksekti. Daha heyecanlıydım. Daha enerjiktim. Şimdi motivasyonum daha aşağıda daha düşük yani. Yine yaparım. Bi de ilk gün şey vardı. Bunu hemen halletmem lazım bu sorunu hemen çözmem lazım diye kendimi hırpaladığım zamanlar oldu. Ama zaman içinde şunu öğrendim. Ben kendimi hırpalasam da o sorun 10 gün de çözülecek kendimi hırpalamasam da o sorun 10 günde çözülecek. Bu risk durumunu iyi analiz etmeye başladım süreç içerisinde. Risk durumunu iyi analiz etmeye başladığımda kendime yönlendirdiğim baskı daha azaldı. İşte atıyorum okul kaydı örnek vereyim ya da hastane randevusunu ben artık hastane randevusunu ertesi güne bulmayacağımı biliyorum. İlla onu yarın hastaneye götürmemiz diye baskı oluşmuyor. Ama ben randevu hattını aradığımda bana randevuyu 2 hafta sonra verecek. Zaten ciddi bir hastalık durumu risk faktörü varsa ambulansla acile gitmesi gerekiyor. Ama bir risk faktörü yoksa. İşte normal sıradan bir cildiye randevuysa o düşük risk benim gözümde. Ben onu 1-2 hafta içerisinde halledebilirim daha önemli olan vakaları öne alıyorum. O risk analizini iyi yapmaya başladım zaman içerisinde.” (G8, 24, sosyal hizmet uzmanı).

G4 benzer şekilde duyguların bir seyir halinde değiştiğini söylemektedir. Profesyonelleşme ile kastedilen; işin, duygulardan arındırılarak, belli bir mesafe ile, yabancılaşma etkisi bağlamında ilişki kurmaktır. Tüm süreç, işin sonuçlandırılmasına odaklanmaktadır.

“Çok mutluydum. Daha ümitli daha zorlayıcıydım. Çünkü o zaman o alana yeni giriyordum. Biri maddi yardım istediğinde 10 tane derneği arıyordum. Onu arıyordum. Onu arıyordum. Birinde de oluyordu belki. Ya da işte İl Göç İdaresi’ne gidiyorduk vs. süreç içerisinde bu birazcık çaresizlik ve bıkkınlığa dönüştü. Şimdi artık biliyorum ki hangi dernek neyi veriyor biliyorum. İlk başta 10 derneği arıyordum ama şimdi aramıyorum biliyorum hangi derneğin hangi yardımlarını sağladığını. Bu bir yönden iyi, bir yandan kötü çünkü o zaman yani nasılsa vermez diye aramıyoruz belki olacak bilmiyoruz ama artık bu iş yükünden dolayı 10 kere aramışsınız aynı dernek onun da vermediyse aynı derneği on birincide aramıyorsunuz bu da çaresizlik oluyor. Bıkkınlık olmasının sebebi de o zaman mesela vakaları ilk defa alıyorduk bir sağlık sigortasının açılması vakası geldiğinde heyecanlanıyordum bununla ne yapacağım? Hani gidiyordum araştırıyordum bakıyordum onun üstüne bir şey. Şimdi sürekli aynı vaka aynı sorunla geliyor. Ve bunun çözümü yok. O zamanda olmuyor”. (G8,24, sosyal hizmet uzmanı).

36 yaşında tercüman olarak çalışan Iraklı kadın G7 de benzer bir seyrinde yaşadığı süreci anlatmaktadır. *“Duygularım açısından eskiden daha fazla hassastım. O olayın içinde baya yaşıyordum. Bir ay, iki ay etkisini atamıyordum ama eğitimler olsun başka bir şeyler olsun çok faydalı geldi. Yani şimdi onu yaşamıyorum. O an sadece anlatıyorum bitti yani”*. Alanda yaşanan duygusal değişimler hem görüşmelerde belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Özetle kendisinin yani kırılmalı ve dezavantajlı bir toplulukla çalışmanın yıpratıcı bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Sivil toplum kuruluşu profesyonelleri, sivil toplum sektöründe kapitalist iş süreci içerisinde insani olandan arınmayı ve kişisel duygulanımdan kaçınmaya alışmış olmalarını gerektirmektedir. Yıpratıcı olan temel nokta, büyük sorunlar yaşayan göçmen ile duygudaşlık hissetmemeyi öğrenmeleri yani yaptıkları işe yabancılaşmış olmalarıdır. Kuramsal çerçevede tartışıldığı üzere, sektörleşmiş olan sivil toplum alanında çalışmanın ‘profesyonelleşmiş’ bir işçilik olarak deneyimlendiği görülmektedir. Aynı zamanda projelerin neo-liberal yönetim mantığıyla şekillenmesi ve geçici olması, profesyoneller için kendilerinin geleceğinin bir soru işaretine dönüşmesine neden olmaktadır.

5.1.3 Projelerin Geleceği

Projelerin geleceğinin bütün profesyoneller için bir belirsizlik konusu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun nedeni projelerin süreli olmasının yanı sıra iş ilişkisiyle bağlı buldukları sivil toplum kuruluşlarının finansal yapılarının sorunlu olmasıyla açıklanabilir. Bu ‘geleceksizlik’ ön görüşü, sahadaki proje temelli çalışan profesyoneller tarafından anlatılarında paylaşılmaktadır. *“Evet düşünüyorum. Kendimde o şekilde çalıştığım için hep öyle bitti mi bitecek mi uzadı mı uzayacak mı özellikle sonlara yaklaştıkça o stres ve baskı çok artıyor”* (G3, Psikolog, 25). Profesyonelliğin yol açtığı şeylerden biri de bu geleceksizliği normalleştirmek, kanıksanmasını sağlamak ve dolayısıyla örtülü kılmaktır. G3, projelerin geleceğiyle ilgili verdiği yanıt projelerin bu durumunun profesyoneller tarafından nasıl yaşandığını açıkça göstermektedir.

“Sürdürülebilir bence ama işte fona bağlı bundan sonraki yasal süreçlere bağlı. sürdürülebilir şekilde gelebilir. Ama bu sadece sivil toplum kuruluşlarına bağlı değil UN kuruluşlarına da bağlı il göç idaresinin geleceğine de bağlı devletin bakış açısına bağlı. Olabilir ama hepsinin ortak bir çerçevede buluşmasıyla.” (G3, Psikolog, 25.)

Öte yandan G3 yukarıda vermiş olduğu bu yanıt nedeniyle ‘yönetişim’ zihniyetinin sahadaki profesyoneller tarafından da paylaşıldığı görülmektedir. G8, ise projelerin geleceğiyle ilgili kuramsal çerçevede yer verilen ‘fon bağımlılığına’ dikkat çekmektedir. G8, projelerin geleceği konusuna bu ilişki üstünden bakmaktadır.

“Bir 3-4 yıl şu an ülkedeki duruma Suriyelilerin durumuna baktığım zaman bu 3-4 yıl daha sürdürülebilir gibi geliyor. Çok uzun vadede ben sürdürülebileceğini düşünmüyorum. Mesleki olarak da kişisel olarak da sosyal yardımların insanları bağımlı hale getirdiğini düşünüyorum. 7-8 yıldır başka bir ülkede yaşıyorsun sadece sosyal yardımlarla geçimini sağlamaman gerekiyor. Devlete ya da AB projesine bağımlı hale geliyorsun. İstihdam uyumun bir parçası. İş şartlarını öğreniyorsun. İnsanları da bağımlı haline getirmemek adına ben sosyal yardımların çok uzun vadeli olacağını düşünmüyorum. Belki sadece bu şekilde hizmet veren ofisler açık kalabilir. Sadece spesifik hizmet veren özel eğitim sağlık anlamında ama diğer türlü sürdürülebilir olduğunu düşünmüyorum.”

G10 ise bu durumun göçün devamlılığı ilişkili olduğunu söylemektedir. Öte yandan Avrupa Birliği’nin belirleyici etkisine dikkat çekmektedir.

“Şu anda devam etmesi bu şekilde gidecek herhalde devlet katkısı bu işin içine de girerse şey fazla bulaşacak halk tarafından ne diyeyim rahatsızlık fazlalaşabilir. Şu anda biliyor ki ben AB destekli bir projeyim. Paramı oradan alıyorum. Desteğimi o şekilde yapıyorum. Biz şu anda burada herhangi bir maddi hizmet vermiyoruz. Ama veren yerler var. Onlarda biliyor ki AB desteğinden geliyor bu. Bu devletin de ekonomik olarak kaldırabileceği bir şey olduğunu sanmıyorum. Burada mülteci devamlılığı olduğu sürece bence sürdürülebilirliği de devam eder diye düşünüyorum.” (G10, Sosyal Hizmet Uzmanı,26)

Avrupa Birliği’nin bu etkisi yalnızca finansal bir ilişki olmanın ötesinde Türkiye’de sivil toplumun sektörleşmesi üstünde de belirleyicidir. Türkiye, göç alan, göç veren ve aynı zamanda bir geçiş ülkesi konumundadır (Deniz,2014). Bu nedenle göç alanında sivil toplumda çok sayıda proje gerçekleştirilmektedir. Buna rağmen projelerin kendisinin sürdürülebilirliği tartışmalıdır. Bu durumun bir geleceksizlik yarattığı konusunda profesyoneller yüksek bir farkındalığa sahiptir ve bunun daimî baskısını hissetmektedirler.

5.1.4 Performans: Projelerin Ölçülmesi

Sivil toplum kuruluşları fon veren kurumlarla yaptıkları sözleşmeler çerçevesinde projeler gerçekleştirmektedir. Yürütülecek proje süresince yapılacak olan faaliyetlerin niteliği ve sayısı açıkça belirlenmektedir. Proje içerisinde yer alan bu faaliyetler söz verilen sayıda ve hedeflenen kitlelere yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu hedefler başarı göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Hedefler, projenin hibe sözleşmesinde ölçülebilir verilere dayanmaktadır.

Bu sayıların gerçekleştirilmesinde en büyük sorumluluk sivil toplum profesyonellerine aittir. Projenin sorumluluğunu üstlenen sivil toplum profesyonelleri hedefledikleri performans göstergelerini proje sonunda elde etmeye çalışmaktadır. Proje süresince bu göstergelerin elde edilmesi hem sivil toplum kuruluşunun ‘yönetim organının’ gözetiminde hem de ‘bağışçı’ kurumun değerlendirmesi altındadır. Bu nedenle projelerin uygulanmasında performans, kuruluşun ve profesyonelin geleceğini belirleyen kritik bir değere sahiptir.

Profesyonel, çalışma süresini uzatabilmek için iyi bir performans sergilemek zorundadır. Sivil toplum kuruluşu varlığını sürdürebilmek için projeyi başarılı bir biçimde tamamlaması gerekmektedir. 1 yıldan uzun bir süredir bu alanda çalışan G3 bu durumu şu şekilde aktarmaktadır: “(...) *Hep bir hedef yakalama durumumuz var. Biz proje olarak o sayıları taahhüt ederek giriyoruz projede o sayılara ulaşmamamız gerekiyor hem de o proje zamanının sınırlı oluşuyla stres ve baskı oluyor*” (G3, Psikolog, 25.). Projelerin belirli bir süre içerisinde gerçekleşmesi zorunluluğu daha yüksek bir çalışma temposunun doğmasına neden olmaktadır. Ağır ve yoğun çalışma koşullarının yarattığı baskı, profesyonelliğin deneyimlenme biçimlerinde belirtilen yıpranmayla ilişkilidir.

Projenin başarı gösterebilmesi için vaat edilen sayılara ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan “sayısallaştırma” performansın ölçülmesinde temel niteliğini oluşturmaktadır. Nitekim sayı-performans ilişkisi G10’un şu ifadelerinde açıkça görülmektedir:

“Tabi ki, çünkü ulaşman gereken bir sayı var. Sen bir yandan verimli olmaya çalışıyorsun. Ama ulaşman gereken sayı arttıkça insana verdiğin kapasiten

azalıyor. Bir kişiye belki 10 günümü ayıracaktım benim sadece 1 kişiyle değil aynı zamanda 30-40 kişiyle görüşüyorum. Bu da ister istemez verimliliğimi azaltıyor. Bu projenin proje kapsamında olmanın böyle bir dezavantajı var bence. Hani bu olay belki gönüllü devam ettirilebiliyor olsa daha rahat ilerleyebilir tabii o zamanda bu kadar söz sahibi olunur mu bilmiyorum.” (G10, Sosyal Hizmet Uzmanı,26)

Sivil toplum kuruluşlarındaki projelerde özellikle istatistik çalışmasının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için icat edilmiş olan bir uzmanlık olarak ‘meal’ (monitoring, evaluation, and learning) uzmanı bulunmaktadır. Bu uzman proje hedeflerinin gerçekleştirilmesinde zorunlu olan sayısal hedefler ve uzmanların bu hedefe ulaşmadaki performansının ölçülmesini sağlar. Bu uzmanlık pozisyonu özellikle kapitalist rasyonelleşme ve teknikleşmenin sivil toplum kuruluşlarındaki karşılığı olarak ele alınabilir. Sahada olduğum süre zarfında yaşadığım bir deneyim, benim de performans baskısının profesyoneller üzerindeki etkisini gözlemleyebilmemi sağladı.

“X kişisi Halep Ankara Altındağ’a göç etmiştir ve çocuklarını okula kayıt yaptırmak istemektedir. Okul yönetimi çocuğun yaşının Suriye’de bıraktığı sınıf ile uyumsuz gerekçesiyle kayıt yapmamaktadır. Bu çocukların orta okula kayıt yaptırmak için yaşlarının çok büyük olduğu ve bunun pedagojik bir sorun olduğu belirtilmektedir. Çıracılık yaygın eğitime kayıt yaptırabilecekleri ilçe milli eğitim müdürlüğü ile görüşüldüğünde söylenmiştir. Daha sonra Çıracılık yaygın eğitim merkezine gidildiğinde ise buraya kaydolmak için A1 Türkçe gerektiği belirtildi. Bu nedenle çocuklar çıracık yaygın eğitime başlayabilmek için önce Halk Eğitim Türkçe kursuna yazdırılmak üzere götürüldüler. Halk eğitim merkezinde daha önce Türkçe kursunu yarıda bıraktıkları ortaya çıktı. Kurs merkezi servis vb. giderler nedeniyle gerçekten devam etmeye istekli olmaları koşuluyla yeniden kayıt alabileceklerini belirtildi. Bu hikayedeki kardeşler için bir tam güne yakın uğraşıldı. Geçici bir ara formül olarak halk eğitime kayıt gerçekleştirildi” (Öz, alan notu)

Bu çocuklar, derneğin proje vaka sonuç raporunda sayı ile sembolize edilmektedir. İstatistik marifetiyle kurulan verimlilik ölçüm sistemi proje temelli çalışma yönteminin önemli bileşenlerinden biridir. “İstatistik ait olduğu sistemi yeniden üretir ve günlük yaşamın kırkyamalarını oluşturan çok sayıdaki operasyonları ve öyküleri alanı dışında bırakır” (De Certau,2008, s.53-54). Temel amaç, verimliliğin yükselmesi için daha çok

insana ulaşma çabasına yönlendirmektedir. Bu baskı ise profesyonellerin anlatılarında bir yabancılaşma teması olarak ortaya çıkmaktadır.

“Bir buçuk yıldır aynı ekiple aynı işi yaptığımız için belki bunu gözlemleyebiliyorum. Farklı insanlar gelse ben farklı projelere gitsem belki bu kadar net konuşamam ama. İlk baştaki dünyayı kurtaracağız ideali törpüledi. Hem bu işteki streslerden insanların bitmeyen dertlerinden hem de donörden partnerlerden bir takım bir şeylerin istenmesinin de getirdiği yorgunluktan bir noktada o şey ister istemez törpüleniyor.” (G11, İdari sorumlu, 25)

Profesyonelleşme, bireyi iyi yönlü bir değişiklik yapma ideali ile başladığı bir işten sadece hedef gerçekleştirmeye yönelik bir yabancılaşmaya sürüklemektedir. Sayılarla gerçekleştirilen ölçüm performans ölçütü olduğu gibi bir denetim mekanizması haline gelmektedir. Benim gözlemim bu baskının kolay içselleştirildiği yönündedir. Proje temelli çalışmanın yarattığı güvencesizlik bu kabullenme sürecinde etkilidir. Öte yandan her türlü performans düşüklüğü bir tür amatörlük olarak algılanabileceği düşüncesi nedeniyle bu baskıyı işin bir parçası olarak kabul ettiklerini söylemek mümkündür.

“Evet her ay sonunda sayımız bu kadar hedeflerde böyleyiz hedeflerde böyle geriyiz diye ister istemez üzerinizde bir baskı oluşturuyor. Diğer projeleri bilmiyorum. Bu benim ilk projem. Aynı donörle devam ettik. Belki de diğerlerinde daha ulaşılabilir ya da daha fazla açıklanabilir şeyler vardır. Ben bu dönörden bu anlamda bu baskıyı hissediyorum. Çözümler üretmeye çalışıyoruz. Bir de proje yöneticisinin ofiste sürekli olarak durması gerekiyor. Bizim ofisimizde proje yöneticisi sürekli olarak bulunmuyor. Vaka ekibi psikososyal destek birimi hukuk birimi kendi kendimize hedeflerimize ulaşmak için yollar buluyoruz.” (G8, Sosyal Hizmet Uzmanı, ,24)

Göç alanındaki sivil toplum profesyonellerinin ürettikleri çözüm yolları, iş bağlamında işçi ve işveren ilişkisinin bir örneğini oluşturmaktadır. Bu nedenle bu alandaki profesyonellerinin performans baskısı karşısında üretmeye çalıştıkları çözüm yolları bulunmaktadır.

“Sen şey yapmaya çalışıyorsun orada bir tane insanın sağlık raporu çıkarması lazım. Üç ay altı ay süren bir iş falan. Donör sana diyor ki ayda 300 kişiye ulaş. Bir kişiyle 15 vakalık iş yükü alıyorsun aslında. Orada onların görülmemesi büyük bir şey bir çalışan için. EmegİN görünmezliği onun yarattığı hayal kırıklığı, onunla alakalı ama işte süreç içerisinde birtakım şeyler geliştiriliyor. Taktikler sayıları bir şekilde kotarıyorsun. Bilmiyorum yanlış doğrusu tartışılır. Bu projenin bu kaynaklarıyla elimizden gelen bunlar biz istemiyor muyuz? 5 tane psikolog olsun 20 tane vaka çalışanı olsun. Ankara’daki 90.000 mülteciye ulaşalım. Hepsinin hastanesine gidelim okuluna gidelim. Öyle bir şey yok maalesef.” (G11, İdari sorumlu,25)

Proje hedefleri doğrultusunda şekillenmiş olan gerekliliklerin yerine getirilmesi bağışçı kuruluşun proje hakkındaki tutumunu belirlemektedir. Çalışılmakta olan projenin yanı sıra yeni projelerin gerçekleştirilmesi için performansın yüksek tutulması gerekmektedir. Projede gösterilen performans, yalnızca projenin performansı olarak kalmamaktadır. Bir projede gösterilen performans aynı zamanda sivil toplum kuruluşunun başarısı olduğu için aynı ya da başka bir bağışçı kuruluşunda yeni kaynak bağışını etkilemektedir. Bu nedenle performansın ölçülmesi ve paylaşılması sürekli olarak gündemdedir.

Bu durumun oluşmasında sivil toplum kuruluşlarından daha çok bağışçı kuruluşların etkisi bulunmaktadır. Bağışçı kurumlar başvuran kurumları değerlendirirken daha öncesinde gerçekleştirdikleri projelerde üretmiş oldukları sonuçları dikkate almaktadır. Öte yandan sivil toplum kuruluşlarının bazı hibe çağrılarına başvurabilmesi için belirli bir maddi kapasitenin üstünde olması koşulu bulunmaktadır. Bu koşul sivil toplum kuruluşları için daha öncesinde belirli sayıda proje geliştirilmiş ve maddi kaynak elde edilmiş olması anlamına gelmektedir. Bağışçı kuruluşların değerlendirmelerini nicel olarak gerçekleştirmeleri ölçülebilir ve kanıtlanabilir olmasıyla açıklanmaktadır. Bu da sivil toplum kuruluşlarının bir üretim bandı ya da bir hizmet işletmesi gibi çalıştıklarını göstermektedir. Sivil toplum kuruluşlarının sürekliliğini sağlamak orada çalışan insanların maaşlarının garantisini anlamına gelmektedir. Kâr amacı gütmeme iddiası geçerliliğini yitirmektedir.

“Onunla alakalı belki nicel nitel muhabbeti sayısından içeriği onu da bu projelerin de olayı şeydir ya parasını veriyorsun çıktısını bekliyorsun sonra onu ölçüyorsun ölçebildiğin sayılar daha kolay olduğu için onların önceliğini de anlayabiliyorum. Kaç milyarlardan bahsediyoruz. Onların da birtakım şeyleri yönetmesi gerekiyor. Sayı ile parayı denkleştirmek daha kolay ama iyi güzel verimli verimsizi o parayla denkleştirmek bu yorumları daha sıkıntı daha farklı mekanizmalar gerektiriyor. Bu da onların kendi kapasitesinin kısıtlılığı. Değerlendirme kriterlerinin çeşitlenmesi eklenmesi çıkarılması farklı perspektiflerin değerlendirmeye katılması.” (G11, İdari sorumlu,25)

Değerlendirme kriterlerinin nicel verilerle sınırlı oluşunun yanı sıra bu derece değerlendirmeye ihtiyaç duyulmasının nedeni kuramsal çerçevede yer verildiği gibi sivil toplumun sektörleşmesiyle doğan rekabet ortamıdır. Rekabet kültürü doğrultusunda proje temelli çalışan sivil toplum kuruluşlarının hibe alabilmek için daha iyi performans göstermeleri gerekmektedir. Göç alanında sivil toplum kuruluşlarının birbiriyle bir

rekabeti söz konusudur. Hibe çağrılarını kazanabilmek için sunulan proje tekliflerinde, sivil toplum kuruluşlarının mevcut performansı ve bu performansın ölçülmesi etkili olmaktadır. Bu performans hassasiyeti sektörleşmenin bir kanıtı olduğu gibi rekabet ortamını güçlendirmektedir.

5.1.5 Göç Alanında Sivil Toplum Kuruluşları Arası Rekabet

Göç alanında sivil toplum kuruluşları arasında rekabet sivil toplumun sektörleşmesi temelinde ortaya çıkmıştır. Bu rekabet, üstü örtülü ve dile getirilmeyen bir durumdur. Kısıtlı sayıda kaynağa, benzer faaliyetlerde bulunan sivil toplum kuruluşları benzer yollarla ulaşmaya çalışmaktadır. Projelerde performans ölçülmesi ve değerlendirilmesiyle bağışçı kuruluşları etkilemeye yönelik gelişen rekabet ortamı pekişmektedir.

Rekabetin temel motivasyonu, bağışçı kuruluşları etkilemektir. Bağışçı kuruluşlar sağladıkları projelere fon vermek için eleme yaparak bir seçimde bulunmaktadır. Projeleri kabul edilmeyen kuruluşlar eğer fonlara bağlı olarak faaliyetlerini sürdürüyorsa kendi öz kaynaklarıyla projelerini gerçekleştirmeleri ve varlıklarını sürdürmeleri zordur. Hem sivil toplum kuruluşu olmaları hem de aynı alanda kuruluşların birbirine duydukları ihtiyaçtan kaynaklı rekabet örtük bir biçimde gerçekleşmektedir.

“Çoğunlukla dayanışma özelinde ama bunun ben Keçiören’de bulunmamıza bağlıyorum. Biz Altındağ’da bulunsaydık çok fazla kurum var. Çok fazla proje var. Orada daha bir yarış haline gelebilirdi. Onların 300 danışanı var bizim 200’le kalmamız lazım gibi. Az çok aynı kurumlar fonluyor bu tarz projeleri. O veriler karşılaştırılıyor bir şekilde. Sen daha az yaparsan bir sonraki şeyde fon alma ihtimalin düşer. O yüzden bizim Altındağ’daki kalabalıktan uzak olmamızın bir avantajı olduğunu düşünüyorum. Rahat nefesle çalışma alanı bırakıyor. Ama iş birliği içindeyiz onu rahatlıkla söyleyebilirim şu an için. Biz Keçiören’deyiz. Altındağ ve Mamak’ta başka dernekler, Yenimahalle’de başka dernekler var. Onlarla sürekli dayanışma iş birliği içerisindeyiz. Onlar bizi arıyorlar. Biz onları arıyoruz. Paylaşıyoruz. Onların yapabildiği var. Bizim yapabildiğimiz var. Kim neyi yapabiliyorsa böyle bir dönüşüm var.” (G11, İdari sorumlu,25)

Farklı sivil toplum kuruluşlarını aynı bağışçı kurumlar fonlayabilmektedir. Öte yandan projenin gerçekleştiği konum sivil toplum kuruluşları arasında rekabete etki eden bir kriter olarak görülmektedir. Derneklerin birbiriyle iletişimi ve dayanışması dernekleri birbirlerine bağlı hale getirmektedir. Öte yandan alanda çalışanlar birbiriyle bağlantılı

oldukları için kurumlar arasında enformel ilişkiler oldukça yaygındır. Sektörleşmenin etkisiyle dönüşen sivil toplum kuruluşları arasında sözleşme süresi bittikten sonra yine başka bir sivil toplum kuruluşunda çalışmaya devam edildiği gözlenmektedir. Sivil toplum kuruluşları arasında olduğu gibi sektörleşme dolayısıyla profesyoneller arasında bir rekabet söz konusudur. Bu rekabet ortamı proje süresi boyunca belirli çatışmalar ve anlaşmazlıklar meydana getirmektedir.

5.1.6 Profesyoneller Arasında Rekabet ve Çatışma

Kurumlar arası rekabetin yoğunlaşması profesyoneller arası rekabeti beraberinde getirmektedir. Özellikle bu alanda istihdama olan ilginin artışı piyasada işe olan talep gibi sebeplerle sivil toplum kuruluşlarının projelerinde çalışmak için yoğun bir talep oluşmuştur. Türkiye özelinde sosyal bilimler alanlarından mezun gençlerin iş bulmada yaşadıkları problemler, sektörleşme ve rekabetin birlikte içselleştirilmesine yol açtı. Rekabetin başlangıç noktası işe giriş sürecinde yaşanmaktadır. Bir önceki bölümde açıklandığı üzere profesyonellik sürecinin bir parçası olan gönüllülük ve staj süreçleri bu rekabetin doğal bir parçasıdır. Öte yandan bu süreçlerin sonunda çok az kişi tam zamanlı olarak işe başlayabilmektedir. Türkiye'ye göç eden kitlelerin büyük çoğunluğunun Arapça konuşması nedeniyle Arapça bilmek önemli kriterlerden biri haline gelmiştir.

“Meslek elemanı bulmak bu anlamda zor. Sahada çalışacak meslek elemanı bulmak. Bazı kurumlar Arapça da arıyorlar. Ben çok fazla şey biliyorum. Sırf Arapça olduğu için meslek elemanı olmasa da PDR, sosyal hizmet psikolog olmasa da bir mühendisin bile insani yardım alanında çalıştığını biliyorum” (G8, Sosyal Hizmet Uzmanı,24,)

Belirli niteliklere sahip kişilerin dahil olmasıyla sektörleşmenin getirdiği rekabet daha da artmış oldu. Bu rekabet yalnızca projede bir iş bulma aşamasıyla sınırlı değildir. Projeler sınırlı sürelerle gerçekleştirildiği için profesyoneller sık sık proje ve kurum değişikliği yapmaktadır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarındaki ‘profesyoneller’ sürekli yüksek performans sergileme ve fark yaratma çabasını ortaya koymaktadır. Proje süreleri bittiğinde eğer süre uzatılmazsa bir iş güvencesinden yoksun kalmaktadır. Öte yandan proje süresi bittiğinde aynı kuruluş içerisinde başka bir projeye geçiş yapabilmesi için eski projede kalanlardan ayıran bir ‘farka’ sahip olması gerekmektedir.

Profesyonelleşmenin vaat ettiği performans gösterme baskısı fark yaratanların işe devam edeceği, kalan eşitlerin ise eleneceğini açıkça göstermektedir. Rekabetin oluşma ve kendini gösterme biçimleri profesyonellerin aralarındaki iletişimi etkilemektedir. Sektörleşmiş olan sivil toplumda ortak değerleri paylaşmak yerine iş yükünü paylaşmak ön plana çıkmaktadır.

“Büyük bir krize dönüştüğü zamanlar tabii olmuştur. En başta çalışmaya başladığımızda mutlulukla her şeyi ben yaparım diye düşünüyordum. Bir de şöyle bir durum var. Sonuçta bu proje ortak bir proje. vaka sayıları hep bizim sorumluluğumuzda o hafta bize 50 vakanın gelmesi hep bizim sorumluluğumuzda. Başarılı olduğumuzda tercümanı avukatı şoförü vakacıyı da tebrik ediyorlar. Ama başarısız olduğu zaman vakacıya bu sayılar olmadı. Bunu gözlemleyince motivasyonlar çatışmalar daha açığa çıkıyor. Ben bunu başardım omuzladım yükledim. Bunu da görünce herkesten aynı motivasyonun olmasını bekliyoruz. Ya da aynı çalışma şeyini bekliyoruz ben bir vaka için çok uğraşırken diğeri bunun için uğraşamam diyorsa sıkıntı. Ben uğraşacaksam sen de uğraşacaksın.” (G4, Sosyal Hizmet Uzmanı, 24,)

Rekabet çalışanların birbirlerinin performanslarını gözetmelerine neden olmaktadır. Bu yüzden kendi yaptığı iş kadar başkasının yapmadığı işe odaklanılması söz konusudur. Bu durum kendi farkını göstermeye çalışmanın yanı sıra bir başkasının iş yükünü üstlenmenin karşılığını alma beklentisinin doğal bir sonucudur.

“Onları yani konuşarak çözmeye çalışıyoruz. Önce şunu yapmamız lazım hayır önce bunu yapmamız gerekiyor diye. Onlar daha mesleki düzeyde kaldığı için idare ediyor. Anlaşıyor üzerinde kişisel kırgınlıklardan kişisel beklentilerden ve bunların gerçekleşmemesinden kaynaklanan tepki durumları biraz daha derine iniyor aslında. Ben daha çok çalışıyorum. İşte şu daha az çalışıyor. Aynı maaşı alıyoruz. Aynı saatte buradayız. Ben üç kişilik iş yapıyorum. Yeterince takdir görmüyorum. Bugün daha fazla vaka aldı. Ben daha fazla aldım. O almadı. Bu şoför daha çok dışarı gitti. Ben gitmedim. O şeyler olabiliyor. O da işte bu işin stresli olmasından kaynaklı sürekli bir krizle iç içeyiz. Sürekli bir ihtiyaç bir şeylerin yapılması gerekliliği o insanlarda baskı yaratıyor. O yüzden yeterince değer gördüğünü hissetmemem yeterince çalıştığını görülmediğini düşünme olabilir. Oluyor.” (G11, idari sorumlu, 25,)

Bu durumun oluşmasında her birinin farklı meslek önceliğinin olması etkilidir. Vaka sayısını sürekli olarak tutturmanın yanı sıra her birinin çalıştıkları vakaya yönelik olarak gerçekleştirdikleri mesleki işler bulunmaktadır.

” Senin dediğin gibi çok farklı ve böyle çok yönlü bir operasyon gerçekleşiyor burada. O yüzden aynı anda bir kişiyle böyle üç beş kişi birden ilgilenebiliyor. Şoförü, tercümanı, avukatı, vakacısı var. Hepsinin kendi mesleki şeyi gereği ve orada yapılması gereken işler gereği birtakım öncelikleri var” (G11, İdari sorumlu, 25,).

Göç alanında profesyonelleşmenin bir araya getirdiği farklı meslek grupları arasında önceliklerin farklı olması ve proje etrafında bir faaliyetin örgütlenmesi çatışmalı durumları açığa çıkarmaktadır. Meslek gruplarının önceliklerinin tek bir potada, proje içerisinde eritilmesi sonucu ortaya çıkan bu durum, mesleki işlemlerin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

“Yani şimdi hep her zaman tabii de böyle iyilik halinde olmuyor. Tabii de bu farklı meslek grupları farklı insanlar olduğumuz için tabii de çatışmalar oluyor. Bir de bazen işte sosyal hizmet uzmanının getirdiği bir görüş oluyor. Aldığı bir eğitim oluyor. Psikoloji, PDR'nin bir bakış açısı oluyor. O bakış açılarındaki belki farklılaşmalar yaşayabiliyoruz. Ben psikoloji mezunuyum ama vaka takımında çalışıyorum vaka yönetim sorumlusu olarak. Pss (Psiko-sosyal destek uzmanı) takımının başka bir görüşü bakış açısı oluyor. Bizim başka bakış açımız oluyor. Hukuk danışmanın başka bakış açısı oluyor. Belki orada düşünme biçimlerimiz çatışıyor. İdare kısmında biri olabilir tercümanlardan olabilir herkes kendi doğal bakış açısından baktığı için hep demeyeyim bazen ortak noktada bulaşmadığımız zaman olabiliyor. Bir kriz olarak değil de sorun olduğu zaman oldu. Konuşmaktan başka çaremiz yok. Mecbur konuşarak çözdük.” (G3, Psikolog,25,)

Proje içerisinde yer alan profesyonellerden aynı meslekten olanlar bir takım halini almaktadır. Bu aynı meslekten olanların gruplaşmasını ortaya çıkarmaktadır. Bu grupların öncelikleri ve farklılıkları diğerleriyle kurdukları iletişime yansımaktadır. İş yükünün dağılımı aynı meslek grubu içerisinde olanlarda daha rahat paylaşılmaktadır. Profesyoneller işlerini performans göstergelerine uygun olarak yapmaya ve fark yaratmaya odaklanmışlardır.

Paylaşılan ortaklıkların yerini iş yükü aldığı için sorumluluğun paylaşılması çatışmalı bir hale gelmektedir. Bu nedenle Goffman'ın dediği gibi bir takımın üyeleri birbirinden farklı olsa performans ekseninde bir örgütlenme gerçekleştiği için takım üyeleri arasındaki farklılıkları azaltmaktadır.

“Tüm takım arkadaşları birbirlerinin hareket ve davranışlarına güvenmek zorundadırlar. Buna göre, takım arkadaşlarını birbirlerine bağlayan karşılıklı bir bağımlılık söz konusudur. Bir takımın üyeleri (genelde olduğu gibi) düzende toplumsal farklı resmi statü ve rütbelere sahip olduklarında, takım üyeliği tarafından

yaratılan karşılıklı bağımlılık muhtemelen düzendeki yapısal veya toplumsal uçurumları aşacak ve böylece düzen için çimento işlevi görecektir” (Goffman, 2014, s.86-87)

Bu takımlar arasındaki çatışma farklı önceliklere dayandığı kadar profesyonelleşmenin farklılıkları sildiği ve performans doğrultusunda şekillendirmesi etkilidir. Bu noktada sektöre entegre olan sivil toplum kuruluşlarında profesyoneller için bir amaç ve ortaklık etrafından örgütlenme hali çok daha arka planda kalmaktadır.

“Zaten daha çok çatışmalar takımlar arasında oluyor. Verdiğim örnekler biraz şeydi. Faraziydi. O daha az vaka aldı. Ben daha çok aldım. Bunlar şöyle açılıyor. Mesela daha az vaka alan kişi daha çok vaka yönlendiriliyor. O sayılar dengeleniyor. Tercümanların görüşmelere girip çıkmasında sayı farkı varsa biri daha az görüşmeye giriyor. Daha az giren daha çok giriyor. Veya şoförler sırayla dinlendiriliyor. Bunlar başa çıkılan sorunlar. Takımlar arasında oluyorsa sürtüşmeler işte orada ortaya çıkıyor. Tercüman diyor benim dinlenmem lazım vakacı diyor görüşme acil bir an önce yapmamız lazım işte bir tane vaka alınmış Altındağ’da o gelmiş aynı mahalleden başka bir vakanın alınması lazım. Yarım saat arayla iki kere servis gönderiliyor. Şoför diyor neden iki kez gidiyoruz? Ama vakacılar biliyor son dakika çıkıyor. Çünkü işte şoförler vakanın nasıl yürütüldüğünü bilmiyor. Söylüyorlar tabi o adam benzini düşünüyor. Bunlar idari ve daha üstsel bir şekilde çözülmesi gerekiyor. Gruplar kendi aralarındaki sorunları hallediyor. Tercümanlar konuşuyor sen gir ben girmeyeyim vakacılar aynı şekilde ama karşılıklı olunca sen şunu yap ben bunu yapmayayım böyle bir şey oluyor. Sen kime iş buyuruyorsun o yüzden farklı gruplar arasında çok fazla şey yapılmamaya çalışılıyor. Sürtüşme yaratacak şeyler söylenmemeye çalışılıyor. Konuşmaya daha fazla dikkat ediliyor. Dışarda izlemesi ilginç” (G11, İdari sorumlu, 25).

Bu durum sivil toplum faaliyetini teknik bir işe dönüştürmektedir. Profesyonellik bu noktada tekniğin oluşmasını sağlamaktadır. Ortak noktaların az olması profesyonellerin profesyonelleşmeden önceki arka planlarıyla oldukça ilişkilidir. Bu arka plan, onların proje içerisinde geliştirdikleri kanaatlerin oluşmasında etkilidir. Profesyonellerin bu konuda birbirinden farklı düşündüğünü belirtmek gerekmektedir. Aralarındaki sınıfsal ayrımlar, etnisite ve kimlik ve inançlar aynı proje içerisinde farklı kanaatleri oluşturmaktadır.

“Kişilerin hangi bölgelerden ve yaşam şekillerinden geldiği de bence önemli. Çok sosyo ekonomik olarak yüksek bölgeden gelen biri burada yaşayan mültecilerin yaşam şartlarını standartlarını kültürlerini çok anlayamıyor. Çünkü mesela biraz daha kırsal kesim deneyimi olan birinin anlaması daha kolay. Benzer inanışlar, benzer kültürel adetler diyelim. Sonuçta kırsal kesimde de var. Çok birbirinden ayrı değil. Ama böyle çok sosyoekonomik olarak yüksek çevreden gelen biri bence bunu anlamıyor. Ya da yapılan şeylerin çok önemini de anladığımı düşünmüyorum. Ya hiç

anlamıyor ya çok abartıyor ortasını bulamıyor. Atıyorum mesela gıda desteğini ya çok abartıyor illa çok önemli olmazsa olmaz ya da hiç önemsemiyor bununla mı destek olacağız gibi düşünüyor. Yani o yüzden bilmiyorum. O noktada zorlandığımızı düşünüyorum. Bir de herkeste aynı motivasyon yok. Ben aşırı motive çalışırken karşımdaki kişi de o motivasyonu görmezsem bir sıkıntı yaşıyor o süreçte.” (G4, 26, Sosyal Hizmet Uzmanı)

Profesyonelleşme farklı kanaatleri silikleştirerek görünmez kılar. Profesyonellik, projede yer alan iş tanımlarının çerçevesini çizerek proje sonucunda ulaşacak hedefin gerçekleşmesine yönlendirmektedir. Bunca vurgulanan “profesyonellik” kavramıyla kastedilen daha çok; proje hedefleri doğrultusunda ölçülebilir bir performans sergileyerek projenin ve dolayısıyla sivil toplum kuruluşunun başarılı olmasını sağlamaktır. Bu başarının sağlanması farklılıkların silinmesi ve performansın rekabetle sağlanması üstüne kuruludur. Bu rekabet profesyoneller arasında gerçekleşerek temellenir. Profesyonellerin performans göstermeleri dışındaki faaliyetler uygun görülmeyebilir.

Sektörleşmenin yanı sıra profesyonelliğin oluşumunda bir diğer önemli unsur göç alanında yaşanan problemlerdir. Çatışmaların yaşanmasında alanda yaşanan problemler de etkili olmaktadır. “(...) büyük problemler oldu. Ya çözüldü ya da alışıldı. Yani çözülme sürecinde çok fazla oturuldu konuşuldu toplantı alındı. Birtakım mekanizmalar geliştirilmeye çalışıldı. Bir miktar işledi. Bir miktar da tolere edilmeye başlandı” (G1, Tercüman, 24). Bu sorunların her birinin profesyonelleşmeyle olan ilişkisini göstermek için göç alanında sivil toplumda sektörleşme dışında profesyonelliğin oluşumuna etki eden sorunlara yönelik olarak ikinci bir analiz bölümü yer almaktadır.

5.2 GÖÇ ALANINA ÖZGÜ PROBLEMLERİN PROFESYONELLEŞMEYE ETKİSİ

Göçmenlerin, göç etme biçimi ve göç ettiği ülkede tanımlandığı statüye bağlı olarak yaşadığı problemler çeşitlenmektedir. Dolayısıyla bu alanda çalışan profesyonellerin baş etmek durumunda kaldıkları sorunlar ve vakalar da çeşitlenmektedir.

Bu bölümde savunulan argüman, çalışmanın temel problemiyle bağlantılı olarak şöyledir; göç alanına özgü problemler, sivil toplumda bu alandaki profesyonelleşmenin oluşumunda etkilidir. Bu argümanın nedeni göç alanına özgü problemlerin profesyonellik

kavramının temel unsurlarını biçimlendirmesidir. Sonuç olarak sahadaki problemler göç alanında sivil toplumda profesyonelleşmeyi etkilemekte ve profesyoneller üstünde duygusal bir yük yaratmaktadır. Literatürdeki profesyonellik kavramındaki yaklaşımlara ve sahadaki verilere dayanarak bu argüman temellendirilmektedir.

Profesyonellik kavramı meslek, uzmanlık ve eğitim olmak üzere üç unsur temelinde değerlendirilmektedir. “Meslek grupları üzerine yapılan sosyolojik araştırmalarda, açıklamaların geliştirilmesinde yaygın olarak üç kavram kullanılmıştır: meslek, profesyonelleşme, profesyonellik” (Evet,2013, s.781). Alana özgü problemler mesleğin kurulmasını şekillendirmektedir. Örnek vermek gerekirse alandaki problemler etrafında kamuda yer alan memurlar ‘göç uzmanı’ ya da ‘sosyal uyum uzmanı’ olarak bürokrasi içerisinde yer almaktadır. Sivil toplumda göç alanında çalışanlar ise istihdam edildikleri proje çerçevesinde iş yapmaktadır. Bu yüzden sivil toplumda yapılan iş kamuda çalışanlara göre ‘sorunlarla’ daha iç içedir. Projeler mevcut sorunlar üstünde çözüm üretme hedefiyle gerçekleştirilmektedir. Bu, ‘yapılan işin odak noktası’ haline geldiği için göç alanında profesyonelleşmeyi etkilemektedir. Göç alanında sivil toplumda, sorunlara odaklanmış psikologlar, sosyal hizmet uzmanları, sosyologlar, tercümanlar ve idareciler yer almaktadır. Aynı zamanda bu meslek sahipleri kullandıkları mesleki teknikleri alandaki sorunlara uygun çözümü bulmak için seçmektedir.

Göç alanındaki sorunlara ilişkin alandaki sorunlara dair derinlemesine bilgi sahibi olunması sivil toplum kuruluşları tarafından çalışanlardan istenilmektedir. Bu talep iş ilanlarında açık bir şekilde yer almaktadır⁶⁹. Göç alanındaki problemler, göç sürecinin dinamiklerine bağlı olarak oluşmaktadır. Bu sorunlara dair bilgi ‘uzmanlığın’ oluşmasında etkilidir. Friedson (1974) dediği gibi profesyonellik eğitimle kazanılmakta ve uzmanlıkla icra edilmektedir.

⁶⁹ <https://gelbasla.com/care-is-looking-for-protection-and-srh-manager/12680.html>

<https://gelbasla.com/project-officer-%E2%80%93-emergency-relief/12655.html> İki farklı kuruluşun açmış olduğu örnek iş ilanında Türkiye ve Suriye’deki bağlama ve göç ile ilişkileri konular hakkında bilgi sahibi olmak aranan bir özellik olarak belirtmektedir.

Göç alanında düzenlenen farklı uzmanlık eğitim programlarına bakıldığında bu sorunların etkisi açıkça görülebilir⁷⁰. Alandaki sorunlar eğitimlerin sıklığını ve eğitimlerin içeriğini yapılandırmaktadır.

Profesyonellik kavramı ‘konuya hâkim’, ‘çözüm odaklı olmayı’, ‘takım çalışmasını’, ‘sorunların yönetimi’ gibi pratikleri öne çıkarmaktadır. Profesyonellik kavramı etrafında arzu edilen pratiklerin her biri sahadaki problemlerle ilişkilenebilmektedir. Bu ilişki işin çözümlere bağlı olarak ilerlemesiyle gerçekleşmektedir. Bu yüzden göç alanındaki problemlere bulunan çözümler yaygınlaştırılarak iyi uygulamalar olarak paylaşılmaktadır⁷¹. Profesyonelliğin gerekleri, koşulları ve pratikleri göç alanında üretilen çözümlere odaklanılarak kurulmaktadır.

Göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar ve bütün bu sorunların zaman içerisinde değişiklik göstermesi de sivil toplumda çalışanların sorunlarının göç süreçlerinin seyriyle paralel olarak bir esneklik yaratmaktadır. Çalışılan kişilerin yaşadıkları sorunlar çok uluslu ve çok katmanlı bir dizi politik gelişmeye bağlı olması bu esnekliği güçlendirmektedir. Göç alanındaki karmaşık sorunların sivil toplumda göç alanında profesyonelleşmeyi etkilemesi profesyoneller üstünde duygusal bir yük yaratmaktadır.

Bahsi geçen bu sorunlar; dil farklılığı, kültürel farklar, etnik ve dini aidiyetler, toplumsal cinsiyet rollerinde görülen farklar ve kuşak meselesi başlıkları altında kategorize edilmektedir. Projeler çerçevesinde yapılan faaliyetler göçmenlerin yüzleştikleri sorunlara yönelik çözümler sunmayı amaçlamakta ve bunu sivil toplum kuruluşu adına

70 Kondrad-Adeneur Stiftung ve İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi'nin farklı üniversitelerde düzenli olarak gerçekleştirdikleri ‘Göç Sertifika Eğitim’ Programının içeriğine bakılarak alandaki sorunların bu alanda uzman-egitiminin bir parçası haline geldiği görülebilir: <https://www.kas.de/documents/283907/15016178/Program+10.+GSP++Mersin.pdf/8a024951-eddb-9df1-0cf4-8d9f1e6c76b3?version=1.0&t=1634732976438>

Göç araştırmaları Derneği'nin düzenlenmiş olduğu bir eğitim olan 'Sosyal Uyum' eğitiminde yine alandaki sosyal ve kültürel sorunlara 'entegrasyon' temelinde odaklanıldığı görülmektedir. Bu eğitimde de görülebileceği üzere alandaki sosyal-kültürel problemler uzmanlığın bir parçası haline geldiği görülebilir. <https://www.gocarastirmalari.dernegi.org/attachments/article/73/sosyal-uyum-egitimi-haziran-2019.pdf> Göç Araştırmaları Vakfı'nın düzenlendiği 'Göç Yönetimi ve İhtisas Politikaları' eğitim programında kültür, kimlik ve dini aidiyet ekseninde alana ait sorunlar uzmanlığın bir parçası olarak yer almaktadır. <https://gocvakfi.org/wp-content/uploads/2021/07/Go%CC%88c%CC%A7-Politikalari-ve-Yo%CC%88netimi-1%CC%87htisas-Programi-Tanitim-Kitapc%CC%A7ig%CC%86i.pdf>

71 İGAM, OXFAM, KEDV, H. D. D. (2020). *Good Practice Examples in Refugee Hosting in Turkey Survey Report*. (February). Erişim adresi: https://igamder.org/uploads/belgeler/Report_Good%20Practice%20Examples%20in%20Refugee%20Hosting_Final_20%2002%202020.pdf

yapmaktadırlar. Bu kırılğan grupla yaşanan karşılaşmanın yarattığı duygusal yüklerle birlikte başka sorumluluklar da yüklenmektedirler. Bu anlamda bir sivil toplum çalışanı olmak, göçmenlerin haklarını savunmayı kapsayan, somut emek dışında başka bir emek biçimini de talep eden bir içeriğe genişlemektedir. Bu durum yalnızca mesai saatleri içerisinde gerçekleşen bir “iş” olmanın ötesinde profesyonelin hayatının her yerinde karşısına çıkmaktadır. G4, bu süreçte üstlendiği rol ve sorumluluk açısından durumu şu şekilde ifade ediyor.

“Hele devlet kurumlarında zaten anlatamıyorlar devlet kurumu çok ayrı onu saymıyorum bile. Kimlik dediği zaman il göçe gideceksin diyor gönderiyor. Biz de öyle değil tek tek dinliyoruz. Mesela sürekli şeyi soruyoruz başka bir sıkıntımız var mı? Evde başka bir sıkıntısı olan var mı? Bu soruları duymak tabii onların hoşuna gidiyor ilgilenildiğini düşünüyor. Biz gerçekten elimizden geldiğince destek olmaya çalışıyoruz” (G4, Sosyal Hizmet Uzmanı,26).

Sahada yaptığım görüşmelerde bazı profesyonellerin kendi ailelerinin dahi göçmenlere ilişkin bir sivil toplum kuruluşunda çalıştıkları için olumsuz yaklaştıklarını belirtmektedirler. Göç alanında çalışan sivil toplum profesyonelleri toplumsal önyargılara ve aşırı milliyetçi söylemlere karşı sık sık hayatın her alanında göçmenleri savunarak onların durumunu anlatmaya çalışmaktadır. Öte yandan profesyonellerin kendileri de milliyetçi söylemlerden etkilenmekte fakat göç alanında çalışmanın sorumluluğunu taşımaktadırlar.

“Kurum gerçekten araya girince toplumdaki önyargı daha da artıyor. Siz onları savunuyorsunuz. Evet ben savunuculuk yapıyorum. Kimin çocuğun başına bir şiddet olayı gelse ben onu savunacağım. Sen olsan seni de savunacağım. Uyuğuna bakmadan savunacağım. Senin diline dinine ırkına bakmadan savunacağım ben öyle düşünüyorum. Çünkü toplumda algı mültecilere sığınmacılara karşı olumlu bir algı değil. Çoğunda şey var. Bunu yakın akrabalarımın ve bazı arkadaşlarımdan duyduğum için de söylüyorum. Ülkelerini savunmuyorlar. Savaştan kaçıyorlar. İstihdam anlamında iş bulamıyoruz. Biz onlar yüzünden gibi algılar var. O yüzden kurum araya girdiğinde kurumlara karşı da bir düşünce var. Siz onlara yardım ediyorsunuz. Onlarla ilgileniyorsunuz. İlgilenmeyin onlar gitsinler. Beni ilgilensem de ilgilenmesem de ben onu hakkını savunsam da savunmasam da gitmeyecek. Geri dönmesi gibi bir durum söz konusu değil. Dışarda da arkadaşlarıma ve aileme karşı da bunu anlatmaya çalışıyorum” (G8, Sosyal Hizmet Uzmanı, 24).

Savunuculuk sadece mesai saatleriyle sınırlandırılabilir bir olgu değildir. Özel alanlarında da savunuculuk yapmaları, hayatlarını işleri çerçevesinde örgütlemeleri gerekmektedir. Sürekli yürütmek durumunda kaldıkları savunuculuk etkinliği

beraberinde çok daha esnek bir çalışma biçimini zorunlu hale getirmektedir. Bu alandaki profesyoneller, doğru bilgiyi çevrelerindeki insanlara anlatmak için çabalamaktadırlar. Doğru bilinen yanlışlara karşı sürekli bir ‘kendini anlatma’ çabası çalışma hayatının bir parçası haline gelmektedir. Bu sürekli açıklama ve savunma pratiği, yaygın olarak iş dışındaki hayatlarında ‘işe dair’ bir olgu olarak yer edinmektedir. Bunun yanı sıra profesyoneller bu anlatma çabası karşısında göçmenlere yönelik yoğun nefret söylemleri ve dezenformasyon ile mücadele etmektedir.

“Doğru bilinen çok fazla yanlış var. Ücretsiz muayene oluyorlar. Sıra beklemiyorlar. Üniversiteye sınavsız alınıyorlar. Şey değil yani. Aynı işlem oluyor. Ben hastaneye gidecek danışanım için 182 arayarak randevu alıyorum. Kendim için de 182 arıyorum. Üniversite sınavı için bizim üniversite sınavımıza girmiyorlar. Ayrı bir sınava giriyorlar. Ama sınavsız da alınıyorlar. Devlet onlara 1000 lira yardım yapmıyor. Kızılay kişi başı 120 lira yardım yapıyor” (G8, Sosyal Hizmet Uzmanı, 24).

Bu alanda karşılaşılan problemlerin öteki yüzünü göçmenlerle yaşanan problemler oluşturmaktadır. Göçmenlere yardım ve yönlendirme faaliyetleri gerçekleştirirken göçmenlerin kendilerine yönelik algısında çeşitli karışıklıklar yaratmaktadır. Bu nedenle, çalışanlar sürekli olarak temas ettiklere göçmenlere kendi işlerinin sınırlılıklarını açıklamak zorundadırlar.

“Bazı danışanlar süreci yanlış değerlendirip şey diye düşünüyor sen benim dediğimi yapmak zorundasın. Hani ben bunu istiyorum ben onunla bir plan yapıyorum komşum böyle dedi buna gidelim. Ben diyorum ki hayır olmaz. Biz seninle plan yaptık. Biz burada komşunun lafiyla biz hareket etmiyoruz. Bunu daha çok bir de Tercümanlara yapıyorlar belki onlarla konuşunca onlara yapıyorlar. Tercüman bir şey söylediğinde sen bilmezsin sen buna cevap veremezsin Halbuki zaten tercüman zaten bana sorarak cevap veriyor. Çok ısrarlı istemeler biz de insan olduğumuz için bizi de delirtiyor” (G4, Sosyal Hizmet Uzmanı,26).

Sivil toplumda çalışan profesyonellerin göç alanında göçmenlerle çalışırken ortaklaşan problemlerin her birinin profesyonellikle olan ilgisini ortaya koymanın önemli olduğuna inanıyorum⁷². Bu sorunların en başında dil konusunda yaşanan problemler bulunmaktadır.

⁷² Çalışmanın sahası dışında olsa dahi Yunanistan’da bir sivil toplum kuruluşunda gerçekleştirdiğim staj sırasında göçmenlerle yürütülen çok farklı bir projede benzer sorunları ve benzer ortaklıkları görmüş olmam ben de bu kanaatin daha da güçlenmesini sağlamıştır. Yunanistan’daki kurumda Afrika’dan göç

5.2.1 Dil Farklılığı

Göç alanında çalışan, farklı mesleklerden olup Arapça bilen kişi sayısının az olması nedeniyle sivil toplum kuruluşlarının projelerinde tercümanlar bulunmaktadır. Göçmenlerin doğru anlaşılabilmesi ve profesyonellerin kendilerini doğru anlatabilmeleri için ortak bir dili konuşabilmek önemli hale gelmektedir. İletişim kurmak bütün faaliyetleri gerçekleştirebilmek için elzemdir. Göçmenlerin demografik çeşitliliği, özellikle Arapça'da lehçe ve ağızların çeşitliliğini beraberinde getirmektedir. Tercümanlar karşısındaki kişinin ana dili, aksan ve lehçesine göre farklılıklar oluştuğunu söylemektedirler. Tercümanlar kimi zaman anlamakta zorlandıklarını belirtmektedirler. Uzun yıllar şoför olarak çalışan G5 bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“En çok zorlandığımız konulardan birisi bu anlaşıyoruz tarzları tavırları farklı olduğu için örneğin sağa sol diyorlar sola da sağ diye tarif ediyorlar. Yönleri farklı anlatıyorlar. Konuşma şeyleri hep yarım ve eksik konuştukları için anlaşılıyor. Bilmediklerinden yarım ve eksik konuşuyorlar.” (G5, Şoför, 51).

Bu güçlükler artık profesyoneller tarafından kabul edilmiş olup bu işin olağan bir parçası haline gelerek çözüm üretilmeye çalışılmaktadır. Bulunan çözümler tercümanları bütün çalışmalara dahil etmekle başlamaktadır. Göçmenin konuştuğu aksan ve ağız daha iyi konuşan bir tercüman var ise göçmen kişi o tercümana yönlendirilmektedir. Bu gibi çözümler yaygınlaştırılarak işin bir parçası haline getirilmektedir. Daha deneyimli bir tercüman kültürel yakınlığı rahat sağlayabildiği için daha iyi bir iletişim kurabilmektedir. Öte yandan yakın coğrafyalardan olsa dahi farklı kültürlerden gelen insanların gündelik hayatlarını düzenleme biçimleri birbirinden farklı olabilmektedir. Bu nedenle karşısındaki kişinin kültürünü ve bu kültürün şekillendirdiği pratikleri tanımak ve anlamak önemli hale gelmektedir. Dil ile bağlantılı olarak göçmenlerin kültürel farklılıklarının profesyonelleşmeyi şekillendirmesine daha yakından bakılmalıdır.

edenler bulunduğu için Fransızca bilen insana ihtiyaç duyulmaktaydı. Çalışanlar arasında Fransızca bilen sayısı ise azdı. Benim bu hikâyemde olduğu gibi başka benzerliklerin güçlü bir şekilde farkına vardım.

5.2.2 Kültür Farklılıkları

Göç alanındaki profesyoneller için kültür farklılığının en çok hissedildiği yer, zaman kullanımındır. Göçmenlerin gündelik yaşamında zaman kullanımını farklı gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu farklılık işlerin yürütülmesini etkilemekte, hatta aksatmaktadır. Bu yüzden bu alanda kültürel zaman kullanımını yönetmek, profesyonelliğin bir kriteri haline gelmektedir.

“En büyük yaşadığımız sıkıntılardan biri geç kalma erken gelmemedir. Bir şeyi zamanında yapmama gibi bir sıkıntıları var. Bu kültürel midir? Bir de diyorsanız 1’de orada olmuyorlar. Sürekli geç kalma geç gelme 9 da burada ol diyorsunuz mesela bir bakıyorsunuz 9.40 da ben uyumuşum şimdi geliyorum diyor. Bunu bir kere yaşasak o şahısla ilgili diyeceğiz ama sürekli bunu yaşıyoruz. Biz artık 1 dediysek 1.30 da gelir o. Tercüman var sonuçta yazıp veriyoruz biriyle ikisiyle anlaşılmadık hadi neyse bence kültürel bir şey var. Dakik değerler bu bizim için bir sorun. Siz ona randevu veriyorsunuz 1 de 2 de arıyorsunuz gelecektim. Ben size 1’e randevu verdim. Ya da çok basit bir şey için gelmeyi iptal ediyorlar.” (G4, Sosyal Hizmet Uzmanı, 26).

Göçmenlerin söz verilen saate uymaması sorunları büyütmektedir. Planlanan faaliyetlerin aksamasına neden olmaktadır. Nitekim alandakiler bu duruma alışkın oldukları için zamanı daha iyi kullanabilmek için saatlerde esneme payı vererek çalışmaktadır. Bu yüzden göçmenleri uyarmayı ya da telkin etmeyi de bıraktıkları görülmektedir.

“Kendi ülkelerinde iş saat 9 da ya da 10 da başlayıp 3’te bitiyormuş. Ama Türkiye’de böyle değil. 8 de başlayıp beşte altı hatta bazen gece yarısına kadar çalışabiliyoruz. Saat konusunda Suriyeliler bir şey var. Uyum değil de saat onuşunda onların kültürleriyle bizim kültürlerimiz farklı. Iraklılar da ya da Afganlarda ben böyle bir problemle çok karşılaşmadım. Afganlara biz işte saat 9- 9.30 dediysek 40’ta en fazla 10 dakikayla gecikmeyle geliyorlar. Suriyeliler ’de işte saat 10 da hazır olun dediğimizde saat 10 da onu aradığımızda alacağımız yerde hazırlanmadım hazırlanıyorum deyip yarım saat kırk dakika onları bekliyoruz (G8, Sosyal Hizmet Uzmanı,24).

Profesyonellerin bu zaman kullanımını verili bir durum halinde kabul ettikleri görülmektedir. Bu durumdan şikayetçi olmalarına rağmen değiştirememektedirler.

“Türkiye’deki her gün 3 saat gelip gidiyorum bu yolu bunun hiçbir ne Iraklı ne Suriyeli şey yapabilir çünkü onlar alışmışlar istedikleri saat kalkacaklar istedikleri saat işe gidecekler özellikle çalıştığım yerde tanıdığın bir var ise torpillisin istediğin zaman gidebilirsin istediğin saat çıkabilirsin bir de onlar için yarım saat ne olacak

yani geç kaldım. Çok normal bir şey ne olacak 10 dakika ne olacak 2 saat geç kaldım bir şey değil onlar. O iki saatin içinde bu insan neler yapabiliirdi neler değiştirebilirdi bu bir kültürel yan” (G7, Tercüman, 36)

Göç alanındaki sivil toplum profesyonelleri farklı kültürler arasındaki farklılıkları uzlaştırmaya ve göçmenlerin hayatlarını kolaylaştırmaya çalışmaktadır. “*Bazen bir göçmen olarak konuşuyorum. Mesela şunu soruyorlar gidiyoruz yanına bir iş yapmaya olmadı o iş ya da biraz sürüyor soruyorlar neden böyle? Burası da böyledir. İşte anlatıyoruz. Burada böyle yapılır. Buranın kuralları hayatı sistemi böyledir. Uymanız gerekiyor diyoruz*” (G1, Tercüman,24). G1’in bu ifadesinden anlaşılacağı üzere göç alanında sivil toplum profesyonellerinin uyuma yönelik bir çaba içerisinde oldukları görülmektedir. Uyum konusunda ise fikirlerinin net olmadığı söylenebilir.

Kültür farklılıklarının probleme dönüşmesiyle sivil toplumdaki profesyonellerin bu farklılıkları tolere edebilecek biçimde dönüştürmek istemektedirler. Bu yüzden kültürel farklılıklara müdahale etmeye çalışarak çözüm üretme yollarına başvurdukları görülmektedir.

“Kişilere önce farklılık kazandırarak başa çıkmaya çalışıyoruz. Kültürün ne olduğunu kültürel farklılık ne kültürlerarası iletişim ne bunları bilgilendiriyoruz. Birkaç görüşmemiz Psikoeğitim şeklinde gerçekleşiyor. Sen bu durumda ne hissedersin bu durumda karşısında başka kültürden gelen bir insan ne hissedebilir? farklı alternatifler gösteriyoruz aslında kişilere bakış açıları kazandırıyoruz daha sonra bilinçlendiklerini düşünüyorum. Farkındalık kazandıktan sonra bakış açıları biraz daha değişiyor. Sadece benim bakış açım farklı kültürel bakış açıları olabilir.” (G6, Psikolojik Danışman, 26).

G6’nın yaptığı çalışmalarla açıkladığı üzere kültürel farklılıkların gözetilmesi bu alandaki profesyonelliğin oluşumunu açık biçimde etkilemektedir. Nitekim bu alandaki farklılıklar bir nevi yönetilmektedir. Bu yapılan etkinliklerin gerçekleştirilme biçiminde de kendini ifade etmektedir. Etkinliklerin düzenlenmesi ve yürütülmesi farklılıkların tolere edilebilmesi üstüne kurulmaktadır. Profesyoneller, kültürel farklılıkları işlerinin bir parçası olarak görmekte, yer aldıkları projenin imkân tanıdığı ölçüde belirli müdahaleler gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Çalışılan gruptaki farklılıklar da önemli hale gelmektedir.

“Kendi aralarında çatışmalar olabiliyor. Biri kalkıyor bize 4 eşlilik emredildi. Biri diyor hayır aslında öyle bir şey yok. Aynı kültürden aslında kendileriyle iletişim kuruyorlar. Biz ne kadar anlatsak da kendi kültürlerinden çıkan bilgiler daha anlam kazanıyor kendilerinde. Kendi kültüründen gelen bir insan onun fikrine karşı bir yorum yapıyor. Bunları gözlemlemek benim çok hoşuma gidiyor” (G6, Psikolojik Danışman, 26).

Statüsüne göre göçmenlerin sahip oldukları haklar da farklılık göstermektedir. Bu nedenle bu grupların sorunları ve beklentileri farklı olmaktadır. Bu farklılıkların farkında olmanın yanı sıra ortaklaşa yapılan etkinliklerde bu durumun kültürel farklarla birleşerek birbirini suçlamaya evrilmemesi için gayret gösterilmektedir. Oldukça heterojen bu gruplar arasında karşılıklı gelişen ön yargılar bulunmaktadır. Bu ön yargıların göçmenler arasında rekabet ve nefrete dönüşmesini engellenmeye çalışılmaktadır. Alanda çalışanlar, göçmenlerin bir arada olmalarını sağlamaya yönelik bir çaba harcamaktadırlar. Bu da profesyonelliğin oluşumunda ‘kültür farklılığının’ etkileyici biçimde farklı ve zorlu yanlarını ortaya koymaktadır.

“Yani buradaki bilgilendirme toplantılarımızda da mesela hani biz şey farkı yapmıyoruz. Iraklı gelsin bugün Suriyeli gelsin farkı yapmıyoruz. Hepsi bir arada konuşuyoruz. Birbirlerini görsünler. Bu bilgilendirme toplantılarında hepsinin yararlandığı şeylerden bahsediyoruz krize dönüşmemesi için. Iraklıların sigortası kapandı. Bunların Suriyelilerle hiçbir alakası olmadığını birbiriyle bir şey girmelerine gerek olmadığını daha çok bilgilendirme yaparak onların iki tarafında kullandığı yararlanabildiği şeylerden şu an krize dönüşmüş bir durum görmedik. Rastlamadık. Ama genel olarak biz bunu konuşarak çözmeye çalışırız. Onları bir araya toplayıp bir sıkıntı olmadığını göstermeye çalışıyoruz.” (G10, Sosyal Hizmet Uzmanı, 26).

Yukarıda görüldüğü üzere genelde bu durum bütün göçmenlere açıklanarak çözülmeye çalışılmaktadır. Bu kültürel farklılıkların yarattığı fay hatları farklı ülkelerden gelen göçmenlerin hukuki statüsünün farklı olmasıyla üst üste bir çakışma göstermektedir. Bu nedenle sahada gözlemediğim profesyoneller bu durumu taraflara karşılıklı olarak açıklamaya çalışmaktadır.

“Çok belirgin bir problem yok, sadece statülerinden ötürü kaynaklanan problemler var. Onda da dinleriyle ve ırklarıyla bir alakası yok. Ama benim karşıma çıkmadı veya ben fark etmedim. Anladım. Muhakkak ama genelde statülerine bağlı. Iraklılarla daha çok sağlık sigortası hakkında problem yaşıyoruz. Aslında uluslararası koruma statüsünde olan Somaliler de aynı problemi yaşıyorlar. Afganlar da aynı problemi yaşıyorlar. Bu yaşanan problem sadece o kişi Iraklı olduğu için değil aslında ya da o kişi sadece Suriyeli olduğu için değil. O kişi geçici koruma

sahibi olduğu için veya uluslararası koruma sahibi olduğu için veya ikamet izni olduğu için o tip problemler yaşıyoruz. Yani onun dışında dediğim gibi bir kişi Suriyeli olduğu için, işte bu Iraklı olduğu için böyle problem yaşıyoruz gibi bir şey olmadı. Bazen yaptığımız eğitimlere Suriyeli, Iraklı karışık geliyor. Öyle olunca yine kimliklerindeki farklılıklarından ötürü kendi aralarında nasıl bu sizde yok mu? Aaa nasıl bizde var bu gibi bir durum oluyor. Oradaki o çatışmayı önlemek için, çünkü kimlikleriniz statüsü farklı vs. gibisinden devreye giriyoruz. Onun dışında bir kişi Iraklı olduğu için şu problemi yaşadım diye bir şey söyleyemem” (G9 Sosyal Hizmet Uzmanı, 27).

Profesyoneller aynı zamanda göçmenlerin özellikle bireysel farklılıkların üstünde durmaktadır. Bu bireysel farklılıklara göre farklı yaklaşımlar geliştirmektedirler. Bu durumun ortaya çıkmasında önceki bölümde açıklanan vaka temelli yaklaşımın da etkisi olduğu söylenebilir. Göçmen kişinin sahip olduğu kültürel, ekonomik ve sosyal sermayeye göre değişiklik göstermektedir.

“Her birey biriciktir ve tektir. Kişiden kişiye değişir. Bir danışma tekniği bile onun aynısını başka kişiye uygulayamazsın. Çünkü her kişinin kazanımı farklıdır. Farkındalık biçimi farklıdır. Farkındalığı daha yüksek üst bilişle gelen bir insanla çok daha rahat bu aşamaları atlayabiliyorsunuz. Bakış açısını çok rahat kazanabiliyor. Ama daha kapalı, kapalı bir toplum veya kapalı bir düşünce yapısından geldiyse bunu kırmak çok zor oluyor. Zaten bu durumlarda çok dirençli oldukları için ilk danışmadan sonra görüşmeye gelmiyorlar. Bir kere görüşüyor ben faydasını görmedim zaten ihtiyacım yok deyip gelmemeye başlıyor. Farklılığı kendisi ket vuruyor” (G6, Psikolojik Danışman, 26).

Sonuç olarak göçmenlerin birbirinden farklı bireyler oldukları ve ait hissettikleri kültürlere ilişkin pratikler alanda çalışanlar için bu işin önemli bir parçası haline geldiği görülmektedir. Göç alanında çalışan sivil toplum çalışanın sahada tecrübe kazandıkça çalıştıkları farklı gruplara ilişkin kültürel derinlik ve hakimiyeti artmaktadır. Sürekli kültürlere ilişkin yeni bilgiler öğrenilmekte ve bu bilgiler iş içerisinde kullanılmaktadır. Kültürel farklılıklara dair alandan elde edilen tecrübe yerel bir bilgiye dönüşmektedir. Bu bilgi uzmanlık aracılığıyla kullanılmaktadır. Nitekim bu dönüşüm her zaman burada açıklandığı üzere bir formül gibi kolay gerçekleşmemektedir.

“Aynı toplumdan gelmesine rağmen Suriye’nin bir kentinde yaşayanla diğer kentinde yaşayanın kültürü aynı değil. Her gün yeni bir bilgi öğreniyorum. Ona uyum sağlamaya çalışırken bambaşka bir bilgi geliyor. Uyum sağlamakta bazen zorluk yaşıyorum. Şeyi öğrendiğimde ben şaşırılmışım. Suriyeli kadınların eşleri vefat ettiğinde kırk gün dışarıya çıkmazlarmış. Markete bile gitmezmiş. Bir erkekle mümkün olduğunca hiç konuşmazmış Bunu öğrendiğimde çok şaşırılmışım. Ekmek almaya nasıl gidiyorsun? Kim görüyor ihtiyacınızı? Yanına arkadaşı gelmiş bir

akrabası gelmiş başka bir Suriyeli mülteciyle karşılaştığımda eşi vefat ettikten 10 gün sonra dışarıya çıkmıştı. Bizimle buraya görüşmeye gelmişti. Farklı kültürlerin kültürel normlarına uyum sağlamam bazen zor olabiliyor” (G8, Sosyal Hizmet Uzmanı,24).

Bu kültürel farklılıklarla yakından ilişkili olarak etnik ve dini aidiyetlerin farklılığı kültürel ayrımları doğrudan belirlemektedir. Bu kültürel ayrımların göçmenler tarafından daha da keskinleşmesi etnik ve dini aidiyetlerle olmaktadır. Bu yüzden göçmenlerin etnik ve dini aidiyetlere dair bilgi ve yaklaşımları profesyonellikle ilişkili olmaktadır.

5.2.3 Etnik ve Dini Aidiyetlere Yaklaşım

Göç alanında çalışan profesyoneller, etnik ve dini aidiyetlerin getirmiş olduğu kültürel pratiklerle bizzat karşı karşıya kalmaktadır. Çoğu zaman bu kültürel pratikler belirli problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle çalışanlardan hoşgörü ve eşit mesafe çerçevesinde bir yaklaşım sergilenmesi beklenmektedir. Etnik ve dini aidiyetlerin yarattığı pratiklerin üretmiş olduğu sorunların birçoğuna çözüm üretmekte zorlanılmaktadır. Alanda çalışanlar için çözüm yolları bulmak da kolay olmamaktadır. Bu tarz sorunlar örneğin eğitim, sağlık ve meslek edindirme gibi proje alanlarıyla kesiştiği için acil çözümler aranmaktadır.

Örneğin bir çocuğun okul kaydının hangi nedenlerle yapılmadığını anlaşılması önemlidir. Eğer bu kayıt yaptırmama etnik ve dini aidiyete dayalı bir nedene sahipse ona uygun çözümler yaratılmaya çalışılmaktadır. Örneğin sahada gözlemlediğim hikayelerden biri şu şekildedir: *“Bir kız çocuğu velisiyle birlikte orta okula kayıt yaptırmak istemekteydi. Sahada okul kaydı için ikametgâh adresine uygun boş imam hatip ortaokulu arandıktan sonra veli ve öğrencinin isteğiyle bir imam-hatip orta okulu bulundu. Veli ve öğrenci aynı zamanda karma eğitimin yapılmadığı dini eğitime dayalı bir okul aramakta olduğu anlaşıldı. Türkiye’deki imam hatip orta okullarında karma eğitim yapılmaktadır. Bu nedenle veli çocuğunun okula kaydettirmemiştir. Bu sorunun çözümü için, yarım günden daha fazla süre boyunca boş kontenjana sahip imam hatip orta okulu aranmıştır.”* Dinsel bağlılıklardan oluşan direnç yüzünden çocuk okul kayıt işleminin yapılması gerçekleştirilememiştir. Her etnisite ve dini aidiyetin beraberinde getirmiş olduğu bir bagaj yükü bulunmaktadır. Bu yükleri bilerek çalışmak ile bunun farkında olmadan

çalışabilmek arasında fark bulunmaktadır. Bu nedenle etnik ve dini aidiyetlere yönelik yaklaşım profesyonellikle ilişkilidir. Aidiyetlere dayalı farklılıklar zaman içerisinde kavranmakta ve buna göre hareket edilmektedir.

“Örneğin Şii bir grupla Hanefi bir grup bir araya geldiğindeki farklılıklar. Şafiler var örneğin dini grup olarak aklıma gelen. Onların birbiri aralarında uyumsuzlukları buraya taşındığını biliyorum. Böyle bir komşuyla sıkıntı yaşadım bana bunu dedi. Sebebi şuydu gibi öyle karşılaşılabiliyorum. Bizim Hristiyan müracaatçımız da var. Suriyeli olup Hristiyan olduğu için yaşadığı zorlukları anlatıyor. Burada da çok farklı şeyler beklemediğinden bahsediyor. Ben Türkiye’de Hristiyan olduğumu çok rahat söylemiyorum gibi söylemlerle karşılaştım. Ben psikolojik danışman olduğum için hani kişiyi koşulsuz kabul var. Herhangi bir etnik grubu aidiyeti cinsiyet ayrımı beni hiçbir şekilde etkilemediği için ben sadece onun söylemlerini gözlemleyebiliyorum” (G6, Psikolojik Danışman, 26).

G6’nın verdiği yanıtta görüldüğü gibi etnik ve dini aidiyetlere göre ortaya çıkan farklılıkların göz önünde bulundurulması söz konusudur. Bu farklılıkları değerlendirmek ve gözetmek profesyonelleşmenin göç alanına ilişkin problemleri alana dair bilgi ve uzmanlığın temel parçalarından biri haline getirmesinin bir örneğini oluşturmaktadır.

5.2.4 İş Cinsiyetlere Göre Biçimlendirmek

Farklı kültürlerden gelen insanlarla karşılaşılan bu alanda toplumsal cinsiyet farklılıkları çalışma düzenini biçimlendirmektedir. Göçmenlerin geldikleri grubun özelliklerine ve sorunlarına bağlı olarak farklı toplumsal cinsiyet rollerine aşinalıkları, gündelik yaşamda belirli ön yargıları beraberinde getirmektedir. Göç alanında çalışan profesyoneller gündelik hayatlarında göçmenlerle çalışırken bu rollerle ve kalıplaşmış ön yargılarla başa çıkmaya çalışmaktadır. Nitekim bütün göçmenlerle gerçekleştirilen faaliyetlerde iş sırasında cinsiyete dayalı problemler görülmektedir. Bu cinsiyet rollerinin yaratmış olduğu problemler dolayısıyla cinsiyetin alandaki işin yapılış şeklini biçimlendirmesi açık bir şekilde görülmektedir. İletişim kurmadan başlayarak bütün faaliyetlerde cinsiyetler rollerinin ortaya koyduğu sıkıntılarla karşılaşılmaktadır.

“Şöyle, kadınlar biraz daha açık kendi hemcinsleriyle iletişim kurmaya, erkeklerle çok iletişim kurmak istemiyorlar. Erkekler de burada kadınlara duygularını açmakta çekiniyorlar. Bir kere açıldıktan sonra konuşmak onların kültürlerinde zaten daha fazla kadınların yapacağı bir şey olduğu için bir kere o güveni sağladıktan konuşmak daha rahat oluyor. Kadınlar duygularını ifade etmek onlara yüklenmiş bir özellik

olduğu için bir problem yaşadıkları zaman çekinmiyorlar söylemekten. Erkeklerde gerçekten kültürlerinde duygusal olmak kadınlara yüklenmiş bir rol. Bir problem yaşadıkları zaman bunu açık açık dile getirmekten çekinmiyorlar. Özellikle karşılarındaki bir kadın olduğunda daha fazla çekiniyorlar zayıf görünmek istemedikleri için.” (G2, Psikolog,24).

G2 nin yukarıdaki yorumunda görüldüğü gibi cinsiyet rolüyle kültürü ilişkilendirmek tartışmalı bir konudur. Bu rolleri kültürle özdeşleştirmek rollerin yeniden üretimi kolaylaştırır ve normalleştirir. “*Bu zaten biliniyordu işte haremlik selamlık onların kültüründe mevcut. Sanırım artık daha çok kanıksadım daha çok alıştım. Normalleştirdim.*” (G11, İdari sorumlu, 25). Kültürel farklılıklar ve etnik dini aidiyetlerin de olduğu gibi cinsiyetin de göçmenlerle iletişim kurmakta ve faaliyet göstermekte önemli olduğu görülmektedir. Çalışmanın sınırlılıkları gereği profesyonellikle cinsiyetin çalışma biçimini şekillendirme ilişkisi de üzerinde durulmaktadır. Cinsiyete göre işin yapılış biçimi değişiklik göstermektedir.

“Kadınlara karşı daha güçlendirici bir dil kullanmaya çalışıyoruz. Erkeklerle de şeyi hissettirmeye çalışıyorum sonuçta onlar kendi ülkelerinde bir otoriteleri vardı. Güçleri vardı. Buraya gelince o ister istemez kayboluyor. Hele iş bulamayıp erkekler için bu böyle onlarla konuşurken onların otoritelerine saygı duyduğumu göstermeye çalışıyorum bu da bir güçlendirme sonucu o kendinde o gücü hissetsin burada kendisi çalışmadığı için evin reisi olmadığını düşünüyor. Bu da onlar için üzüntü bunalım haline vs. sürüklüyor mesela sizin fikriniz önemli siz ne düşünürsünüz diye onları onore edici bir şeyler eklemeye çalışıyorum. (G4, Sosyal Hizmet Uzmanı, 24)

Göç alanındaki profesyonellerin cinsiyet rollerine doğrudan karşı çıkmamakla birlikte bu rolleri aşındırmaya çalıştıkları da görülmektedir.

Cinsiyete göre işin düzenlenmesi işin bir parçası haline geldiğinde cinsiyet verisi bir tür alana ait bilgiye dönüşmektedir. Bu bilgi öğrenilmiş ve uygulanan dolayısıyla yeniden üretilen bir pratiğe dönüşmektedir. Bu üretilen bilgi göç alanına aittir. Toplum cinsiyet normlarına bir eleştiri ve proje hedefleri çerçevesinde müdahalede bulunma yaklaşımı sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca göçmen kişinin başvurusu sırasında eğer cinsiyete dayalı bir sorunu varsa çalışma biçiminin düzenlenmesi daha da belirgin olmaktadır.

“Vaka dağıtırken konuda ufak bir açıklama oluyor. Bunun şöyle bir hassasiyeti var. X sen bunla görüşme. Y bunun böyle bir hassasiyeti var sen görüşsen daha iyi olur gibisinden bir durum oluyor. Yani o şekilde. Kadın ve erkek dışında diğer cinsiyetleri bilerek öyle danışanlarımız yok. Kişilerin o şekilde açıklayabilir de tabi.

Açıklamakta herhangi sıkıntı çekebileceği bir durum yok. Bizden çekiniyor olabilirler. Tercümanlardan o an çekiniyor olabilirler. Bu konuda bir şey söyleyemem. Eşcinsel vakalarımız oldu. Veya biseksüel vakalarımız oldu gibi. Belki de vardır. O konuda bir bilğimiz yok” (G9, Sosyal Hizmet Uzmanı, 27).

Bu noktada göçmenlerin yaşadığı cinsiyete dayalı sorunlar sivil toplumda göç alanında çalışanların işinin bir parçası haline gelmektedir. Özellikle Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyete dayalı birçok sorun yaşadıkları bilinmektedir (Özgür-Keysan, Şentürk,2020). Bazı etkinlikler tek bir cinsiyete göre düzenlenmektedir. Etkinliklerin cinsiyet odaklı düzenlenmesi işin gerçekleştirilmesi sırasında cinsiyetin biçimlendirici bir etkisi olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili olarak göçmenlerin yaşadıkları problemler ekonomik ve kültürel sorunlarla iç içe geçmektedir. Bu nedenle göç alanında profesyonellerin bu sorunları çok yönlü olarak ele almaları gerekmektedir. Sorunların katmanlaşması ve derinleşmesi göç alanında çalışanların her birine kökenleriyle birlikte hâkim olmalarını gerektirmektedir.

“Mesela şeyi öğrendik Suriye’de özellikle kadınların iş hayatına katılmasının önünde bir engel yokmuş. Sadece kadınlara ayrılan binalarda çalışabiliyormuş. Mesela bir sağlık ocağı düşün sadece kadınlar çalışıyor sadece kadınlara hizmet veriyor. Böyle bir uygulama varmış. O yüzden kadınların iş hayatına girmesi burada mümkün değil. Aile içinde bir krize yol açıyor. Zaten düşük bir ekonomik gelir düzeyi var. Ona katkıda bulunamıyor kadın, bulunabilecekse bile kocası izin veriyor olsa bile. Türkiye’de kadın erkek karışık çalışabiliyor. Onun ekonomik boyutu var. Sosyal boyutu var. Sosyalleşememe evine gelir getiremediği için aile içinde sürtüşme orada bir aile içi karışıklıklar.” (G11, İdari sorumlu,25).

Bu açıdan göç alanında çalışan sivil toplum ‘profesyonellerinin cinsiyeti’ de çalışma sürecinde bir anlam kazanmaktadır. Bu durumu ‘profesyonellik’ baskısıyla göğüslemektedirler.

“Kadın danışanlarımız bazen şey isteyebiliyor. Ben özelimi açacağım ne konu olursa olsun bir kadın olursa daha rahat ifade edebilirim gibi bunu erkek danışanlarımızla ben yaşamıyorum sıkıntı değil görüşebilirim herhangi biri benim için bir şey yaratmıyor. Bunu kadınlarla yaşadık daha çok cinsiyet anlamında. Mesela hastaneye gitmeleri gerekiyor. Ama bir kadın tercüman istiyor kadınlar ama erkek tercümanla gitmek istemiyorlar. Doktora anlatırken atıyorum mesela emzirmek utanılacak bir kelime olarak görülebilir” (G10, Sosyal Hizmet Uzmanı, 26).

Göçmenler tarafından oluşturulan isteklere göre cinsiyet farklılıklarına göre işin düzenlenmesi gerçekleşmektedir. Bu duruma örnek olarak birebir görüşmelerde tercüman ve danışmanın aynı cinsiyetten olması tercih edilmektedir.

5.2.5 Farklı Kuşaklardan Göçmenlerle Çalışmak

Göç alanında farklı kuşaklarla çalışmanın getirdiği problemler, aynı zamanda alanda çalışmanın bir temel niteliğini de oluşturmaktadır. Alandaki diğer sorunlarda olduğu gibi yaş gruplarının birbirinden farklılaşan sorunları alanda çalışmaya dair bir bilgi ve deneyimler bütünü oluşturur. Bu yüzden farklı kuşaklardan göçmenlerle çalışmak alandaki profesyonelleşmeyle ilişkilidir.

“Sığınmacı olmalarının dışında zaten her yaş grubuyla farklı bir iletişim metodu denenmesi lazım. Bence genç kitle daha açık. Gençler değişime daha açık. Normal olarak düşüneceğiniz üzere. Daha fazla tehdit altındalar. Kendi grupları dışına çok fazla çıkamıyorlar. Genç kitle ile çalışırken daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çok etki altında kalabiliyorlar. Kendi akranları arasında etki altında kalabiliyor. Onları değiştirmek daha kolay. Yaşı büyük olanlara göre. Yetişkinlerde buraya gelip hizmet alma konusunda bir miktar tembellik olduğunu düşünüyorum. Çocuklar daha fazla açıklar. Aynı zamanda bu açıklık onların zarar görme ihtimalini artırıyor. Yaşı büyük olanlar değişime kapalıdır. Yetişkinlerin ön yargıları daha yüksek. İki yöne de çekilebilen bir etki var bence burada.” (G2, Psikolog, 24).

Çocukların okula devam ve akran zorbalığı başlıklarında yoğunlaşan gençlerde meslek edindirme ve iş bulma problemleri olarak yoğunluk gösteren ortak sorunlar çalışanların bu yaş gruplarıyla en çok uğraştığı sorunlar haline gelmektedir. Sorunların yaş gruplarıyla ilişkili olarak ortaklaşması problemin alandaki temel uğraşları etkileyen bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir. Alanda çalışmaya başlayanlar ‘profesyonelleşmeleriyle’ alandaki ‘yaş gruplarındaki sorunlar’ hakkında ayrıntılı olarak hâkim olmaları beraber ilerlemektedir.

“Çocuklarla iletişim kurduğumuzda oluyor ama 14-15 üzeri çocuklarla iletişim kuruyoruz. Çocuk işçiliğiyle ile karşılaşıyoruz. Mesleki eğitim ve yönlendirme anlamında o zaman devreye giriyor. Evlendirme riski gördüysek evde şiddet ihmal ve istismar olduğunu düşündüğümüzde iletişim kuruyoruz. 8-10 yaşında çocuklarla iletişim psikososyal ekip kuruyor. Bir arkadaşımız resim analizi eğitimi almıştı. O şekilde iletişim kurmuştu. Ben de sözlü iletişim kuruyorum. Okullarda şu şekilde karşılaşıyoruz. Akran zorbalığı yapıyorlar.” (G8, Sosyal Hizmet Uzmanı,24).

Bu tarz problemlerin her ne kadar kısmen müdahale şansları bulunsadahi sorunların çözüme ulaşmadığını fark eden çalışanlar tıkanıklarını düşünmektedirler. Profesyoneleşme, alandaki bilgiyi ve tecrübeye hâkim olmayı gerektirmesine rağmen yaşanan sorunları etkileyen karmaşık ve çok yönlü nedenler bulunmaktadır. Bu yüzden yaşanan tıkanma ve endişe hissedilen bir duygu durumu haline gelmektedir.

“Hem okulda başka öğrencilerle kendi yaşlılarıyla sürekli öfkeli olmanın getirdiği iletişimlerinde sağlıksızlık boyutu var. Bunun ileride de daha bir sürü soruna yol açacağını düşünüyorum. Şu an için sağlıklı ilişkiler kuramadığı için bunun örneklerini gözlemleyemedikleri için etraflarında sürekli fakirlik sürekli nefret söylemine maruz kalma halinde ola ola kendi daha sonraki hayatlarını bireysel ilişkilerinde güven ilişkisi geliştiremeyeceklerinden endişeleniyorum” (G11, İdari sorumlu, 25).

Yetişkin yaş grubuyla yaşanan sorunlar yaş grubu etkeninden çok yukarıdaki başlıklarda açıklanan kültür, dil, etnik ve dini aidiyet ve cinsiyetle ilişkilendirilmektedir. Yetişkinlerin dil konusundaki gelişimi genç ve çocuklara kıyasla daha güç olduğu için ve genellikle belirli aidiyetlerin daha yoğun sahiplendikleri için böyle bir kanı oluşmuştur.

Görüşmelere bakıldığında anlatılarda özellikle yaşlılarla çalışmanın daha güç olduğu fikrinin ortak olduğu görülmektedir. Fiziksel güçlüklerin yanı sıra göç etmeden önce geldikleri ülkede edindikleri güçlü kültürel temel göç alanında çalışan sivil toplum çalışanlarını zorlamaktadır. Yaşlılarla çalışmanın başlıca zorlukları kültürel değişikliklere ve farklılıklara daha kapalı olmaları ve gelenekçi bir tutum içerisinde olmalarıdır. Alanda yaşlılarla çalışmanın zorluğuna ilişkin sahadan elde edilmiş bir deneyimin sonucu olarak bu bilgi üretilmektedir. Bu yaşlılarla çalışmanın daha uygun biçimlerde yapılması arayışı sonucunu doğurmaktadır.

“Yaşlılar şöyle bu tabi birazcık kültürleriyle alakalı oradaki kültürde kırkbeş veya elli yaşın üzerindeki erkekler genelde çalışmıyorlarmış. Bizde 45 yaş dediğin zaman ben otururum benim çocuklarım çalışır. Şeyi olmuştu. Geri bildirim olmuştu. O bakımdan o yaştaki kişilerin çalışmayı ekstra külfet olarak görüyorlar. Bu aslında benim görevim değil ama şu anda yabancı bir ülkedeyiz paraya ihtiyacım var. Yoksa bu çalışmak benim çocuklarımın görevi. Kendilerini o şekilde güdüleyenler var.” (G9, Sosyal Hizmet Uzmanı,27).

Bütün yaş gruplarıyla çalışmanın farklı zorlukları bulunmaktadır. Yaş gruplarıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan farklılıkların çalışma biçimi üstündeki etkisi görülmektedir.

Problemler ve bu problemlerin alandaki profesyonelleşmeyle ilişkileri üstünde kategorize edilen başlıklar altında sahadaki verilerden yola çıkarak tartışılmıştır. Bir sonraki başlık olan sonuç kısmında tartışılan analizler sayesinde çalışmanın üretmiş olduğu nihai sonuç ortaya konmaktadır.

SONUÇ

Bu araştırmanın temel problemi sivil toplumda göç alanında profesyonelliğin nasıl oluştuğu sorusunu yanıtlamaktır. Çalışma bu soruna cevap bulmak amacıyla profesyonelliğin nasıl kurulduğu ve deneyimlendiğine odaklanmıştır. Sivil toplum sektörleşmesine ve dolayısıyla projeciliğe dayanan bir literatür sosyoloji ve siyaset bilimi alanında bulunmaktadır. Bu literatürün yanı sıra göç alanında da Suriye İç Savaşı sonrası özellikle göçmenleri konu alan kimlik ve kültür bağlamında araştırmalara dayanan bir başka literatürde oluşmuştur. Bütün bu araştırma ve alanların kesişimi olarak göç alanında sivil toplum çalışanlarını konu alan çalışmalar ise genellikle sosyal hizmet ve psikoloji alanında sağlık bilimleri temelinde gerçekleştirilmektedir.

Göç alanında sivil toplum çalışanlarına odaklanan, yapılan işin hem sektörleşme hem de göç temelinde ele alan bir çalışmaya Türkçe literatürde rastlanmamaktadır. Bu çalışma, literatüre böyle bir çerçeve ile katkı sunma amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada profesyonelleşme eğilimi göç alanı ile sınırlı tutularak tartışılmıştır. Farklı disiplinler içinde üretilen bilgi alanları arasında bir köprü oluşturmanın yanı sıra alanın işleyişinin dinamiklerini çok yönlü olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmada, sivil toplum kavramının ortaya çıkışı ve kavramın tarihsel olarak izlediği seyir ilk bölümü oluşturdu. Bu alandaki literatürü araştırırken özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası sivil toplum örgütlerinin “uluslararasılaşma” ve “kurumsallaşma” eğilimi gösterdiklerini ifade eden literatüre dayanarak açıklandı. Bu nedenle birinci bölümün ikinci alt başlığı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler’in kurulması ve özellikle Batı dünyasındaki sivil toplum kuruluşlarının uluslararası bir kimlik edinmesi meselesine yer verildi. Bu çalışmadaki problem sivil toplumu tartışmak değil göç alanında sivil toplumun nasıl profesyonelleştiği sorusunu yanıtlamaktır. Bu yüzden sivil toplum kavramının tarihi yolculuğu yalnızca genel hatları ile ele alındı.

İkinci bölümde Avrupa Birliği’nde sivil toplumun işlevleri ve sivil toplumun sektörleşmesi kavramları “profesyonelleşme” eğilimini kuran dönüşümler olarak ele alındı. Bu bölüm Avrupa Birliği’nin sivil toplum anlayışı, sektörleşme ve bu uygulamaların neo-liberalizmle ilişkisini birlikte ele alan literatüre dayanarak açıklandı.

Yine bu bölümde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık süreciyle sivil toplumun yaşadığı dönüşüm anlatılmaya çalışıldı. Türkiye'de sivil toplumun sektörleşmesinde yer alan bütün aktörlere yer verildi. Bu aktörlerin Avrupa Birliği adaylık süreciyle birlikte sivil toplumda sektörleşme dinamiğini nasıl yarattıkları açıklandı. Bu bölümde bir çalışma modeli olmasının yanı sıra bir çalışma ve iş zihniyeti yarattığı için proje ve projecilik kavramları ayrı birer alt başlık olarak ele alındı.

Üçüncü bölümde ise araştırmanın göç alanında sivil toplumla sınırlı olması nedeniyle göç alanında sivil toplumun gelişimini tarihsel olarak açıklamanın gerekli olduğu düşünülerek göç alanının sınırlılıkları çizildi. Alandaki sivil toplum kuruluşları ve hükümetler arası kuruluşların yapmakta oldukları faaliyetler ulusal ve uluslararası boyutuyla açıklandı. Göç teorilerine ilişkin tartışmalar çalışmanın kapsamını aştığı için dışarıda bırakıldı.

Dördüncü bölümde, “profesyonel”, “profesyonellik” ve “profesyonelleşme” kavramlarından oluşan bir teorik tartışma yürütüldü. “Profesyonel” kavramının oluşumuyla kapitalizm tarihi arasındaki ilişki açıklandı. Profesyonelleşmenin meslek edinimi ve uzmanlaşmayla olan ilişkisi ele alındı. Profesyonellik kavramının neo-liberalizmin yükselişiyle paralel olarak yükselişi literatürdeki örneklerle ilişkilendirildi. Gönüllülük kavramının profesyonelleşme tarafından şekillendirildiği gösterilmeye çalışıldı.

Araştırmanın başında göç alanında sivil toplumda çalışmayı kültürel olarak çözümlenmek amacıyla yola çıkıldı. Kültür kavramının oldukça yüklü oluşu ve sahada profesyonelleşme olgusunun karmaşık yapısı dolayısıyla çalışma sadece profesyonellik kavramı etrafında yapılandırıldı.

Çalışmanın analizinde ele alınan birinci eksen sektörleşme temelinde oluşan profesyonelliğin oluşumu meselesine odaklandı. Sahada profesyonelliğin deneyimlenme biçimlerinin profesyonelliğin oluşumuyla özdeşleştiği argümanı merkezi bir yer edindi. Göç alanındaki sivil toplum çalışanlarının iş deneyimleri profesyonelliğin oluşumunu net bir şekilde anlatmaktaydı. Sahadaki verilerden yola çıkarak göç alanında sivil toplum çalışanlarının profesyonel meslek hayatlarına ilişkin vurguladıkları noktalar; sektörleşme, proje temelli çalışmaların yarattığı gelecek kaygısı ve performans baskısıyla

ilişkilendirerek tartışıldı. Her ne kadar bu alandaki gelecek kaygısı literatürde daha önce yer alsa dahi göç alanı özelinde bir perspektif sunmaya çalışıldı. Sivil toplum kuruluşları arasındaki rekabet ve dayanışma örüntüleri bu çalışmada altı çizilen önemli unsurlar olarak belirdi. Profesyonelleşmenin getirmiş olduğu rekabet ortamına ayrıntılı olarak bu bölüm içerisinde yer verildi.

Sahada bulunulan süre içerisinde, alanda karşılaşılan problemlerin profesyonelliğin oluşumunu nasıl şekillendirdiği dolaysız olarak gözlemlenebildi. Elde edilen verilerden ve sahadaki gözlem ve tecrübelerden yola çıkarak göç alanına özgü problemlerin, göç alanındaki profesyonelleşme eğilimini nasıl belirlediği noktası ikinci analiz eksenini ortaya çıkardı. Sahada yaşanan problemlerin her biri değil özellikle göç olgusuyla bağlantılı olarak işin bir parçası haline gelmiş olanlar seçildi. İşin bir parçası olmasının yanı sıra aynı zamanda bu problemlerin ‘alana ait bilgi üretmesi’ tercih sebebi oldu. Bu seçilen problemlerin aynı zamanda göç alanına dair eğitimlerde yer ediniyor olması, kategorize etme aşamasında etkili olan bir diğer neden oldu.

Bu seçimden hareketle alanda çalışanların aile ve toplumsal çevrelerinde gördükleri milliyetçi baskılar gözlemlendi. Bu baskılara karşı işlerini ve göçmenlerin hakkını iş ve iş dışında olmak üzere farklı ortamlarda savunmak durumunda kalıyor olmaları bu alanda profesyonelliği oluşturan yeni bir eğilimi işaret ediyordu. Alandaki savunuculuğun profesyonelleşmenin bir parçası olduğunu fakat bunun kişiden kişiye farklılık gösterdiği noktası vurgulandı. Ancak bu noktada belirtilmesi gerekir ki bu alanda yapılacak ileriki araştırmaların “duygusal emek”, “post-fordist üretim ilişkileri” vb. bir kavramsal çerçeve ile oluşturulması, bahsedilen tüm bu unsurların daha zengin ve derinlikli bir biçimde ele alınmasını sağlayacaktır.

Sahada tespit edilen dil farklılığı meselesinin tahmin edilenin ötesinde bir sorun olduğunu göstermeye çalışıldı. Dil farklılığına karşı özellikle tercümanların yaşadıkları dil kaynaklı iletişim problemlerinin bu işin önemli bir parçası haline geldiği tespit edildi. Kültür farklılıklarının yol açtığı problemler çalışma düzenini etkilediği için bir başlık altında yer verildi. Bu kültür farklılıklardan yol çıkarak göç alanında profesyonelleşmeye etki eden özellikle zaman kullanımına dair verilere analizde yer verildi.

Kültür farklılıklarını alana dair ürettiği özgün bilginin bu alanda uzmanlaşmanın ve dolayısıyla profesyonelleşmenin bir parçası olduğu ortaya konuldu. Bu nedenle kültür farklılıkların yanı sıra göçmenlere ait etnik ve dinsel farklılıkların alanda çalışmaya dair derinlemesine bir öneme sahip olduğu vurgulanarak açıklanmaya çalışıldı. Etnik köken ve cinsiyet temelli farklılıkların ve farklı kuşaklardan göçmenlerle temas etmenin yarattığı özgül sorunların alanın profesyonellik kodlarını nasıl belirlediği sorusu üzerinde duruldu. Bu alana özgü kategorik sorunların bir başka niteliği de bu alan çerçevesinde genellenebilir olduğudur. İleride farklı bir bölgede daha geniş bir örneklem grubuyla kıyaslamalı bir biçimde yapılacak çalışmalar alana dair bilginin zenginleşmesi ve derinleşmesi fırsatını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AB Başkanlığı. (2014). *Katılım Öncesi Mali Yardım Kapsamında Sivil Toplum (2014-2010 Dönemi)*.
- Adıgüzel, Y. (2019). Kentin Yeni Sivil Aktörleri: İstanbul'daki Suriyeli Dernekler. *Şehir Düşünce*, (April 13), 92–103.
- Ahmet Özkiraz, M. N. A. (2015). Türkiye'de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi Ahmet. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*/, 10(Yaz-1), 21–42.
- Akın Bodur. (2020). *Yerel Medyada Suriyeli Göçmenlere Yönelik Haber Üretim Pratiğini Anlamak: Hatay Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep
- Akpınar, R. (2017). Metropollerde Yaşayan Suriyelilerin Yaşamlarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzmir Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1355–1367.
- Aksoy, A. (2016). Geleneksel devletten modern devlete: sanayi devrimi ve kamu yönetimi düşüncesinde değişim. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 31–37.
- Ali Alper Akyüz. (2019). *Civic Agency At Work Sense Making and Labour Process of professionals in issue based non-governmental organizations in Turkey*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Bilgi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Anderson, P. (1988). *Hegomonya Doğu-Batı Sorunu ve Strateji*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Antonio Gramsci. (2011). *Hapishane Defterleri*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Antrobus, P. (1987). Funding for NGOs: Issues and options. *World Development*, 15(SUPPL. 1), 95–102. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(87\)90147-1](https://doi.org/10.1016/0305-750X(87)90147-1)
- Aras, B., & Duman, Y. (2019). I/NGOs' Assistance to Syrian Refugees in Turkey: Opportunities and Challenges. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 21(4), 478–491. <https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1530382>
- Argyriades, D. (2006). Good governance, professionalism, ethics and responsibility. *International Review of Administrative Sciences*, 72(2), 155–170. <https://doi.org/10.1177/0020852306064607>
- Argyriades, D. (2006). Good governance, professionalism, ethics and responsibility. *International Review of Administrative Sciences*, 72(2), 155–170. <https://doi.org/10.1177/0020852306064607>
- Arslan, M. L. (2018). *Volunteering in Civil Society Organizations: Problems and Solutions*.
- Aslan, S. (2010). Türkiye'de Sivil Toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 260–283.
- Avrupa Komisyonu. (1997). Promoting The Role Of Voluntary Organisations And Foundations In Europe. İçinde *Communication*. Brussels.
- Avrupa Komisyonu. (2001). *European Governance-A White Paper*.
- Avrupa Komisyonu. (2002). *The President of the Economic and Social Committee*.
- Avrupa Komisyonu. (2011). *on the implementation, results and overall assessment of the 2011 European Year of Volunteering (C. 5)*. Brussels.
- Ayça KÜÇÜK. (2012). *Thomas Paine Düşüncesinde Sivil Toplum ve Devlet*. İstanbul University.

- Banger, R. (2011). *Sivil Toplum Örgütleri İçin Yönetişim Rehberi*. STGM.
- Barın, H. (2019). *Türkiye'deki Suriyelilerin entegrasyonunda sivil toplum kuruluşlarının rolü: Ankara örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Bayrak, H. C. (2018). *Suriyeli Mültecilerin Sosyal Uyumunda Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İzmir Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Bayraktar, F. (2015). *Aşağıdan Neoliberalleşmenin kurumsal formu olarak sivil toplum kuruluşları ve etkileşim*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Bayraktar, F. (2015). 'Yönetişim' Paradigması ve Neoliberalizm Çelişki ve Kopuş Mu Uyum ve Süreklilik Mi? *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 71–94.
- Bayraktar, F. (2017). Neo- liberalleşme, Sivil Toplum Kuruluşları ve 'Projecilik': Eleştirel Bir Bakış. *Amme İdaresi Dergisi*, 50(2), 105–142.
- Belge, M. (1998). *Sivil Toplum Örgütleri*. Merhaba Sivil Toplum içinde Helsinki Yurttaşlar Derneği.
- Bent Flyvbjerg. (1998). Habermas and Foucault: thinkers for civil society? *The British Journal of Sociology* 49(2), 210–233.
- Beste Boyar Nişancı. (2020). *Suriyeliler ve Türk Vatandaşlığı Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

- Biggs, S., & Smith, S. (2003). A Paradox of learning in project cycle management and the role of organizational culture. *World Development*, 31(10), 1743–1757. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(03\)00143-8](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(03)00143-8)
- Bilge Demir. (2018). *Sosyal Hizmet Uzmanı Bakış Açısı ile Türkiye’de Mültecilere ve Sığınmacılara Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Manisa Celal Bayar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa
- Bilge Deniz Çatak. (2018). *Gündelik Yaşamda Yerleşikler ve Dışarılıklar Suriyeliler ve Yerli Halkın Karşılaşmaları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Mersin Üniversitesi.
- Birgül Şimşek. (1995). *Üçüncü Sektör Kavramlar ve İşlevler Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi. (2013). *Türkiye’de Gönüllülük*.
- BMMYK Kıbrıs Ofisi. (2017). *Mültecileri Korumak*. Kıbrıs
- Brian Doherty. (2002). *Ideas and Actions in the Green Movement*. London Routledge.
- Burton Bledstein. (1976). *The Culture Of Professionalism* Toronto W • W • Norton & Company
- Can, M. (2020). *Sığınmacılar / Mültecilerle Çalışan Sivil Toplum Çalışanlarının Psikolojik Sağlamlığının ve İkincil Travmatik Stres Düzeyinin İncelenmesi Sığınmacılar / Mültecilerle Çalışan Sivil Toplum Çalışanlarının Psikolojik Sağlamlığının ve İkincil Travmatik Stres Düzeyleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Lefkoşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Cengizhan Yıldırım. (2011). Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980’Den Sonraki Evrimi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 1–23.
- Council of Europe. (2009). Manifesto for a New Urbanity- European Urban Charter II. *Collection References*.
- Çelik, V. Pekküçükşen.Ş. (2018). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Göç Konusundaki Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3), 1273–1283.
- Danış, D., & Nazlı, D. (2018). A Faithful Alliance Between the Civil Society and the State: Actors and Mechanisms of Accommodating Syrian Refugees in Istanbul. *International Migration*, 57(2), 143–157. <https://doi.org/10.1111/imig.12495>
- Dauvergne, P., Lebaron, G. (2014). *Protest Inc The Corporatization of Activism*. Polity Books.
- Defne Özonur. (2010). Türkiye’ de ‘Yeni Orta S ı n ı f’ Üzerine Bir Analiz: Issız Adam; ‘Yuppie’ Alper. *Marmara İletişim Dergisi*, (16).
- Demir, G. (2011). Habermas ve Foucault: Müzakereci Demokrasi ve Yönetimsellik. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (22), 48–71.
- DEMİRDAĞ. Z (2018). *Suriyeli Mülteci Krizini Yönetmede Türkiye’deki Ulusal Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Deniz Erdoğan. (2018). *Yerel Medyada Nefret Söylemi: Suriyeli Sığınmacıların Kilis Yerel Basınında Temsili*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

- Deniz Küçükşen, (2020). *COVID-19'un Mülteciler Üzerindeki Etkisine İlişkin Raporlara Dayalı Sistematik Bir Derleme- II*. SGDD Göç Akademisi Erişim Adresi: http://sgdd.org.tr/yayinlar/asam_academy_rapor_201008_tr_c.pdf
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 175–204.
- Dobrai, K. (2010). Growing Professionalism in the Services of Nonprofit Organizations. *Revista de Management Comparat Internațional*, 11(5), 894–904.
- Eliot Freidson. (1979). Professionalization and the organization of middle-class labour in postindustrial society. *The Sociological Review*, 74(3), 317–320.
- Eliot.F. (2007). *Professionalism* Cambridge, Polity
- Emre Erdoğan, D., Uyan-Semerci Nurhan Yentürk, P., & Yurttagüler, L. (2020). *Deneyimler, Sınırlılıklar ve Yeni Açılımlar Türkiye'de Gönüllülük*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Emre Erdoğan, D., Uyan-Semerci Nurhan Yentürk, P., & Yurttagüler, L. (2020). *Deneyimler, Sınırlılıklar ve Yeni Açılımlar Türkiye'de Gönüllülük*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ercan Arıcan. (2019). *Gündelik Hayat Bağlamında Suriyeli Sığınmacıları Şeytanlaştırma Pratikleri: Önder Mahallesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler barometresi 2019*. UNHRC.
- Eser, B., Memişoğlu, D. Özdamar, G. (2011). Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* C.16, S.2, s.201-217.201–217.

- European Commission. (1997). *Promoting the Role of Voluntary Organizations and Foundations in Europe*.
- Evetts, J. (2013). Professionalism: Value and ideology. *Current Sociology*, 61(5–6), 778–796. <https://doi.org/10.1177/0011392113479316>
- Ezgi Ölçüm. (2019). *Göçün güvenikleştirilmesi ve kimlik inşası: Türkiye ve Almanya Örneğinde Suriyeli Sığınmacılar*. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Furkan Dilaver. (2020). *Elazığ'da Suriyeli Mülteciler: Elâzığ Halkının Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı Üzerine Bir Araştırma*. Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ
- Global Humanitarian Assistance. (2015). Global humanitarian assistance report. *GHA Annual Report*, Erişim Adresi <http://www.globalhumanitarianassistance.org/report/gha-report-2015>
- Goffman, E. (2004). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gökberk Kaçaner. (2019). *Mültecilere Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Karşılaştıkları Sorunlar: İstanbul Örneği*. Üsküdar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Gözler Çamur, E., Çamur, A., & Assistant, R. (2018). “Solidarity Rather than Charity” Reaching out Syrian Refugees in Izmir * “Yardım Yerine Dayanışma” İzmir’de Suriyeli Mültecilere Ulaşmak. *Original Scientific Research ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, 8, 151–171.
- Greenwood, J. (2012). The European Citizens’ Initiative and EU Civil Society Organisations. *Perspectives on European Politics and Society*, 13(3), 325–336. <https://doi.org/10.1080/15705854.2012.702576>

- Guy Standing. (2014). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*. Ankara, İletişim Yayınları.
- Gül Acar Savran. (2013). *Sivil Toplum ve Ötesi, Rousseau Hegel, Marx*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Gülgün Tosun. (2001). Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekışmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım. *Ege Akademik Bakış*, 1(1), 224–243.
- Günay Şahin. (2020). *Suriyeli Kadın Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri: Mersin Üniversitesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas
- Gündüz, A. (2015). Sivil Toplum ve Dünyadaki Gelişimi. İçinde *Sivil Toplum* (ss. 73–114). İstanbul: Pales.
- Güner, D. (2019). *Türkiye’de Sivil Toplum Çalışanları Neoliberalizm, Özneleşme ve Karşı Tutumları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Güzelsarı, S. (2019). Neoliberal Otoriterleşme, Devletin Şirketleşmesi ya da Şirket-Devlet. *Ayrıntı Dergi*, 29, 39–50.
- Halil Bektaş. (2017). Analysing Relations Between The United Nations Security Council And NGOS. *TESAM Akademi Dergisi*, 4(2016), 11–33.
- Harvey, D. (2005). *Neoliberalizmin kısa tarihi*. İstanbul Sel Yayıncılık
- Hatice Şule Oğuz. (2013). *Kültürelarası İletişim Bağlamında Sığınmacılık Deneyimi: Gaziantep Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Hobbes. (2007). *Leviathan*. Ankara: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

<https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (Erişim Tarihi:27.12.2021)

Imelda Whelehan. (2005). *Modern feminist thought: from the second wave to “post-feminism”*. Edinburg, Edinburg University Press.

IOM. (2017). *Constitution and Basic Texts*. Erişim Adresi: <http://publications.iom.int/books/constitution-and-basic-texts-2nd-edition%0Awww.iom.int>

İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017). *Türkiye Göç Raporu*. Göç Politika ve Projeler Dairesi Başkanlığı, erişim adresi: https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran

İGAM, OXFAM, KEDV, H. D. D. (2020). *Good Practice Examples in Refugee Hosting in Turkey Survey Report*. (February). Erişim adresi: https://igamder.org/uploads/belgeler/Report_Good%20Practice%20Examples%20in%20Refugee%20Hosting_Final_20%2002%202020.pdf

İGAM, OXFAM, KEDV, H. D. D. (2020). *Good Practice Examples in Refugee Hosting in Turkey Survey Report*. <https://www.unhcr.org/5c700a654>

İGAM. (2013). *Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar ile İlgili Rapor*.

İlhan, S. (2019). Neol liberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29(2) 361–368.

İpek TURGUT. (2014). *Travma Mağduru Mülteci ve Sığınmacılarla Çalışan Meslek Elemanlarının Ruhsal Sorunları Üzerine Karşılaştırma Gruplu Bir Değerlendirme Çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

- İrem Özlem YANİCİ ERDAL. (2019). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam ve Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikaları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(8), 225–246.
- İsmail Akbal. (2011). Doğa Hukukuçularından Hegel’e Sivil Toplum Devlet İlişkileri: Sivil Toplumun Siyasal Anlamından Kurtuluşu. *Muhafazakâr Düşünce*, 8(29–30), 39–61.
- J.J. Rousseau. (2016). *Toplum Sözleşmesi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- John Keane. (2003). *Global Civil Society*. New York, Cambridge University Press.
- Justin Greenwood. (2007). Review Article: Organized Civil Society and Democratic Legitimacy in the European Union. *British Journal of Political Science*, 37(2), 353–357.
- Jürgen Habermas. (2012). *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kalfa, C., & Ataay, F. (2014). Tocqueville’in Demokrasi Teorisine Katkıları Üzerine. *Sosyal Bilimler Dergisi*, VII (1), 29–55.
- Kalfa, D. C., & Ataay, F. (2008). Yönetişim: Devlet toplum ilişkilerinde Yeni Bir Aşama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 229–240.
- Kapısız, S. G. (2019). *Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Kadın Hastaların Psikososyal destek Durumları ve Sosyal Hizmet İhtiyaçlarının Belirlenmesi*. Ankara Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Karcı, Ş. M. (2008). Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımının Temel Değerleri Üzerine Birİnceleme. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (16), 40–64.
- Katalin Dobrai, F. F. (2011). Growing Professionalism in the Services of Nonprofit Organizations. *Revista de Management Comparat Internațional*, (5).

- Kaufmann, D. (1991). Yuppie Postmodernism. *Arizona Quarterly: A Journal of American Literature, Culture, and Theory*, 47(2), 93–116.
<https://doi.org/10.1353/arq.1991.0023>
- Kaya, P. H., & Koca, M. (2020). Osmanlı'dan Günümüze Vakıf Sisteminin Gelişimi. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 5(2), 146–160.
- Kerstin Martnes. (2006). *NGO's and The United Nations*. New York, Palgrave Macmillan.
- Ketola, M. (2011). A Gap in the Bridge: European Union civil society financial assistance in Turkey. *European Journal of Development Research*, 24(1), 89–104.
<https://doi.org/10.1057/ejdr.2011.32>
- Ketola, M. (2016). Understanding NGO strategies to engage with donor-funded development projects: Reconciling and differentiating objectives. *European Journal of Development Research*, 24(1), 89–104.
<https://doi.org/10.1057/ejdr.2015.17>
- Keysan, A. Ö. (2020). Refugee-focused NGOs in Turkey: Difficulties and expectations. *İçinde Migration Generating Geographies and International Irregular Migrations* (ss. 129–149). Berlin: Peter Lang Publishing.
- Kohler-Koch, B. (2009). The three worlds of European civil society-What role for civil society for what kind of Europe? *Policy and Society*, 28(1), 47–57.
- Komisyonu, A. (1998). Opinion of the Economic and Social Committee on the 'Memorandum on Lifelong Learning'. *İçinde Official Journal of the European Union* (C. 1832).
- Koytak, E. (2020). Meslek Sosyolojisinde Teorik Yaklaşımlar. *Journal of Economy Culture and Society*, 1–27.

- Kurt, S., & Taş, H. Y. (2015). Sivil Toplum Örgütlerinde Profesyonel ve Gönüllü Çalışma İlişkileri Tehditler ve Fırsatlar. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 4(8) 99- 214
- Kurtaran, Y., & Yurttagüler, L. (2014). *Gençlik Çalışmaları Tarihi*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi
- Kutlu, Z. (2015). *Bekleme odasından oturma odasına Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme*. Anadolu Kültür, Açık Toplum Vakfı
- Kuzmanovic, D. (2010). Project culture and Turkish civil society. *Turkish Studies*, 11(3), 429–444. <https://doi.org/10.1080/14683849.2010.506730>
- Kuzmanovic, D. (2012). Refractions of Civil Society. İçinde *Refractions of Civil Society in Turkey*. https://doi.org/10.1057/9781137027924_6
- Lane, M. B., & Morrison, T. H. (2006). *Public interest or private agenda? A meditation on the role of NGOs in environmental policy and management in Australia*. 22, 232–242.
- Lane, M. B., & Morrison, T. H. (2006). Public interest or private agenda? A meditation on the role of NGOs in environmental policy and management in Australia. *Journal of Rural Studies*, 22, 232–242. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.11.009>
- Larson, M. S. (2017). The Rise of Professionalism. *Class*, (August 2017), 263–286.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. İstanbul, Sel yayıncılık.
- Les Brokes. (2016). *Gay Male Fiction*. London, Routledge.
- Lohmeyer, B. A. (2017). Youth and their workers: the interacting subjectification effects of neoliberal social policy and NGO practice frameworks. *Journal of Youth Studies*, 20(10), 1263–1276.

- Mackreath, H., & Sağnıç, Ő. G. (2017). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler*. Helsinki Yurttaşlar Derneği
- Marcuse, H., Kellner, D. (2005). *The New Left And The 1960’s*. London, Routledge.
- Mardin, Ő. (1969). Power, Civil Society and Culture in the Ottoman Empire. *Comparative Studies in Society and History*, 11(3), 258–281. <https://doi.org/10.1017/S0010417500005338>
- Matt Killingsworth. (2012). *Civil Society in Communist Eastern Europe*. European Consortium of Political Research Press.
- Maurice Devlin. (2014). Avrupa’da gençlik çalışması, profesyonellik ve profesyonelleşme. İçinde *Gençlik Çalışmaları Tarihi* (ss. 127–137).
- Melek Açıkalin. (2018). *Uluslararası Göçün Toplumsal Cinsiyet Boyutu: Karaman Örneği*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- Melek Halifeoğlu, M. Y. (2013). Gramsci, Sivil Toplum-Devlet İkilieği ve Kuramsal Kökenler. *Mülkiye Dergisi*, 37(1), 163–188.
- Metin Ç, F. H. (2013). *Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar ile İlgili Rapor*. İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
- Michel De Certeau. (2008). *Gündelik Hayatın Keşfi*. Ankara: Dost Yayınları.
- Mine Gözübüyük Tamer. (2010). Tarihsel süreçte sivil toplum. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1).
- Mswaka, W. (2016). Knowledge and Power of Civil Society: an empirical study of Brazilian professionals working in NGOs JÚnia Fátima do Carmo Guerra Armindo dos Santos de Sousa Teodósio. *Cosmopolitan Civil Societies Journal*, 8(4), 63–84.

- Murat Erdoğan, M., & Çorabatır, M. (2019). *Suriyeli Mülteci Nüfusunun Demografik Gelişimi, Türkiye'deki Eğitim, İstihdam ve Belediye Hizmetlerine Yakın Gelecekte Olası Etkileri*. Qudra Research Report
- Murat Erdoğan. (2019). *Suriyeliler barometresi 2019*. Orion Yayınevi.
- Mustafa Talas. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *TÜBAR*, XXIX, 387–401.
- Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma Derneği. (2019). *Entegre Sağlık, Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek ve Koruma Yaklaşımları ile Türkiye'deki Hassas Mülteci Grupların Dirençliliklerinin Arttırılması Projesi*.
- Nafiz Güder & Özel Sektör Gönüllüleri Derneği. (2006). *STK'lar için Gönüllülük ve Gönüllü Yönetimi Rehberi*.
- Nehir Dilek Kuşçuoğlu. (2019). *Misafirden Ötekiye: Samsun'da Suriyeli Algısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Ninla Elmawati Falabiba. (2019). *The Rise of professionalism*.
- Ömer Çaha. (2016). *Sivil Toplum ve Devlet*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Özgür Keysan, A., & Şentürk, B. (2021). Philanthropists, Professionals and Feminists: Refugee NGOs and the Empowerment of Syrian Women in Gaziantep, Turkey. *International Migration*, 59(1), 143–164. <https://doi.org/10.1111/imig.12728>
- Özhazinedar, T. (2021). Soğuk Savaş Döneminin 68 Olaylarına Etkisi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (6), 151–179.
- Pehlivan, K. (2018). *Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi*.

- Peniel E. Joseph. (2006). *The Black Power Movement-Rethinking the civil rights-Black Power Era*. Routledge.
- Pestoff, V. (2012). Co-production and Third Sector Social Services in Europe: Some Concepts and Evidence. *Voluntas*, 23(4), 1102–1118.
- Peter Dauvergne and Genevieve LeBaron. (2014). Protest Inc. The Corporatization of Activism. *International Feminist Journal of Politics*, (September).
- Rimmer, S. H. (2006). The Role of The United Nations High Commissioner For Refugees. *International Humanitarian Law Series*, 13, 517–527.
- Ritzer, G. (2016). Profesyonelleşme, Bürokratikleşme ve Rasyonelleşme: Max Weber' in Görüşleri *Sosyoloji Dergisi* 1. 53(4), 189–202.
- Selma Filiz. (2018). *Türk Yazılı Basınında Suriyeli Mültecilerin Temsili*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Seyfettin Aslan. (2010). Türkiye’de Sivil Toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 75–92.
- Smismans.S (2006). *Civil Society And Legitimate And European Governance*. Cheltenham, University of Cardiff Press
- Stephen Castles, M. J. M. (2008). *Göçler Çağı*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Stephen P. Osborne. (2008). *The Third Sector In Europe*. London Routledge.
- Stuart Hall. *THE HIPPIES-An American Moment.*, (1968).
- Sunata, U., & Tosun, S. (2018). Assessing the civil society’s role in refugee integration in Turkey: NGO-R as a new typology. *Journal of Refugee Studies*, 0, 683–703.

- Şahan, S. (2018). Politikanın Üretiminde ve Sunumunda Uzmanlar: Yeni Politik Seçkinler Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (3) 941-958
- ŞENER.H. (2008). Avrupa Birliği Neo-Liberalizm ve İdari Reform İlişkisi. *Siyaset Yönetim*, 3(7), 112–137.
- Şenol, D. (2020). Mekânın zaman, beden ve cinsiyet ile etkileşimi üzerine bir değerlendirme. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 1–12.
- Şenses, N. (2012). *Haklar ve Demokratik Hesapverebilirlik: Yunanistan, İspanya ve Türkiye’deki Düzensiz Göç Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi. Ankara
- Şenses, N. (2020). Göçmen Odaklı Sivil Toplum Oluşumları: Değişen Eylemler ve Siyasetler. *Alternatif Politika*, 12(1), 50–78. Tarihinde adresinden erişildi <https://orcid.org/0000-0002-3473-7604>.
- Şenses, N. (2020). Sivil Toplum Oluşumları Değişen Eylemler ve Siyasetler. *Alternatif Politika* 12(1), 50–78.
- Şerif Mardin. (1990). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tanıl Bora. (2007). “Modernleşme ve Batılılaşmanın Bir Taşıyıcısı Olarak STK’lar”, İçinde *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık*, 3. Cilt, İletişim Yayınları.
- Taylor, R. (2010). *Third Sector Research*. Springer.
- Thomas Davies. (2014). *NGO’a new history of transnational civil society*. Oxford University.
- Thomas, P. (2010). *Gramsci Çağı Felsefe, Demokrasi, Hegemonya*, Ankara: Dipnot Yayınları.

- Tocqueville, A. (2016). *Amerika'da Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turkey & GSM Youth Services Center. (2013). *Türkiye'de Gönüllülük*.
- Türk, G. D. (2016). Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetlerine İlişkin Bir Değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, (25), 145–157.
- Türkay, B. (2019). *Suriyeli Mülteciler, Sosyal Medya ve Sivil Toplum: Entegrasyon Süreci ve Çözüm Arayışları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Uğuray Uğurludoğan. (2020). *Arap Baharı Sonrası Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlere Yönelik Göç Politikaları: Avrupa Birliği Açısından Bakış*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İnönü Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Malatya
- UNHCR. (2020). *Global Report 2020*. 68–70.
- UNHRC (2021). *Türkiye Haziran 2021 Raporu*. Ankara.
- V, B. (2005). Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri Demokrasi ve Patronaj. İçinde *Sivil Toplum ve Demokrasi* (ss. 145–171). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Vehbi Bayhan. (2005). Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi ve Patronaj. İçinde *Sivil Toplum ve Demokrasi* (ss. 141–171). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Wilensky, H. L. (1964). The Professionalization of Everyone? *American Journal of Sociology*, 70(2), 137–158.
- Yasin Kabataş, Kök, S. (2021). *Sivil Toplum-Devlet İlişkisi Tartışmalarında Süreklilik ve Kopuşlar: Hegel, Marx ve Gramsci*.
- Yentürk, N., Aksakoğlu, Y., & Akyüz, A. (2016). *AB ve Kalkınma Ajanslarına Yönelik Proje Hazırlama ve Bütçeleme Teknikleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Yiğit, R. (2017). “*Türkiye’nin Yeni Dönem Göç Politikaları Kapsamında Sivil Toplumun Yeri Suriye Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale
- Yuppies, Bubbas, and the P. of C. (1989). of Culture. *Perspectives in Vernacular Architecture*, 3(1989), 8–15.
- Zeynep Demirdağ. (2018). *Suriyeli Mülteci Krizini Yönetmede Türkiye’deki Ulusal Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul
- Zihnioglu, Ö. (2011). *Europeanization of Turkish Civil Society Organizations During the Accession Process To the Eu: a Gramscian Analysis*.
- Zühal Acar. (2021). *Mülteci ve Sığınmacılarla Çalışan Meslek Elemanlarında Depresyon Düzeyi, Stres ve Tükenmişlik Belirtilerinin Psikososyal Risk Faktörlerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

İnternet Kaynakları

- <https://www.sivilsayfalar.org/2021/05/24/turkiyede-sivil-toplum-calisani-olmak-1-duzenleme-orgutlenme-ve-dayanisma-ihdiyaci/>
- <https://www.sivilsayfalar.org/2021/05/26/sivil-toplum-calisanlarinin-gonullu-fedakarliklari-ile-haklari-arasinda-gerilim-var/>
- <https://www.sivilsayfalar.org/2021/06/15/turkiyede-sivil-toplum-calisani-olmak-3-sivil-alanda-ik-politikalarinin-onemi-kavranmadi/>
- <https://www.sivilsayfalar.org/2021/07/27/turkiyede-sivil-toplum-calisani-olmak-4-sivil-alana-ozgu-bir-profyonellesme-olmali-mi/>
- <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-derneklerdeki-calisan-sayilari>
- <https://www.goc.gov.tr/goc-uzmanlari>
- <https://multeci.net/2010/08/sosyal-hizmet/>
- <https://www.mhd.org.tr/tr/avukatlar-icin>
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130711-6.htm>
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130711-5.htm>
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- <https://igamder.org/uploads/belgeler/IGAMSuriyeSTK2013.pdf>
- https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/YabanciSTK/izin_verilen_listesi_tr.pdf
- <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi>
- <https://sgdd.org.tr/hakkimizda/>

<http://siviltoplumsektoru.org/hakkimizda/>
<https://www.siviltoplum.gov.tr/yillara-gore-faal-dernek-sayilari>
<https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-derneklerdeki-calisan-sayilari>
<https://www.tusev.org.tr/usfiles/images/YukseklisansVakaAnalizi.10.10.2018.son.pdf>
<https://www.ua.gov.tr/media/jejdp0rl/erasmus-30-y%C4%B11.pdf>
https://www.ua.gov.tr/media/mg5pqpon/esc_kapsamli2.pdf
<https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi>
<https://rm.coe.int/urban-charter-ii-manifesto-for-a-new-urbanity-publication-a5-58-pages-/168095e1d5>
https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/cso-la-mip-2014-2020_en.pdf
<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-doktora-ogrencisi-giderek-artiyor>
<http://www.ilkfirsat.org/tr/hakkimizda/hakkimizda>
<https://www.sivilsayfalar.org/2021/05/24/turkiyede-sivil-toplum-calisan-olmak-1-duzenleme-orgutlenme-ve-dayanisma-ihiyaci/>
<https://www.sivilsayfalar.org/2021/05/26/sivil-toplum-calisanlarinin-gonullu-fedakarliklari-ile-haklari-arasinda-gerilim-var/>
<https://www.sivilsayfalar.org/2021/06/15/turkiyede-sivil-toplum-calisan-olmak-3-sivil-alanda-ik-politikalarinin-onemi-kavranmadi/>
<https://www.sivilsayfalar.org/2021/07/27/turkiyede-sivil-toplum-calisan-olmak-4-sivil-alana-ozgu-bir-profesyonellesme-olmali-mi/>
<https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-gore-derneklerdeki-calisan-sayilari>
<https://www.goc.gov.tr/goc-uzmanlari>
<https://multeci.net/2010/08/sosyal-hizmet/>
<https://www.mhd.org.tr/tr/avukatlar-icin>
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130711-6.htm>
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130711-5.htm>

